

4522

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.
(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౮.	శుక్ల నామ సంవత్సరము. ఆశ్వయుజ కార్తిక మాసములు.	సంచిక ౪.
18	}	4

కాకినాడ :

క్రైస్తవల్లి సూర్యరావుచే బరిష్టత్తాశ్రమమునఁ
బ్రకటింపఁబడినది.

చందా	పోష్ఠవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3.	విడిసంచిక రు ౦-౪-౦
}		}

1929

విషయసూచిక.

1 అక్కన్న మాదన్నలు	...	౨౦౧-౨౦౩
జయంతి రామయ్యపంతులుగారు B. A. B. L.		
2 త్రిలింగము-తెలుగు-తెనుగు ప్రతివాదవిమర్శనము	...	౨౦౪-౨౦౮
సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ బు వెంకటరమణయ్యగారు		
3 పద్యాంధ్రవ్యాకరణము	...	౨౦౯-౨౧౨
పరకస్తు తిన్నయనూరి		
4 ఊరుధంగము	...	౨౧౩-౨౧౭
పిలకా గణపతిగారు		
5 నైషధరచనాతత్త్వము	...	౨౧౮-౨౨౪
ఇదటూరి సుందరయ్యగారు		
6 సంస్కృతదూత కావ్యోన్నతివికాసములు	...	౨౨౫-౨౩౨
యాయూణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు		
7 మల్లాపురశాసనము	...	౨౩౩-౨౫౧
8 కవిషత్పుస్తకభాండాగారము	...	౨౩౫౦
9 వరదరాజశతకము	...	౨౯-౯౪
కృష్ణకవి		
10 కరకురామశతకద్వయము	...	౯౫-౯౬
పరకురామపంతులు రామమూర్తిగారు		
11 కాలి దీక్షన్యాకరిణయము	...	౨౫.౩౨
ఆహోబిలపతి		

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెలుగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యొకరిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి :—

i తెలుగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ వర్ణమును వివరించు సర్వంకమ చుగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికకావ్య గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటవలనై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొక శబ్దకోశమును సిగ్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లక్ష్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహిత్యమున సన్నిహితముగాఁ దెలుగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

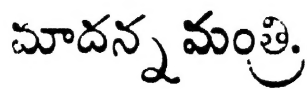
vii తెలుగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను ప్రకటించుట;

viii తెలుగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారిలోషికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాశ్రీతికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట ఇందు బ్రధానముగాఁ దెలుగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి మహవరించు నన్ని కార్యములను చేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౮. { శుక్ల నామ సంవత్సరము
అశ్వయుజకార్తికమాసములు. } సంచిక ౪.

అక్షన్నమాదన్నలు.

— జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్. —

అక్షన్నమాదన్నగార్లపేర్లు తెలియనివారు తెలుగుదేశములో లేరని యే చెప్పవచ్చును. ఎవరయిన నిద్దఱు కలసి మెలసి స్నేహముగా నున్నయెడల వారక్షన్నమాదన్నగార్లవలె నున్నారని చెప్పుదురు. కాని యీ అక్షన్నమాదన్న లెవ్వరో చక్కగాఁ దెలిసినవా రరుదు. వారిసమకాలికుఁడైనట్టియూ వారిని స్వయముగా నెఱిగినట్టియూ “హ్యవర్టు” (Havart) అను దచ్చిదేశస్థుఁడు, తనపేరటఁ బ్రకటించుచుండిన “హ్యవర్టు” అనుపత్రికలో నీసాదరులవృత్తాంతము కొంత వారివ్రతిబింబములతోఁగూడఁ బ్రకటించెను. దానిసారాంశము రాజకీయశాసనాధికారిగారు 1914-15 వ సంవత్సరపుఁ గార్యనివేదనములోఁ బ్రకటించిరి. దీని యాంధ్రానువాదము తెలుగువారికిఁ దెలియుటకై యీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

హ్యవర్టుగారు చెప్పిన దేమనఁగా:—

అక్షన్నమాదన్న లన్నదమ్ములు. తొలుత మిక్కిలి బీదవారలు. గోలు కొండనవాలు అబ్బుల్లాకుతుబ్ సా అను నతఁడు రాజ్యముచేయుచున్నప్పుడు, వీరిరువురును నవాబుగారి మంత్రియు, మీరుజమ్లా యను సుప్రసిద్ధులగుదుమని గలవాఁడును నగు నయ్యదు ముస్తఫా యనునతనియొద్ద క్రీ. 1666 వ సంవత్సరములో నెలకుఁ బది “గిల్డర్లు” (Gilders) జీతముమీఁద “షరాబులు”గాఁ బ్రవేశించి క్రమక్రమముగా వృద్ధిలోనికి వచ్చిరి. మాదన్నకు సూర్యప్రకా

శరా వను నామాంతర ముండెను. ఈతఁడు తెలివిగలవాఁడు. అక్షన్న యశ క్తదుర్జనుఁడు. వీరుచ్చస్థితికి వచ్చినకాలములో వీరియజమానుఁ డయిన మీరు జమ్మ వద్రాభిప్తుఁ డయ్యెను. దీని కీయక్షన్నమాదన్నగార్లే కారకు లేమో యని కొందఁ అనుకొనిరి. మాదన్న క్రమముగా నవాబుగారియొద్ద సన్నిధానవర్తియు సర్వకార్యధురంధరుఁడు నయ్యెను. నవాబుగారు రాజ్యభారమంతయు మాదన్నయందొంది తాను జీవనార్థము 75000 షోలర్లధనము తీసికొనుచుండెను. మాదన్నకు హిందూస్థానీ పారసీకభాషలయందును దేశ భాషలయందును బాంధీత్య ముండెను. ఆయన రాజవైభవ మనుభవించుచుండెనువాఁడు. ఆయన బంగారు పల్లకి యెక్కి పీఠులవెంట వెళ్ళునపుడు జనులెక్తడివారక్కడ నిలిచి యాయనను గౌరవించుచుండెడివారు. ఆయనకు డచ్చి వారియందధికాదర ముండెడిది.

అబ్దుల్లాకుతుబ్ షా (క్రీ 1611-22) యనంతరము అబుల్ హాస్సన్ అను నతఁడు రాజయ్యెను. ఈతనికి తానీషాయను బిరుదము గలదు. ఈతనియొద్దఁ గూడ నీయక్షన్నమాదన్నలు గొప్పయద్యోగములలోనే యుండిరి. క్రీ 1685 వ సంవత్సరములో ఢిల్లీచక్రవర్తియైన ఆరంగజేబు గోలకొండవైకి దండెత్తి వచ్చి ముందుగా మాదన్నయిల్లు చూచిగొనియెను. పట్టణములోని ప్రజయంతయు భయభ్రాంత మయ్యెను. మాదన్న రాజద్రోహముచేసి ఆరంగజేబునకు తోడ్పడె నని ప్రవాదము కలిగెను. కొందఱు జనులు రాజానుమతిని బొంది యంతదనుక రాజుగారి యంతరంగమిత్రులుగా నుండిన యక్షన్నమాదన్నలను పీఠులవెంట నీడ్చికొనిపోయి పరిభవించి చంపిరి. వారి తలలు నఱకి మాదన్న తలను ఆరంగజేబునకుఁ బంపి, అక్షన్నతలను, ఏనుఁగుకాల్కికిందఁ బెట్టి త్రొక్కించిరి. ఢిల్లీసేన గోలకొండపట్నము క్రీ 1685 వ సంవత్సరము అక్టోబరు నెల 29 తేదీని ప్రవేశించెను. అక్షన్నమాదన్నగార్లహత్య యాదినముననో తేక యానెల 30-31 తేదీలలో నో జరిగియుండును. 1687 వ సంవత్సరము లో తానీషానుపట్టకొని దౌలతాబాద్ గోటలో జైలులో నుండిరి.

ఇంతవఱకు హ్యూయ్యగారు చెప్పినవృత్తాంతము. అక్షన్నమాదన్నలు తెలుఁగువా రనియు, రామదాసుచరిత్ర కథానాయకుఁడును రామదా సను నివరనామముగలవాఁడు నగు కంచెర్ల గోపన్నకు మేనమామ లనియు నొకవ దంతి తెలుఁగుదేశమునఁ గలదు. కాని, దీనికి దగిన యాధారములు కనబడ

లేదు. గోలకొండజేశములోని వరంగలుపట్టణము (ఏకశిలానగరము) లో, పింగళి నరసింహారావు పింగళి అక్షన్న అను మహారాష్ట్రులు గలరు. వీరికి “జేశముఖు” అను బిరుదము గలదు. వీరు అక్షన్నమాదన్నల వంశమువా యని ప్రతీతి గలదు.

౧౩౭౧ వ శకసంవత్సర ప్రాంతమందు, కర్ణాటరాజ్యమును జాలించిన జేవరావుల మంత్రులు- అక్షన్నమాదన్న అనువారిద్దఱుండెడివారు. వారును అన్నదమ్ములే. వొమ్మాయన్న యనునామకొడుకులు. విష్ణువర్ధనగోత్రులు. వారికిఁ గన్నడమందు “హెగ్గడదేవగళు” (వెగ్గడదేవులు) అను బిరుదుండెడిది. వీరు వేఱు, గోలకొండమంత్రులైన అక్షన్నమాదన్నలు వేఱు నని వేఱే చెప్పునక్కఱలేదుకదా.

(ఈ మాదన్నగారి ప్రతిబింబమును మాకు ఆంధ్రపత్రికాధిపతు లొసంగిరి. అక్షన్నగారి ప్రతిబింబము ముందు లభించినపుడు ప్రచురించెదము.)

త్రిలింగము-తెలుగు-తెనుగు.

ప్రతివాదవిమర్శనము.

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ- బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు, విజయనగరము.

క్రిందటి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికాసంచికయందు శ్రీవిక్రమదేవర్షగారు నా “త్రిలింగము- తెలుగు- తెనుగు” అనువ్యాసమునకుఁ బ్రతివాదమును బ్రకటించిరి. శ్రీవిక్రమదేవర్షగారు పెద్దలు. సుప్రసిద్ధాంధ్రవండితులు. బహుగ్రంథద్రవ్యలు. అట్టివారికి బాలుఁడ నగు నేను దిరిగి సమాధానమిచ్చుట సాహసమే యగును. కాన శ్రీవిక్రమదేవర్షగారు తమింది నాయీ సమాధానమును బరికింతురుగాక !

నేను నావ్యాసమున “మఱికొండలు.....తలకళింగమునుండి తెలుగు పుట్టిన దని చెప్పుచున్నా” రని వ్రాసినది ననియు, దలకళింగమునుండి తెలుగు పుట్టిన దని చెప్పినవారు “మఱికొండలు” కాక శ్రీవిక్రమదేవర్షగారే యనియు వారిప్రతివాదమునఁ గలదు. నేను “శ్రీవిక్రమదేవర్షగారిట్లనుచున్నా” రని వ్రాయుకుండుట తప్పే యగును. కాని వారు సాహిత్యపరిషత్పత్రిక 16 వ సంపుటము 2 వ సంచికలో వ్రాసిన “కళింగదేశవృత్తాంత” మనువ్యాసమునందలి “ఉత్కళింగమే యుత్కళముగాను, తలకళింగమే తెలుగుగాను మాటిన దని కొండఱయభిప్రాయము. అట్టియభిప్రాయ మగ్రహ్యము కాదు.” అనువాక్యద్వయముఁ బట్టి నాతఁ డంతగా లే దేమో యని యనుకొనుచున్నాను. ఇట్లు శ్రీవిక్రమదేవర్షగారి వ్రాతలంబట్టి యట్టియభిప్రాయము కలవారు వారొక్కరే యని తేలుచున్నది.

నేను బ్రతిపాదించిన విషయమునఁ గొంత ప్రాచీనమును గొంత నవీనము నుండవచ్చును. గంజాముమండలమునఁ గొంతభాగము తెలుగుదేశ మనుటచే శ్రీవిక్రమదేవర్షగారికిఁ గోపము కలిగి యుండవచ్చును. కాని నాయూహాదేశవలము నిరాధారము కాదని నాశక్తికొలది నొనంగిన ప్రమాణములు చెప్పుగలవు. తమకుఁ బ్రతికూలము లగుప్రమాణము లన్నియుఁ బ్రక్షిప్తము లనియు నసందర్భము లనియుఁ బలికినచో నిఁకఁ బ్రమాణముల నీయవలసిన యవసరమే లేదు.

ఒకల్లింగమును, ఒకప్రవృత్తమును గలమాత్రమున నయ్యది తెలుగుదేశపుసరిహద్దు కాఁగల దని మాత్రము నాయాశయము కాదు. త్రిలింగము

నుండి తెలుగు పుట్టిన దని యామూఁడులింగములను నిర్ణయించిన మనస్రాచీ నాంధ్రలాక్షణికులయందును శ్రీవిక్రమదేవవర్తగారు యాక్షేపణ కవకాశ ముండును. అప్పుడును గాళేశులన రామలింగేశులని యనుకొనవలసియుం డును. అయ్యది సముచితయుక్తియూ ?

నేను ద్రాక్షారామభీమేశునకును, మహేంద్రగిరిపైనున్న గోకర్ణేశ్వరునకును సభేద మొనర్పలేను. నామరమున ద్రాక్షారామము నొకయెల్లయే కాదు. నేనాయెల్ల సంకరించినపుడు గదా యభేదతా సమర్థనపర్యంతాను ధావనము సంభవించుటకు- నావ్యాసమునందలి యేవాక్యము భీమేశగోకర్ణేశుల కభేదము చెప్పుచున్న దని శ్రీ విక్రమదేవవర్తగారు నుడివిరో తెలియ కున్నది. మఱియు వారు “వివ్యాప్రవీణుఁడుగారు గోదావరిమండలస్థిత భీమేశలింగమునకును గంజాముమండలమందలి మహేంద్రగిరికిని ముడిపెట్టి యెల్ల నేర్పఱుచుట” అని లిఖించిరి. కాని నావ్యాసమును బాగుగఁ దిలకించినచో నేను ముడిపెట్టినది మంధనకాళేశ్వరమునందలి భీమేశ్వరునకును, గోకర్ణేశ్వరునకును గాని, వారనుకొనినట్లు కాదని తెలియకపోదు.

మహేంద్రగిరి కలదేశము కళింగదేశము కావచ్చును. అంతమాత్రమున మన కేమియు విరోధము లేక. తారానాథుఁ డనువాద్ధగ్రంథకర్త యాంధ్రదేశమునకుఁ ద్రిలింగ మనునామాంతరము కల దనియు, కళింగము త్రిలింగము లోని యొకభాగ మనియుఁ జెప్పియున్నాఁ డనునానుడిని శ్రీ విక్రమదేవవర్త గారు క్రిందటివ్యాసముననే తిలకింపఁగలరు.

ప్రేక్షగారువ్రాసిన “కళింగదేశవృత్తాంతము” నందుఁ గూడఁ దద్దేశ వరిమితివిషయమై పెక్కు భిన్నాభిప్రాయములు కల వని వారే నిరూపించిరి. అయ్యవి పరస్పరవిరుద్ధములై కూడనున్నయవి. అనఁగా- కొన్నిమతములంబట్టి యుత్తేశమును, మఱికొన్నిమతములంబట్టి యాంధ్రమును లోపించుచున్నవి.

“ఏతే కళింగాః కాస్త్రేయః! యత్ర వైతః సదీ నదీ”

అనునీమహాభారతపంచనము ప్రస్తుతకాలమున నుత్తేశదేశముగ వ్యవహరింపఁబడుచున్న వైతఃసదీనదీపరిసరభాగము కళింగ మని నిరూపించుచున్నది. ఈవైతఃసదీ కటకమహానగరమునకు నావలఁ జాలదూరముగఁ గలదుకదా !

“ససాగరం సమాసాద్య గంగాయాః సుగమే నృప

నదీశతానాం వంచానాం కృత్వా చక్రే సమాప్లవమ్ |

తత స్సముద్రతీరేణ జగామ వసుధాధిపః

భ్రాతృభి స్సహితో వీరః కళింగావృతి భారత.”

అనుమతాభారతారణ్యవర్ణమునందలి శ్లోకద్వయమువలన గంగాసాగరసంగమును, గేవల సముద్ర తీరమున, గళింగదేశ మున్నట్లు సూచిత మగునని శ్రీవిక్రమదేవర్కగారే నుడివిరి. ఈ ముఖరినిరూపిత ప్రమాణద్వయము బట్టి యుత్తరదేశమునాపించి వంగదేశానంతరము కళింగదేశమే యని తెలియుచున్నదిగాదా !

“జగన్నాథా త్పూర్వభాగా శ్రృష్టాతీరాంతరం శివే

కళింగదేశ స్సంప్రాక్తో వామమార్గపరాయణః”

అను నర్వాచీనతంత్రగ్రంథములలోని దగు శక్తిసంగమతంత్రమందలి శ్లోకమువలన జగన్నాథక్షేత్రముయొక్క పూర్వభాగము మొదలు కృష్ణానదీ తీరమువఱకు, గళింగదేశ మయినట్లు తెలియు ననియును, కళింగదేశముయొక్క దక్షిణసీమ ద్రావిడదేశ మని కొందఱు అందు రనియును, శ్రీవిక్రమదేవర్కగారి వ్యాసమునందే చూడవచ్చును. ఈ ప్రమాణద్వయముబట్టి యాంధ్రదేశమే లోపించినదిగాదా !

ప్రతాపరుద్రదేవగజపతికిఁ బ్రతినిధిగ రాజమహేంద్రవరమున రామరాయానందఁ డుండి పాలించుచుండినట్లు చైతన్యచరితామృతమునఁ జెప్పఁబడి యుండుటవలనను “గంగాగోదావర్యో ర్ద్వభ్యే కళింగదేశే” అని యుత్తరభూ సంకల్పసయమున నుచ్చరించుచుండుటవలనను గంగానది మొదలు గోదావరి వఱకును గళింగదేశ మైనట్లు కొందఱుఁబ్రామాణ్యము మని శ్రీవిక్రమదేవర్కగారు న్నాసిరి. ఈమతమున నుత్తరమునకే కాక విహారము మొదలగు భాగాంతరము లకును లోపము సంభవించవచ్చును. ఈవిధమున వింతవింత లగునభిప్రాయముల కాలవాలమగు కళింగదేశముయొక్క పరిమాణము నిదమితమై నిర్ణయించుట దుర్లుభముకదా !

తానాథవచనముంబట్టియు సుప్రసిద్ధు లగు శ్రీశేషాద్రిరమణకవులు “నిజాంరాష్ట్రాంధ్రప్రకృతిః” యం దిచ్చిన “జగన్నాథా దూర్వభాగం..... తావదంధ్రాభిధో దేశః” ఈ మొదలగు ప్రమాణములంబట్టియు నిది యంతయుఁ దెలుఁగుదేశమే యనియు, గళింగ మాంధ్రమునందలి యొకభాగ మనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కానఁ బ్రమాణములకొఱకే యగునుగదా ననేకరీతుల ప్రమాణములు లభింపఁగలవు. అవ్యవస్థిత మగుకళింగదేశపరిమాణముం బట్టి “కళింగదేశమునందలి మహేంద్రగిరిని దెలుఁగుదేశాంతరగతము చేయుట యతి

* హైదరాబాదు శ్రీకృష్ణ దేవరాయాంధ్రభాషానిలయరచితోత్సవమున వెలువడిన తణికోత్సవ

విచిత్ర' మనివ్రాయుట సాహసము. ఒకవేళ మహేంద్రగిరి కళింగదేశస్థమే యైనను ఆంధ్రము-కళింగాంధ్రము—అనువ్యవహారములు నేటికిని బ్రసిద్ధము లగుట నది కళింగాంధ్రముయొక్క యెల్ల యైనం గావచ్చును. ఆంధ్రము వేఱు రాజ్యము కావచ్చును. కళింగము వేఱు కావచ్చును. కాని త్రిలింగము నకును కళింగమునకును వైరుధ్యము లేదు. కళింగదేశమునంగూడఁ గొంత వఱి కాంధ్రభాష మాటలాడుచుండుటంబట్టి యైనను మహేంద్రగిరినిసరి హద్దుగా నేర్పఱుచుట (త్రిలింగమునకు) తప్పిదము కానేరదు.

లింగమును, నగమును గలప్రతిచోట నెల్ల యని నే ననలేదు. అట్లుండి—యాదేశమునఁ దెలుగుభాష వ్యవహారమున నుండవలెను. కాన నే నేను తెలుగువారు వసించుతా వనియుఁ దలఁపలేదు. తెలుగువారు వసించుతావే యెనచో ఖరగపురాదివిహారవంగప్రదేశములందు మనవారు నివసించుచుండుట నయ్యవియుఁ ద్రిలింగాంతర్భూతములు కావలసివచ్చును. కాఁగా శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు “లింగయుక్తనగమునే యెల్లగా గ్రహించినచో సేతు హిమాద్రులకు ముడిపెట్టవీలగు”నని యధిక్షేపింప నక్షటలేదు.

బ్రహ్మాండపురాణమునఁ గల “శ్రీశైలభీమకాళేశ—

అనుశ్లోకమునందలి శ్రీశైలభీమకాళేశమహేంద్రగిరులకూరుపే దానిని బ్రక్షిప్తముగాఁ జెప్పక చెప్పుచున్న దని శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యెట్లు ప్రక్షిప్త మని నిరూపించునో యిండు కంఠియు నాకు బోధపడకున్నది. దూరదూరమున నున్నవానికూరుపు ప్రక్షిప్తమూలమైనచో నెల్లలను నిరూపించునన్నియుఁ బ్రక్షిప్తము లనియు, నసందర్భము లనియు ననవలసివచ్చును.

. తలకళింగమునుండి తెలుగు పుట్టిన దని వాదించుశ్రీవర్మగారు తలకళింగపుటెల్లలను గాని, తద్విషయమును మఱి దేనినిగాని చెప్పియుండలేదు. శ్రీవర్మగారు త్రిలింగమునుండి తెలుగుపుట్టిన దనుటకంటె దలకళింగము నుండియే పుట్టిన దనుట యధికతరయుక్తియుక్త మని వ్రాసిరి. అందులకు వారు నిరూపించిన కారణములఁ గనుఁడు. “చెప్పఁబడిన మూఁడులింగములను నృప్త్యాదిసంభవములు గాని, యేకకాలప్రకీర్తితములు గాని కా వనుట నిశ్శక్తము. ఆలింగముల ప్రకీర్తకు మనపు తత్త్వధ్యదేశము నావశూన్యముగ నుండఁ గనుట యసమంజసము.” అని వాయూనాము. కాని యిది యుక్తము కాదు. ఆమూఁడులింగములు నృప్త్యాదిసంభవముల కావో మనమునిరూపింపఁజాలము.

అట్లే యయ్యవి యేకకాలప్రతిష్ఠితములు కా వనుటలోఁ గూడ యుక్తి లేదు. ఒకవేళ నవి యేకకాలప్రతిష్ఠితములు కాకపోయినను, మూఁడులింగములును దయారయిన యనంతరమే యీ త్రిలింగవ్యవహారము వచ్చి యుండవచ్చును. ఆలింగములు లేకపూర్వ మీదేశము నామశూన్యమై యుండనక్షట లేదు. వ్యవహారాంతరము కల దనినచో నష్టమును లేదు. ఆవ్యవహారముతో మనకుఁ బ్రసక్తియును లేదు.

తలకళింగోద్భవమే యైనచోఁ దెలుఁగుదేశము బళ్ళారిమండలమువలకును బ్రాకిపోవుట యుచితమా? కళింగాధినాథాదులను బెక్కుండ్ర నోడించి యంద్రమహాసామ్రాజ్యాధిష్ఠాపకుఁడును, ఆంధ్రభోజుఁడును, "దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెన్న" యను సూక్తి నెలకొల్పినవాఁడును నగు కృష్ణదేవరాయసార్వభౌముఁడు వాడిన దీతలకళింగమునుండి యుత్పన్నమైన తెలుఁగెనా? కాఁగా కృష్ణదేవరాయలు తెలుఁగు(తలకళింగము)రాయలా?

వీరిమతమచొప్పున నీరీతినే యుత్తళింగమునుండి యుత్తళ మేర్పడి నచోఁ గ్రీస్తుశకము ౧౨౩౧—౧౩ నడుమఁ బరిపాలించిన నరసింహదేవునకుఁ గల "ఉత్తలకళింగసామ్రా"ట్టను బిరుదమున కొచితి పొసఁగుటెట్లు? కాక యది యనాలోచితముగ నొసంగఁబడిన బిరుదమని శ్రీవర్తగారు తలంతురా?

“తెలుఁగుదేశమున నెన్నఁడును సంస్కృతము వ్యావహారికభాషగా నుండమిఁ దద్దేశము సంస్కృతసమాసయుక్త మగు త్రిలింగదేశ మని కాని, త్రినగదేశ మని కాని వ్యవహరింపఁబడియుండక తెలుఁగునాఁ డని వాడఁబడు చుండె ననుటయే యుక్తియుక్తము. కనుకఁ ద్రిలింగ త్రినగపదములను బ్రకృతులనుట యనుచితము..... త్రిలింగ త్రినగములను రెండుపదములర్వాచీనాంధ్రపండితులు కల్పించిన వికృతు లనియె యెఱుంగఁ దగు” నను శ్రీవిక్రమదేవవర్తగారు తాము తలకళింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టిన దని వాదించునపుడు మాత్రము తెలుఁగుదేశమున సంస్కృతభాష వ్యావహారికభాషగా నుండె నని వాదించురు కాఁబోలు? తలకళింగపద ముపు డర్వాచీనపండితకల్పిత మగువికృతి కాదు కాఁబోలును.

తా. జేసినవని యెట్టిదైనను దానియందు నష్టము పోఁజాలదు. కావున నే నేను మఱల నీవ్యాసము వ్రాయసమకట్టితిని. కాన శ్రీవర్తగారు తమవ్యాసము చివఱవ్రాసినట్లోక మే నేనును వ్రాయవలసివచ్చును. కాని యంతటి సాహసము నాకు లేదు. ఇఁకవిరమింతును.

పద్యాంధ్రవ్యాకరణము.

—| వరవస్తు చిన్నయసూరి |—

- ఉ. శ్రీమహిమః ఖ్యదివ్యమహిషీనయనోత్పలచారుదీధితి
స్తోమ మనారతం బగుచుఁ జొక్కునఁ బర్వట నాగ మేచక
శ్రీమయిఁ దోఁప నొప్పలరు శేషధరాగ్రనికేతనుండు భ
క్తామరపాదపోత్తమ ముదారఫలప్రతిపాదిగావుతఁ. ౧
- గీ. అద్యభావకు నేఁబని యక్తరములు, ప్రకృతికవి వది కొఱవడి వఱలు నిందు
ముప్పదాఱగుఁజనియన్యములునుశబ్ద, యోగవళమునఁబిలుసా మ్మనుదధిశయన
ఆదులువదాఱున్వరములుకాదికములు, ముప్పదియునాల్గువ్యంజనంబులనఁదనరు
బిందువువిసర్జనీయంబు వెలయువ్యంజనములునననాద్యభావఁ బన్నగనగేశ.
క. ఋముఖములు నాల్గు వక్రత, నుములు జఞశపాక్షరములు మానిన నవశి
ష్టములగు నలువదివర్ణము, లమరు ద్వితీయప్రకృతికి నగధరనిలయా. ౪
- గీ. అత్వ మాత్వ మిత్వం బీత్వ ముత్వ మాత్వ
మిత్వ మేత్వ ముత్వం బోత్వ మైత్వ మాత్వ
మర్థపూర్ణబిందువు లచ్చు లయ్యె వికృతి
కంజనాహార్యమందిర కంజనాభ. ౫
- గీ. అమరుఁ డెనుఁగునకును వ్యంజనములు కగచ
జయుగటడణతదనవబమయరలవన
హాశము లిరువదిరెండు మంగంగనాహృ
దంబురుహమిత్ర జలదవిడంబగ్రాత. ౬
- గీ. తక్కుఁగలయట్టివర్ణము ల్తత్సమాన్య, దేశజగ్రామ్యశబ్దయుక్తినిఁ బొసంగుఁ
గాన నలుదెఱఁ గగు భాష గానవచ్చు, వక్షరములెల్ల నేఁబడే నబ్జనాభ. ౭
- క. ఋముఖచతుష్టయము విసర్గమును జఞశకారములును గణుతింపఁగఁ ద
త్సమభాషయంద కనఁబడుఁగమలాహితమిత్రనయన కమలాకమనా. ౮
- గీ. ప్రాన్యవక్రము ల్దంత్యచఙాక్షరములు, ఖండబిందువు సాంస్కృతికములు గావు
తత్సమముల నుకానొక తావునందు, దంత్యచజలర్థబిందువు దనరు శౌఠి. ౯
- క. అమరు ననుస్వారము సి, ధ్ధము సాధ్యము ననఁగ నిరువిధంబులచే సి
ద్ధము నానగు సహజము సా, ధ్యము నా లాక్షణిక మంజసాద్రినిశాంతా.

- గీ. అట్టిబిందువు లొకఁ డొక్కఁ డర్థమనఁగఁ
బూర్ణమన రెండుదెఱఁగుటఁ బొలుచునండు
వర్ణములఁదొలిమూఁడవవర్ణములకు
దాపటన బొట్టు వికృతిని దనరు శౌరి. ౧౧
- గీ. సిద్ధసాధ్యవిభేదసంసిద్ధములగు, వర్ణబిందులు నుడితొలిప్రాస్వమునకుఁ
గలగ వొక్కడ మును వ్రాయి పాలినెనేని, నెలయు నందర్థబిందువు నీలవర్ణ.
- గీ. అట యను కిలార్థశబ్ద-బునం దిక నిఁగ, నను నితఃపరాధములగు నట్టిపదము
లందుఁ దొలికుఱుచకుమీఁద వర్ణబిందు, వార్యసమ్మత మండు జేవాదిదేవ.
- గీ. ప్రాస్వమునకుఁ బరంబగునట్టిఖండ, మునకుఁబూర్ణంబునగుదీర్ఘమునకుఁమీఁదఁ
గలుగు నేనియాబిందువుఖండమయని, యెఱుఁగఁదగు నంజనాభూమిభృన్ని శాంత.
- క. మరికింతు రాద్యు లిరువగ, యరలవవర్ణములు లఘువులలఘువులును నా
దొరకొను లాఁతులు పెరివ్యాకరణంబుల నిందు రేఫ క్రాంతి నిరువఁగఁ.
- గీ. యశ్రుతియకారమును ప్రథమాంతమునకుఁ
బయిపకారమునకు వచ్చు వత్సము నిట
లఘువు లండు మనీషులు లాఁతి యవల
అఽఘువు లట. ద్రు శేషకైలాధివాస. ౧౬
- గీ. రలడలకు బహువచనపరంబులకును, వచ్చెడుళవర్ణ మలఘువుపరములఘువు
రాల్గభేదంబు తత్ప్రతినరయవలయు, నయినఁ గొండాక దెలిపెద నబ్జనాథ.
- గీ. ప్రథమభాషను బ్రాకృతభాషయందు, శకటరేఫంబు లేమిఁ దల్పముములందుఁ
దదృవములందు నెందును దద్ అవర్ణ, మిరవుకొనదండుబుధులహిధరనిశాంత.
- గీ. కొలకువర్ణక మొకఁడు దక్షువగ వలలు, ప్రకృతివికృతిసాధారణవర్ణకముల
ననఁగునట్టి రవర్ణంబులెల్ల లఘువు, లండు విబుధులు మంగామనోజ్జ్విత.
- గీ. సంఖ్యఁ దెలుపునట్టి శబ్దంబులకు మనఁ, దర్థమందువచ్చునట్టి ప్రత్య
యములరాలు లఘువు లగు నిద్ద అనుశబ్ద, మందురేఫ ద్రిక్త సహితరేశ.
- గీ. క్రియఁతుదలనన్నీరువర్ణకంబులు, వారు వీరు మీరు తారుదొను
గాఁ గలట్టినుడులఁ గలుగురేఫంబులు, లఘువు లిందిరాకళిత్ర శౌరి. ౨౨
- గీ. ఆరగాగవస్థదారార్థపరతమ, త్వర్థకాదివర్ణ కాన్వితములు
యువ్వుదర్థమగుచు నొకృత రువర్ణంబు, పరఁగు లఘువు లగుచు ధరనిశాంత.
- గీ. ధాతుశబ్దములకుఁ దనరునాదేశంబు, లందు రాలు లఘువు లండుబుధులు

- గీ. కాటు కొరకు జీకం బనఁగాఁ దనర్చు, వర్ణకములందు గుడిచినా వలలుదాన
నందఱిందఁజెందఱుకొందఱుదొఱనఁగఁ, గానువడునవియలఘువుల్లంజనేత్రా
- క. ఆదిగతయవర్ణముభూ, తాదిద్యోతియగు నట్టియత్వంబును నిం
దేదంతము గొందఱు బుధు, లాదియకారంబు గలుగ దండ్రు రమేశా. ౨౧
- గీ. బృహతిఁదొలవిభూషణాభిఖ్యలంకుఁ, గలుగుమధ్యయత్వాబుద్ధిక్రంగనెందు
గలుగనేరదు మధ్యయకారమునకు, నాదివక్రంబుశేషధరాధివాస. ౨౨
- గీ. ఉత్వయుగ్ల మోత్వయుగ్లబు నుడితొలి, వత్వమునకుఁ గానఁబడవు వోభృ
ముఖ్యశబ్దములను బొలుచుఁ గొన్నింటఁద, త్సనుములందు శేషధరనివాస.
- గీ. అచ్చుమీఁదనున్న యచ్చయస్రతియఁ, నద్విలఘుయకారమండ్రుబుధులు
లఘువులఘువులయిన లాఁతులు వైభవ్య, మొదల వెపుడు రేఫ లొందు శౌరి.
- క. ద్వివిధము లగు రేఫములకుఁ, దవులు మిగుల దోషమగుటఁ దలఁచకయెవ్వం
డువదించుఁ గలియ నట్టిఁద, భవి దుష్టవి యాస్ర బుధులు భూభృన్నిలయా.
- గీ. ప్రాతిపదికంబునామంబు ప్రత్యయంబు, వర్ణకంబుభాతుప్రక్రియస్వరములెల్లఁ
బ్రాణములు వదవడి యేజ్జువక్రమైచ్చు, వక్రతమమునానగు రమాప్రాణనాథ.
- గీ. అత్వ మాత్వ ముత్వం బూత్వ మొత్వ మోత్వ
మాత్వ మెనసినచజలు దంత్యములు వెలు
తాఁజము లగుఁ దొలియిచ్చు దార్హానంగ
బహుళముగఁ బూర్వవృత్తంబు వడయశౌరి. 3౧
- గీ. అగు ననుస్వార బ్రిదువు వ్యంజనంబు, లన్నిప్రాణులు కచటతపాక్షరంబు
లాటుపడుషము ల్గజడదబాక్షరంబు, లాటు సరళంబు లంజనాహార్యకేహ.
- గీ. వెలయు స్థిరములనఁగ వింత లిర్వదిన్నాల్లు, నార్ణమునకుద్రుతసమాఖ్యయొప్పుఁ
బడయు ఋత్వ 'మిట రివత్వము' ప్రాసాది, కములబహుళముగనుగాంచు శౌరి.
- క. గలలగములొలిహవసం, జ్ఞలఁ జొప్పడు హసలు సూర్యసంజ్ఞానంబుల్
నలనగనలభరతలు భా, సిలు నింద్రాఖ్యంబు లగుచు క్షీతిభృన్నిలయా.
- క. ద్విలఘుముఖివర్ణవంచక, ములు గముఖాక్షరచతుష్టములు చంద్రాఖ్యం
బులు మగము ద్రిక్షఁగా నగుఁ, గలశవయోరాశికన్యకాహృదయేశా. 3౨
- గీ. పాదమందు మొదలినర్ణంబు వలియయ్యె, నవలివ్రాయి ప్రాస మనఁగ నొప్పుఁ
బ్రాస మొక్కఁ డన్నిపాదంబులను వలి, స్వస్వపాదనియతి వలలుశౌరి. 3౩
- క. వలియోగ్యస్థానంబుల, వలిమిత్రము లునుఁజెల్లుఁ బ్రాసస్థానం
బుల మూఁటనొకఁడు నొక్కట, నిలువం దగుఁ దత్సఖింబు నీరదవర్ణా. 3౪

- క. అత్తము వృద్ధియు మిత్రము, అత్తయుగళ మొత్త మొత్త మొందు సభత్వం
బత్త మవశిష్టములు మి, త్రత్తము వాదించు శేషధరవరనిలయా. ౩౮
- గీ. హయల సత్వవద్భావంబు నందు నెపుడు
దద్యుతవ్యంజనములు ఋత్వంబుఁ గూడు
వ్యంజనములు ససత్వవద్భావ మొందు
వలసినవృక్ష వలివిధి వాద్ధిశయన. ౩౯
- గీ. వక్రమునకు సకారంబురముగాఁగఁ, బూర్వవరముల నాజేశముగ నెసంగు
వక్రమునకు సత్వము మిత్రభావమందు, నబ్జనిభగా త్ర దురితతమొజ్జమిత్ర.
- గీ. అత్తమున కేచ్ఛు వరముగా నంతమునకు, నాదికిని నెలకొనియెడునట్టి వృద్ధి
వక్రవద్భావమును వికల్పంబుగాఁగఁ, గాంచునంజనాహార్య నికాయ్యశౌరి.
- గీ. నిజదయ్యుక్తవరము నెఱుసున్నగలది వి, సర్వసీమముతము స్వరములేని
హల్లుకంటెఁబూర్వమందున్న యదియును, గురువులాఁతిలఘువువరమపురుష.
- గీ. వికృతివదచరమాన్తంబుద్విత్వయుక్త, వర్ణముకలంబునను గురుత్వంబు గాంచు
నద్రుచువిద్రుచునా మొదలగునట్టిశబ్దములగురుత్వ మాదికి లేదు జలజనయన.
- గీ. గణముగాఁగ మూఁడచ్చులు గలుగునట్టి
యక్షరపూర్వామందు రయ్యది మయరస
తజభవాహ్వాయంబుల నష్టభావిభక్త
మగుచు నొప్పారునం ద్రుజవాద్రిగేనా. ౪౦
- గీ. అవ్యయములు ను ప్రిజుతములే క్వాతుము, న్నంతములును గలుగ వవికృతంబు
లనుకరణమునందు నగుచుచాక్యంబును, బరమపురుష వృషభధరనివాస
- గీ. అనుకరణవిహీనమయ్యునసంకీర్ణ, చాక్యమిందుఁ గూర్చవచ్చునంద్రు
కొండశాన్త్య లిల్లు గూర్చనా నవికృతి, వదము సత్త్వయుక్తివలనశౌరి. ౪౧
- క. వలసినచోఁ గడద్రుతములు, దలసూపునివదములెల్లఁ దగుఁ గళలన లాఁ
తులు దనరు ద్రుత ప్రకృతిక, ములునా ముగామనోబ్బ పూషసువేషా. ౪౨
- గీ. బహువచనక్రియావదములు మధ్యమపురుషక్రియావదములును జాది
వర్ణకాంతక్రియావదములు యొక్కవస్త్రీవిభక్తియుఁ బ్రభూమావిభక్తి
కర్తప్రవచనీయకంబులు కయివట్టి యనువిభక్తులు కించిదశకములు
సంతాపదిత్ర ప్రకంసాయదాతదాకన్యధునార్థప్రకాశకములు
కిలకిమేవతూష్ణీక్వార్థములు మొదలగు, నట్టిశబ్దంబులెల్లఁ గళాహ్వాయంబు
లన్యములుద్రుత ప్రకృతులటాద్రుబుధులు, చినులకరుణారసావేశవేంకటేశఁర౮

(ఇంతవఱకే లభించినవి - ఎవ్వరియొద్ద నేనున్నఁ బంపినచో సంతయుఁ
జేర్చిముద్రించెదము. క. అ.)

ఊరు భంగము.

—:పిలకా గణపతిగారు. విజయనగరము.:—

ఇది యొకప్రాచీననాటకము. సంస్కృతనాటకకవు లందఱింటను జూచి నుండుని యొకబహుమతి భాసమహాకవి యొక్కదిగి గర్త. ఈతఁడు శ్రీ. పూ. నాలుగవశతాబ్దిలోనివాఁడని భాసనాటకచక్రోద్ధారకు లగు త. గణపతి శాస్త్రిగారు నిర్ణయించిరి. భాసకృతి యగు ప్రతిజ్ఞాయాగంధరాయణ మందలి కథాసంవిధానమును గ్రైష్టవశకప్రారంభమున కాకశతాబ్దము పూర్వమున నున్న భామహుఁడు విమర్శించుటచేతను నీతనినాటకములలోని ప్రయోగము లపాణినీయములు నాన్వసములు వగుటచేతను, నీతనిప్రతిజ్ఞాయాగంధరాయణమందలి యొకశ్లోకమును శ్రీ. పూ. నాలుగవశతాబ్దమున నున్నచాణక్యఁడు తనయర్థశాస్త్రమున లిఖించుటచేతను, నీమహాకవి శ్రీ. పూ. నాలుగవశతాబ్దములోనివాఁడయియుండవచ్చు నని త. గణపతిశాస్త్రిగారు ప్రాసరి.

భాసమహాకవి 13 నాటకములను ప్రాసెను. వానిలో నీయూరుభంగ మొకటి. ఇది యేకాంకనాటకము. భీమదుర్యోధనులయుద్ధమును భీముఁడు దుర్యోధనునియూరుభంగ మొనర్చుటయు నిందలి వస్తువు. ఇది దుఃఖాంతనాటకము. ఈనాటక మిట్లంత మగుచున్నది. దీనిని బట్టి పాఠకు లిది దుఃఖాంత మగునో కాదో నిర్ణయింపగలరు.

రాజా—(దుర్యోధనుఁడు)—వరిత్యజన్తి మే ప్రాణాః ఇ మేత్రభవన్త శ్చరతుప్రభృతయో మే పితృప్రపితామహాః! ఏతత్తర్జ మగ్రతః కృత్వా సముత్థితం భ్రాతృశతమ్! అయ మవ్యైరావతశిరోఽపక్తః కాకశతధరః కృద్ధోభి భావతే మా మభిమన్యః! ఇమా ఊర్వశ్యాదయోఽన్యసో మానుభిగతాః ఇమే మూర్తివంతో మహర్షవాః! ఏతా గంగాప్రభృతయో మహానద్యః! ఏష సహస్రహంసప్రయుక్తో మా మా నేతుం వీరవాహీనిమాః కాలేన ప్రేషితః అయమహ మాగచ్ఛామి (వర్ణం గతః)

ధృతరాష్ట్రః—యూ మ్యేష సజ్జనధనాని తపోవనాని

పుత్రప్రణాశవిధలం హి ధి గన్తు రాజ్యమ్.

అశ్వత్థామా—యాతోద్య సాప్తికవధోద్యతబాణపాణి! గ్రాం పాతునో సరవతిః శమితారివక్షః! "దీనిబట్టి యిది దుఃఖాంతనాటక మని చెప్పకతప్పదు.

ఇట్లీరిలక్షణ మగుచుః ఖాతనాటకము సంస్కృతములోని కెల్ల వచ్చి నదో యూహించ కక్కము గాకున్నది. ఈనాటకమునకుః బీరిక వ్రాయుచు త. గణపతిశాస్త్రిగారు పీరిలో “ఊనుభంగే దుఃఖాతత్వం విశేషః” అని వ్రాసిరి. దీనినిబట్టి యాయనకూడ దీనిని దుఃఖాత మనియే వచ్చెను. కాని పైవిషయ మేమియుః జర్పించలేదు. కారణము తెలియదు. ఈవిషయమును బండితా గ్రంథాలు చర్చించి సత్యమును వెల్లడింతురుగాక !

ఈనాటకమును గొన్నితావుల వేణీసంహారక ర్త యగుభట్టనారాయణుః . డనుకరించిన ట్లగవడుచున్నది. వేణీసంహారముందలి దుర్యోధనుని స్వభావ మును, సూరుభంగముందలి దుర్యోధనుని స్వభావమును నొక్కచోలిక నున్నవి. మఱియు సూరుభంగముందలి—

“భీష్మద్రోణతటాం జ మద్రథజలాం గాంధారరాజప్రదాం
కర్ణద్రాణికృపార్తిన్ద్రకమకరాం దుర్యోధనస్రాతసమ్
తీర్ణః కత్తువదీం కరాససికతాయేన ప్లవేనాజ్ఞః
కప్రాణాం తరిణేషు వః సభగవా నస్తు ప్లవః కేశవః”

అను నీశ్లోకమును,

“క్రతిజ్ఞావసితే భీమే గతే భ్రాతృకతే దివమ్,
మయ్యచైవం గతే రామ విగ్రహః కింకరిష్యతి”

అను నీశ్లోకమును భట్టనారాయణుః దు వేణీసంహారమున,

“తీర్ణే భీష్మచువోదధౌ కథయసి ద్రోణానలే నిర్వృతే
కర్ణాశీషభోగిని ప్రళయి కే కల్యేచ యాతే దివమ్
భీమనప్రియసాహసేన రథసా త్వల్పావశేషేజయే
సర్వే జీవితసంశయం వయ మమీ వాచా సమారోపితాః”

అను నీశ్లోకమునను,

“హతే భీష్మే గతే ద్రోణే కర్ణే చ వినిపాతితే
అళా బలవతి రాజన్ కల్యో జేష్యతి పాండవాన్”

అనునీశ్లోకమునను గ్రమముగా ననుకరించిన ట్లగవడుచున్నది.

ఈమహాకవి కవిత్వము మృదువధురమై యుండును. వికటాస్వయము లు గాని కటువడములు గాని యి డగవడపు. ఈతని పాత్రపోషణసామర్థ్య ము నిరుపమానము.

మొదట విష్ణుభక్తమున మువ్వకు యుద్ధభటులు ప్రవేశించి యుద్ధ వర్ణన మొనరింతురు. అం దొకభటుడు—

“శ్లో. వీర్యాలయో వివిధరత్నవిదిత్రమాభి

య్యక్తోఽభిమానవిసయద్యుతిసాహసై శ్చ,

వాక్యం వద త్యుపహస న్నతుభీయ, దీపం

వీరో నిహన్తి సమరేషు భయం త్యజేతి”

అని దుర్యోధనుని వర్ణించును. దీనిని బట్టి దుర్యోధనుని ఛార్మికత్వమును వీర్యుతికయమును మనకు స్పష్టమగుచున్నది మఱియు దుర్యోధనుడు భగ్నోరుభాగుడై—

“పూర్వం నజానామి గదాభిఘాతరుజా మిదానీంతు సమర్థయామి

య న్నేప్ర కాశీకృతమూర్ధజాని రణం ప్రవిష్టాన్యవరోధనాని”

అని చెప్పును. దీనిబట్టి యాతిఁ దభిమాని యని మన మూహించవచ్చును. మఱియుఁ దనభార్య తన్నుంజూచి విలపించుచుండ నామెతో—

శ్లో. భిన్నా మే భ్రుకుటీ గదానిపతితై ర్ధ్యాయుద్ధకాలోర్థితై

ర్వక్ష న్యుత్పతితైః ప్రహరయధిరై ర్హరావకాశోహృతః

వశ్యే మా వ్రణకాంచనాంగదధరౌ వర్యాప్రశోభా భుజౌ

భర్తా తేనవరాజ్యభో యధి పాతః కిం క్షుత్రియే రోదిషి”

అని చెప్పును. దీనినిబట్టి యాతనియభిమానిత్వము కవిచే సంపూర్ణముగఁ బోషింపఁబడిన దని మన మనుకొనవచ్చును. అశ్వత్థామ యాతనితోఁ బాండవులం జంపెదనని చెప్పును. దుర్యోధనుడు వలదనును. అప్పుడశ్వత్థామ—

“సంయగే పాండుపుత్రాణాం గదాపాతకచగ్రహే

సమమూరుద్వయే నాద్య దర్శోఽపి భవతోహృతః?”

అని ప్రశ్నించును. అప్పుడు దుర్యోధనుడు—

మామైవం, మానశరీరా రాజాః, మానార్థమేవ మయానిగ్రహో గృహీతః”

అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చును. పూర్వోక్తవాక్యముచే నాతనియన్నరభావమెట్లు కవి సుస్మృక్తము చేసినాఁడో తెలియఁగలదు.

ఈకవి రసభోషణమునను గథాసంభాసమందును మిక్కిలి నేర్పరి. దుర్యోధనునిఁ జూచుటకు రాణులును బుత్రుఁ డగుదుర్బయఁడును రణరంగము నకు వత్తురు. అప్పుడు వారిరువురిసంభాషణ మిక్రిందివిధమున నుండును.

రాజా—పుత్ర, కిమర్థమాగతః ?

దుర్జయః—తువం చిరయసి త్రి(త్వం చిరయసీతి.)

రాజా—అహో, అస్మా మవస్థాయాం పుత్రస్నేహో మాం దహతి.

దుర్జయః—అహంపి ఖ డే అంకే ఉపవిశామి (అహంపి ఖలు తేంకే ఉపవిశామి.) (అంక మారోహతి)

రాజా—(నివార్య) దుర్జయ, దుర్జయ, భోజ్యం—

“హృదయప్రీతిజనో యోమే క్షత్రోత్సవః పురా

సోయం కాలవివర్యాసా చ్ఛందో వహ్నిత్వ మాగతః.

దుర్జయః—అంకే ఉపవేశనం కిం నిమిత్తం వారయసి ?

రాజా—“త్యక్త్వా కరిచితం వత్స యత్ర తత్ర త్వయాస్యతాం

అద్యప్రభృతి నాస్తీదం పూర్వభుక్తం తవాననమ్.

దుర్జయః—కుత్ర ను ఖలు మహారాజో గమిష్యతి.

రాజా—భార్యశత మనుగచ్ఛామి.

దుర్జయః—మామపి తత్రనయ.

రాజా—గచ్ఛ వృకోదరం బ్రూహి

ఇటః గవి బాలుని మాగ్ధ్యమును దుర్యోధనుని యవస్థను జాల సుందరముగాఁ జెరించెను.

ఈవి సామర్థ్యమును బ్రకటించునట్టి సందర్భము లింకను గొన్నిగలవు.

వాని నిట విస్తరిభీతిచే విడుచుచున్నాను.

ఈనాటకమున నచ్చటచ్చటఁ గొన్ని పునరుక్తములు గలవు—

“ఏత ద్రాహతగజాశ్వనరేస్త్రయాధం

సంకీర్ణలేఖ్య మివ చిత్రకటం ప్రవిధమ్

యద్ధే వృకోదరసుయోధనయోః ప్రవృత్తే

యాథా నరేస్త్రనిధనైకగృహంప్రవిష్టాః.

అను సీక్లోకముందలి “సంకీర్ణలేఖ్య మివ చిత్రకటం” అనుపాక్యము కవి ముఱల రెండ మూడ మూ యుపయోగించెను. అశ్లోకము ల నిట విస్తరిభీతిచే విడుచుచున్నాను. మఱయు

“హృతంమే భీమసేనేన గదాపాతకచగ్రహే,

సమ మూరుద్వయే నాద్య గురోః పాదాభినందనమ్”.

అను నీశ్లోకముండలి “హృతం మే భీమసేనేన గదాపాతకచగ్రహే”
అనువాక్యమును మఱియొకచోఁ బునరుక్త మొనరించెను.

ఇట్లచ్చటచ్చట నల్పమైన దోషము లున్నను నీకవికవిత చాల సొంపు
గానుండును. మచ్చునకు రెండు శ్లోకముల నుదాహరించి యింతటితో విర
మించెదను.

“మూల్యై ర్ధ్వజాగ్రకతితైః కృతముండమాలం

రత్నైకసాయకధరం రథిసం విభన్నమ్-

జామాతరం ప్రవహణాదివ బంధునార్యో

హృష్టాః శివారథముఖాదవతారయంతి.

“ఉద్యత్ప్రాజలయో రథద్విపగతాశ్చాపద్వితీయైః కరై

ర్యన్యైకాదశవాహినీనృకతయ స్తివన్తి వాక్యోన్ముఖాః

భీష్మో రామశరావలీఢకవచ సైతశ్చ యోధ్ధారణే

వ్యక్తం నిర్జితవ సావ్యతిరథః కాలేన దుర్యోధనః”

నైషధరచనాతత్వము.

— ౧ ఇవటూరి సుందయ్యగారు—అచులాపురము —

శ్రీమత్పరమేశ్వర లీలావిలాసజనితం బగు నీసకలచరాచర భూతకోటి యందును మానవజన్మము దుర్లభము. ఆహారాదిధర్మములందు మానవుడు వశుతుల్యుడై యొనను నాతనికి యుక్తాయుక్తవివేకద మగుబుద్ధి యొం డభి కము. అబుద్ధిని వినియోగించుకొని మానవుఁ డీజన్మయందే జన్మరాహిత్యము కలి గించుకొనవలసియున్నది. దానికి జ్ఞాన మావశ్యకము. అజ్ఞానము రెండు తెలు గులు. విహికమా, నాముష్మికము. అన్యోన్యవిరుద్ధవస్తువులతో నిండియున్న యీదృశ్య మాతనికి వెలుగు కలిగించినది దీనియాధార్థ్యమునే గ్రహింప నీనిచో దీని కాధార మగుతేజోయావము నాతఁ డెట్లు తెలిసికొనఁగలఁడు ? ఈద్వివిధజ్ఞానమునకు నుపదేశమే శరణము. అట్టి జ్ఞానోపదేశమునకు భగవం తుడు వేదముల నేర్పఱిచి గురుయావమున నవతరించి యుపదేశ మొనరించి నాడు. కాలవైఖరీత్యముచే మానవునకు విషయలోలుపత్వ మధిక మైనది. భగవదంశాసంభూతు లగునుపదేష్ట లాయవతారములఁ జూలించినారు. వేదో పదేశము మానవునకు భయజనక మైనది. అంగరూపమున శాస్త్రము లుత్పన్నము లైనవి. పురాణరూపమున బోధ ప్రారంభ మైనది. మనుష్యమానస మాయుపదేశమును లక్ష్యపెట్టలేదు. విషయభోగలీలావిలాసాభిలాష మెం డైనది. అంగనాజనవిలాసాలాపలీలాసమప్రాదుర్భావము లగుకావ్యాలాపముల మూలముననే యుపదేశ మొనర్పవలసిన యవసరము తలస్థించినది. విద్యా నాథుఁడియంతమున యీక్రిందిశ్లోకమున సూచించినాడు.

శ్లో. యద్యేదా త్ప్రభుసమ్మితా దధిగతం శబ్దప్రధానా చ్ఛిరం

య చ్ఛార్థప్రపణా త్పురాణవచనా దిష్టం సుహృత్సమ్మితా

త్తాంతాసమ్మితయా యయా సరసతా మాపాద్య కావ్యశ్రియా

కర్తవ్యే కుతుకీ బుధో విచితి సస్యై స్పృహం కుర్తహే! దీనికిఁదెలుఁగు.

శా. వేదంబుల్ నృపశాసనంబులు సుహృద్విజ్ఞానంబుల్ పురా

ణాదిగ్రంథము లంగనాజనవిలాసాలాపలీలాసమ

ప్రాదుర్భావము తార కావ్యములు కర్తవ్యోపదేశక్రియా

వాదప్రక్రియ నెన్నఁ గావ్యమహిమల్ వర్ణింపఁగా శక్యమే. భట్టుమూర్తి.

అల్పబుద్ధులకుఁ జతుర్వర్గఫలప్రాప్తి కావ్యములమూలమునఁ దప్ప వేటాంట దుర్లభమైనది.

శ్లో. చతుర్వర్గఫలప్రాప్తి స్సుఖా దల్పధియా మపి

కావ్యాదేవ యతస్తేన తత్స్వరూపం నిరూఢ్యతే.

వేదశాస్త్రభ్యో నీరసతయా దుఃఖాదేవ పరిణతబుద్ధీనా మేవ జాయతే

పరమానందసందోహతయా సుఖాదేవ సుకుమారబుద్ధీనా మపి పునఃకా

వ్యాదేవ ఇత్యాది-

నదువదేశ మొనర్చి మానవమానసము నావరించుకొని యున్నతను స్సుకు నివర్తింపఁజేయుటకు, రోగికి రోగనివారణమునకై యీవలసిన కటుకా వధమును సితశర్తరానుపాన మొనర్చి ప్రయోగించునట్లు లలితసుకుమార భావోపేతరసపుకములగు కావ్యాలాపములమూలమున వేదశాస్త్రములం దున్నధర్మముల బోధించునంది యనేకవిధప్రపంచవ్యాజేంద్రజాలవిధిసాధకపింఛి కారూపసర్వక్రియాదత్తుడు డగునభోజనూతి వాల్మీకిముఖమున ఛందోరూప యగుభారతిని నిర్ణయింపఁజేసినాడు. తదాధారమున నాతఁడు కావ్యకల్పన మొనర్చి ధర్మబోధన మొనరించినాడు. వ్యాసుఁడును వాల్మీకి ననుసరించి తనకావ్యమున వాల్మీకికంటె విశేషముగఁ జతుర్వర్గఫల సాధనధర్మములను జూన్చి భారతమును రచించినాడు. అయ్యది మానవచిత్తాకర్షకమును, విషయోదభోగలీలావిలాసభానురము ను గాకుండుటయు, విస్తృత మగుట యుఁ జూచి కాళిదాసాదియహాకపు లె డఱి కేవల కాంతానమ్మితము లగుకావ్యముల నన్నిటితో రచించి ధర్మోపదేశ మొనర్పఁజూచిరి. ఒకరిని జూచి యొకరు కావ్యముల రచింపఁబూనిరి. అందుఁ గొన్ని కేవలశబ్దచిత్రప్రధానమాత్రములు రసహీనములు ధర్మవిహీనములు కాఁజూచ్చెను. “కావ్యాలాపాంశ్వ వర్ణయేత్” అని పెద్దలాక్ష్మీశ మొనర్పఁదొడఁగిరి.

పిమ్మట సూత్రప్రాయముగ నున్న కావ్యలక్షణములను జర్పింప సాగిరి కావ్యమునకును స్వరూప మిట్లు చెప్పఁబడినది. “శబ్దార్థా శరీరం, రసాది శ్చాత్మా, గుణాః శౌర్యాదివత్, దోషాః కాఠత్వాదివత్, రీతయో అవయవసంస్థానవిశేషవత్, అలంకారాః కటకకుండలాదివత్”—ఇత్యాది కావ్యస్వరూప నిర్ణయ మైనపిమ్మట వానికుత్తయమధ్యమాధమత్వములు గూడ నేర్పడినవి. ధ్వనిప్రధాన మైనదే యుత్తయ కావ్యముగా నిర్ణయింపఁబడినది. కావ్యమున కాత్మ

యాన మనసమువైవిధ్య ప్రారంభ మైనది. భావవిశేషాదులచే నేర్పడుకా
వ్యరస మానందసందోహజనక మగుటచే నావిషయము మనముం దుంచుకొని
కవు లెందఱో యలంకారశాస్త్రనుసారముగ సరసవ్యంజకభావోపేతముగ
“పరివర్ధతే విజ్ఞానం సంభాష్యతే యశో విసర్జయతి గుణః । శ్రూయతే సుపురు
షచరితం కిం తద్వేదనవచారంతి కావ్యాలాపః” అను వ్యాఖ్యము ననుసరించి
మహాపురుషచరిత్రాత్మకముగఁ గావ్యనిర్మాణ మొనర్చి.

కవిశ్రమ సాహితీరీతియు నాశ్రమములన్నియును నిసర్గమనోజ్ఞము
లగుతపోవనసీమలఁ దపోవిస్తాగరిష్ఠులై నిర్వాణిహాత్రసశ్చక్షుగ్లాపులై,
సకలకలాపరీపుష్టులై నివసించుచుఁ దమజ్ఞానతేజఃప్రకాశమున శిష్యగణములం
దరింపఁజేయు మహద్విపత్తములనోడను, జాగరణాకీసుభాభిలాషులై ధర్మబ
ద్ధులై పుణ్యశోకులై వ్యాయవరిపాలన మొనర్చురాజునీ పత్తములనోడను విరా
జులై తపోయుగము కాలగర్భమున విమగ్నమైనది. పుణ్యాశ్రమసాధాగ్యము
కంటఁ బట్టణసాధాగ్యమే శోభావచా మనుకొనుకాల మేర్పడినది. సౌధ
ములు, ఉద్యానములు, స్వర్ణాభరణములు, చీనిచీనాంబరములు కృతకభరితుల
ములు, మనుజుల కింపులైనవి. రానురాను నాముష్మికచింతకంటఁ నైహికభోగ
విచార మధిక మైనది. భోగలాలసత్వముచే దేశము నిరీక్ష్యమైనది. తనస్స
త్యశమదమాదు లడుగంటినవి. విద్యావైశద్యము కూడ ఓడదశకు వచ్చినది.

కావ్యములందుఁ గావ్యచింతముగఁ గానంబడు శాస్త్రవిషయములు తన్మూ
లమునను మానవవృద్ధయమునఁ జూరలేకపోయినవి ఇ దంతయుఁ జూచి చిం
తామణిమూత్ర సింధుండు, పట్టగ్తు నుష్టాకచక్రవర్తి, ఖండనగ్రంథసగ్రంథక్షత్రబుద్ధి,
కవికులాధృష్టాధ్వగమనాధ్వనీనుండు, సర్వజ్ఞుడు, శ్రీహీరకులకలశాబ్ధిశిరక
రుండు సగుణభట్టహరుండు ప్రాథవాక్పాటవమున నాలంకారికశాసన మతిక్రమిం
చకుండఁ బురాతనపుణ్యశ్లోకరాజుని చరిత్రాత్మకంబుగఁ గీర్త్యాది లాభజనకం
బుగఁ జతుర్వ్యంభసప్రాప్తిహేతుభూతంబుగ, “సంసారవిషవృక్షస్య ద్వేషలే,
అమృతోపమే, కావ్యాయుశరసాన్వాదః, సల్లాప సృజన సృహ” అను వ్యా
యానుసారమున సంసారబాధానివారకమును సజ్జనసల్లాపమనోహరంబును
సగుణట్లుగ నామస్తరణమాత్రఁ గలిగి ల్లవచారం బగు నలమహారాజునివ్యచరి
త్రంబు నైషధం బరుచేర మానసోల్లాసరసభాసురం బగుమహాకావ్యముగ
నిర్మించినాడు. ఈ కావ్య మీతఁడు రచించుటలో శాస్త్రవిషయము నుపదేశ
శింశుటయే ముఖ్యోద్దేశ మైన ట్టిక్రిందిశ్లోకముల నూదించినాడు.

శ్లో. అధీతిబోధాచరణప్రచారజైర్దశాశ్చత్రసః ప్రణయన్తుచాధిభిః
 శత్రుర్దశత్వం శృతవాన్ కుతస్యయం నవేద్దివిద్యాసు చతుర్దశత్వమ్
 రేఖాభిరాస్యే గణవాది నాస్య ద్వాత్రి శతాదంతమయూభి రంతః
 చతుర్దశాష్టాశశ్చ నాశ్రవిద్యా జ్యేధాపి సంతితి శశంస కేధాః.

ఇందు బహువాక్యము నెన్నఁబడు విద్యలందున్న విషయము చాచు గూర్చి దలఁచినట్లును, వాయావిద్యలం దధీతిబోధాచరణప్రచారణసామర్థ్య మీశావ్యకతనముమూలమునఁ జాతకునికిఁ గలుగవచ్చుననియు నూఁడుటయే గాక “అంగవి వేదాశ్చత్వారో బామాంసా వ్యాయుని సరః । పురాణా ధర్మశాస్త్రంచ విద్యా హేమాతా శ్చతుశ్శ । ఆయుర్యేదో ధనుర్యేదో గాంధర్వశ్చేత్యను క్రమాత్” అని చెప్పఁబడు 18 విద్యలందే గాక యితహాసాది చతుష్షస్తి గా నేర్పడిన కళలందు గూడ బ్రాహ్మినులు పాతకుని కలవడఁగల దనునంశముకూడ సూచించినాడు. ఆనఁడు చొప్పించిన శాస్త్రవిషయములు.

శ్లో. అజ్ఞాన మభ్యాస ముపేయమా సమం ముద్రైవ దేవః కవినా బుధేరచ
 దధౌ కటియా స్సమయ స్సయస్సయం దినేశ్వరశ్రీ రుదయం దినేదినే.

ఇందజ్యోతిశ్శాస్త్రవిషయము సూచితము.

శ్లో. పరిభావలయచ్చలేన యా నవరేషాం గ్రహణస్య గోచరా
 ఫణిభాషితభావ్యఫక్తికా విషయా కుండలనా మవాపితా

శ్లో. క్రియేక్ష్యచే త్సాధు విధక్తిదితా వ్యక్తి స్సనా సా ప్రథమాభిధేయా
 యాస్వాజసా సాధయతు విలాసై స్సావక్షమా నామవదం బహుశ్చాత్.

ఇందువ్యాకరణశాస్త్రవిషయము సూచితము.

శ్లో. స్వర్ణావగాహేయమృణాళినాం నాభామృణాళా గ్రభుకోభజామః...
 యశో యదస్యా జవి సంయుగేషు కంఠూలభావం భజతా భుజేన...

కలశే నిజహేతుదాడజః కిము చక్రభ్రమకారితాగుణః
 సతమచ్చకుచౌ భవః ప్రభా యుగచక్రభ్రమ మాతనోతియత్—

తల్ల మిందు సూచితము.

అన్యోన్యసంగమవశాదధునా విభాతాం తస్యాపి తేహిమసేవికసద్విలాసే...
 అథోవిధానా శ్చతులప్రవాళయో.....

వతులా విషయే తవాకృతి ర్నవచో వర్జ్మి తే సుకీలతా...
 ఇందు పాము ద్రికము సూచితము.

శ్లో. శశాక నిహాతు మయేతి తత్త్రియా మయో బభాషే యదభీకపీషీ తామ్
సమాజయే వాలపితాసు వైణితై ర్దుమూర్చయ త్సంచమూర్చనాస్వపి
ఇందు సంగీతశాస్త్రవిషయము సూచితము.

శ్లో. మృషావిషాదాభినయా దయం క్వచి జ్ఞానోప నిశ్వాసతతిం వియోగజామ్
విలేపనస్యా ధికచంద్రభాగతా విభావనా చ్ఛావలలావహంశతామ్.

(కర్పూరస్యాతితై త్వా న్నదాధిక్యే శరీరక్తౌ శుక్తిభవతి)

స్వారం జ్వరం ఘోర మవత్రపిష్టః స్నిగ్ధాగదంకారచయే చికిత్సా
నిదానమానా దవిశద్విశాలా సాంక్రామికీ తస్యరుజేవలజ్జా-వైద్యవిషయము
శ్లో ప్రియాను బాలాను రతిక్షమాను చ ద్విచక్రితం వల్లవితంచ బిభ్రతం
స్సాజ్జితం రాగమహిమహంకురం..... వృక్ష శాస్త్రవిషయము.

శ్లో. అథాతరేణావటుగామినా ధ్యవా నిశీధినాథ స్యుహ సృహోదరైః

నిశళగా స్తేవమనే నివృద్ధితై ర్విరాజితం కేసరకేశరక్షిభిః-అశ్వశాస్త్రము.

ఇట్ల సమస్తశాస్త్రవిషయములను నిందుఁ జూపించియున్నాఁడు. గ్రంథనిస్తరభీతిచే నుదాహరించలేదు. సాధారణముగాఁ బ్రతిపద్యమందును నేదో శాస్త్రప్రశంస యుండియే యుండును. కాని కావ్యమున నీశాస్త్రవిషయములఁ జూపి యుత్తేక్షలతో నింపినాఁడు గాని స్వభావమనోహర మగుకావ్యసౌందర్యమును దిలకించినాఁడు కాఁడందులేమో. శాస్త్రవిషయములఁ జెప్పటకే యీకావ్యమును రచించనంచినను స్వభావమనోహర మగువర్ణములు భావములు లేకపోలేదు. మతియుఁ గేవలము నుత్తేక్షకోసము చెప్పినశాస్త్రవిషయ మొడున్నను సంతమాత్రముచే శాస్త్రవిషయోపదేశ మెల్లు పూర్తి కాగల దుడురు కాఁజోలు. ఒకవిషయము ధ్వనిగా నుండునట్లు చెప్పినపిమ్మట నావిషయమునకు స బ ధించిన సంగతు లన్నియుఁ దెలిసికొనక తప్పదు గదా, అందుచే నేశాస్త్రవిషయము వచ్చినప్పుడు దానిపూర్వవరసాదర్శములతో నావిషయ మంతయుఁ బాఠకుఁడు గ్రహించగలఁడు. కేవలము ప్రతివిషయము విరివిగాఁ జెప్పనవసరము లేదు. కేవలశాస్త్రవిషయములఁ దెల్పుటకీకావ్యము రచించి యున్నను గావ్యలక్షణములను గావ్యమునకుఁ బ్రాణభూత మగురసమును వీక్షియుండలేదు.

ఇఁకఁ గావ్యమునకుఁ బ్రాణభూత మైనరసము విభావాదిభావములచేఁ జోషించఁబడుతుందా ! ఆరసము శృంగారాది తొమ్మిదిభేదములతో నొప్పుచు

డును. చతుర్వర్గములయందు సర్వప్రాణిసులభ మగుత్పతీయపురుషార్థమునకు హృదయంగమమైన దగుటచే శృంగారము మొదటఁ జెప్పఁబడినది. మిగిలిన వితరవర్గపోషకములు. శాంతము చతుర్థపురుషార్థసాధక మగుటచేఁ జివరఁ జెప్పఁబడినది. సర్వజనహృదయంగమ మగుటచే శృంగారరసముఁ బ్రధానము గాఁ గైకొని సమస్తపురుషార్థసాధకము లగువిషయముల నాయారసమిళితము లఁ జేసి కావ్యరచన మొనర్పవలెను. మనశ్రీహర్షుఁ డట్లే చేయఁబూనినవాఁడు. శృంగారము విప్రలంభ మనియు సఁభోగ మనియు రెండు తెఱఁగులు. అందు మొదటిది మరల రెండువిధములు. అయోగము, విప్రయోగము. అయోగము వివాహాత్పూర్వము (వినుకలిచేత) కలిగెడు పరస్పరప్రేమవశంగత మైనట్టి దీని కభిలాషాచింతాదులు లక్షణములు. మనకివి యీకావ్యమునఁ దొలు దొల్ల నీయయోగశృంగారమునే కనుపఱిచినాఁడు. విభావాదులచే నేర్పడు రసమున కాలంబనము నాయకుఁడు. అట్టి నాయకుఁడు ధీరోదాత్తుఁడై యుండవలెను. ఆతనిగుణములు శోభాదులు. శాస్త్రజాతములకుఁ గూడ సత్పురుషాశ్రయత్వముచేతనే మిక్కుట మైనలోకాదరము కలిగినది. అందుచేతఁ బ్రబంధములకు మహాపురుషవర్ణనము బంగారమునకుఁ దావి యబ్బినట్లగును. ఆచార్యదండ్యాదు లిట్లే వచించినారు. శ్లో. ఆదిరాజయశోబింబ మాదర్శం ప్రాప్త్య వాఙ్మయం తేషా మసన్నిధానేపి నస్వయం ఐశ్వర్య నశ్యతి" భోజమహారాజను నిట్లుచెప్పినాఁడు. శ్లో. కనేరల్పపివాగ్వృత్తి ర్విద్యత్రర్ణావతంసతి నాయకో యది వర్ణ్యేత ల్ లోకోత్తరగుణోత్తరః" అందుచేతఁ దాను రచించుఁ బూనిన మహాప్రబంధమునకు శ్రీహర్షకవీంద్రుఁడు లోకోత్తరగుణోత్తరుఁ డగు నలుని నాయకునిగాఁ జేసినాఁడు. నలునియం దీమహాకవికిఁ గేవలము సీత్యరత్నబుద్ధియే యున్నట్లు తోచుచున్నది.

మొదట దేవతానమస్తారూప మంగళమును నలకొల్పి పిమ్మటఁ బట్టణాదుల వర్ణించుట మొదలగునవి వాడుకయై యుండఁగా నీతఁ దామంగళమును నాయకివిభూతిమంగళమును జెప్పటచేతనే నలువేర్చినాఁడు. ఇతఁడతొల్త శ్లో. సీతయ యస్యక్షీరఃక్షీణః కథా సదాద్రియం తే నమథా స్సుధా మపి...

వనిత్రమత్రాతనుతే.....దీగీశబృందాంశ.....

ఇందు "క్షీతిరక్షీణ, బుధ, సుధ, మహాసాంమహాఽన్వల" ఇత్యాది కల్పములచే నలస్తరణము విష్ణువుయొక్కయు, దేవతలయొక్కయుఁ బ్రసాదముచే

నమృతత్వము బలింకుజేసి, కీర్తి ప్రకాశముతో వర్ధిల్లజేయు ననియు, వ్యావన శీలమును, జ్ఞానస్వరూపమును, అమృతస్వరూపమును, తేజోమయమును, నగు వర్చబ్రహ్మస్వరూపమును సాక్షాత్తరింకుజేయు ననియు నైహికామ స్థితసుఖప్రాప్తిని సూచించినాడు. ఇదిగ్రంథమునకు మొదటిశ్లోకము. ౩ వశ్లోకమున స్మరణమాత్రముచేతనే లోకమును బనిత్రీకరించునపు డతనిచరిత్రము కావ్యరూపమున సేవించునపుడు పమస్తపావములను బోగొట్టినిరామయ శాశ్వతానందసౌఖ్యము లొసంగుటకేమి వింతయని తనయీ కావ్యవర్ణన ఫలమును సూచించినాడు. “ఏకోదేవోనర్వభూతేషుగూఢః...అణోరణీయాస్తహమేవతద్వ...ఏకయేవయతోలోకానవిసృజామి..... పరిత్రాణాయ సాధూనాం.....ఇత్యాది సూక్తులననుసరించి ధర్మసంస్థాపన మొనర్చి లోకపాలనముచేయుటకు రాజుగాఁ బుట్టినను నలుఁడు కామాదివికారముల వీడి దేవతారాధనాదులచే జ్ఞానమును సంపాదించినవారికి నెచ్చిదానందసంభాయకుఁ డగువరిమేశ్వరస్వరూపుడేయనియుఁ బైని వ్రాసినయొకశ్లోకమునఁగూడ సూచించినాడు. మఱియు రాజుగా నున్న నలుఁడు-

శ్లో. డధతో బహుశైవలక్ష్యతాం ధృతరుద్రాక్షమధువ్రతం ఖగః

న నలస్య యయా కరం పునః సరసః కోకనదధ్రమాదివ.

ఇహుశైవలక్షణములు గలిగి రుద్రాక్షమాలాలంకృతములైన యవయవ సంస్థానవిశేషములు గలమహాశైవుఁ డని యు సూచించి యున్నాడు. మఱియు శ్లో. పురోహతాక్షీప్తతుషారపాండరం...అంతఃపురాంతస్యవిలోక్యబాలం.

దోర్బుల మాలోక్య.....నేతేతార్థం ననగ్నాన్త్రీం..... అనువార్యోక్తి పనుసరించినవాడును, వరస్త్రీవరాజ్ఞుఁడును గా సూచించినాడు. రాజానయజ్ఞ...దారిద్ర్యదారిద్ర్యచోభువద్దే...అర్ధినామహృషితాఖల జోమా.....తానుయజ్ఞయైశ్రోత్రీయుల పాలుచేసిన సంవద గలయామహామహాఁడు, అధ్వరాజ్యోపమముగా రాజ్యమును విబుధవ్రజాధీనముగాంచి జేతల జారాధించిన కర్తకచక్రవర్తి యనియు, అర్థులొకట దారిద్ర్యవిచారక మగు ద్రవిణవర్షము వర్షించుటలో నమోఘమేఘువ్రతదీక్ష వహించి, యర్థి యని విన్నంతమాత్రమున రోమాంచయు వహించెడు మహాబాత యనియు “నాభ్యయాయ ఖవలేదం. రోహిణీరక్షణంశభవేన” ఇత్యాది, సత్తులీనుఁ డనియు, అఖారి వద్దేను తదఃస్మిణ గాణాభ్యతచ్ఛయచ్ఛాయలవోపివల్లవే.....

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు.

(పూర్వకత్రికావశేషము.)

—: యీ. వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు. :—

[అధ్యక్షుడు-‘ఆస్థానాసాహిత్యపరిషత్తు’-విజయనగరము.]

XXV. మనోదూత:—18. విష్ణుదాసవిరచితము. ఇతఁడు వంగదేశీయుఁడున, వైష్ణవమతస్థానైరయనగు శ్రీచైతన్యస్వామికి మేఘమామ(?) ఇందు 101 మాలినవృత్తములు గలవు. ఇతఁడు తాను “విష్ణుదాసకవీర్ణ్రిడ” నని వ్రాసికొనెను. తనభక్తివిశేషముం దెలుప నితఁడు తనమనస్సును శ్రీమహావిష్ణునవిధమునకుఁ బంపుట యీ కావ్యమునందలి విస్తృత.

ఈ కావ్యమునుండి కొన్నిశ్లోకములు ప్రదర్శించెద.

1. శ్లో. నిర్వర్ణ్యతాని రహసి స్వయ మర్జితాని
భూయస్తరాణి దురితాని సుహఃసహని

మహామహాపాధ్యాయపరప్రసాదకాశ్రీ ‘పూర్వోద్భృతగ్రంథభూమిః’ పుట 4; “భావవిలాస” కారుఁడును, “భీమరహిత” కారుఁడు నొకఁడే యని-ఆచార్యసతీకవస్త్రవిద్యాభూషణుఁడు “హైందవన్యాకాశ్రుచరిత్రములో (పుటలు 416—17) వ్రాసినట్లున్నాఁడు.

18. “Catalogue of Skt. MSS. in the Indian office Library” Vol. VII Nos. 881:1—881:8. ప్రాచీనభక్తోకము, గద్వయముకూడఁ గవికామాంకితములు. కలకత్తా “సంస్కృత సాహిత్యపరిషత్తు”లోని వ్రాతప్రతులలో నీ కావ్యముయొక్క యనవగ్రహతి యొకటి గలదు. రాజేంద్రలాల్ మైత్రీవందీతుఁడు “Notices of Sanskrit MSS.” (Vol. II, No. 613) లోఁబేర్కొనిన “మనోదూత”యు, విష్ణుదాసకృత “మనోదూత”యు నొకటియే యని తోఁచెడి. వీలన రాజేంద్రలాల్ మైత్రుఁడు టుంకించిన కావ్యాంతిమల్లోకమును, విష్ణుదాసుని కావ్యములొనకుండి శ్లోకమును “వస్తవలికా” వృత్తములే కాని మొదటికావ్యముయొక్క గద్యము కవికామాంకితము. దీనిప్రథమలిఖితప్రతి—మార్కక—లోపించుటచే నాద్యశ్లోకము కవికామాంకితమే కాదో తెలియదయ్యె.

* విష్ణుదాసుని “మనోదూత” శ్రీచిన్తాపారణచక్రవర్తి (M. A.) మహాదయానిజేంద్రకృతము కలకత్తా “సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్” పత్రికలోఁ బ్రచురింపఁబడుచున్నది.

(a) “సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్తు” XII సంపుటము 3 సందిక. జూలై 1:29; 108—112 పుటలు; భూమిక; 1—21 శ్లోకములు.

(b) “సం. సా. ప.” XII సం. 4 సం. ఆగష్టు 1929; 28—52 శ్లో.

(c) “సం. సా. ప.” XII సం. 5 సం. అక్టోబర్ 1929; 88—89 శ్లో.

- శ్రుత్వాచకాలవిహితాన్యవశేన్ద్రియాణాం
దఃఖా న్యచిన్తయత వశ్యనవిష్టుదానః. 1
- 2 శ్లో. ఇష్టోధనైః శమదమాదిభిరేవయోగః
తౌన్యా తపోబహువిధం భ్రమతశ్చతీర్థమ్
తత్త్రింకరోమి వికలోఽచా మితః క్వయామీ
త్యేయం విలక్య శరణం హరి మూలలోచే. 2
3. శ్లో. యత్పాదతామగసలాలసమానసాస్తే
భ్రాన్త్యాపి కర్ణపదమ్ సనయన్తి స్తనః
బృద్ధాఃకప్రకరమాలికిరీటకోటి
రత్నాఃశుభ్రజ్జితపదం పదమామరేన్ద్రమ్. 3
4. శ్లో. ఏకం త్వమిన్ద్రియగణస్యహనోపరీయః
పారసథా జగదుపైతి తప్తప్రశక్త్యా
ఇత్యర్థయే ప్రణిపూర్వక మానుకూల్యం
నోచేత్తరోషి మమతాదృశమేవ కర్త. 8
5. శ్లో. సర్వానపాన్య విషయాన్క్షణమేవతావ
చ్ఛేతోఽపధేహ కరణాకణికాం విధేహ
అర్చస్తతిఃకతికయాని నివేదయామి
నోచే దరణ్యరుదితం కిమిదం కరోమి. 9
6. శ్లో. జాతః స ఏవ సుకృతీ సఫలం జగత్కాం
తేనైవ రత్నజననీ జగతిజనేన
ఏతద్భవహి నభఃకుసుమోపమేయం
గేయం కుఢీభి రవధార్యవరంవరేతి. 13
7. శ్లో. సవ్యాహతః క్వచనతే విషయస్త్రిలోక్యా
మధ్వానమాబ్జికముపైషి నిమేషతోఽపి
జానాసి మద్వ్యవసితాని మనోవినాత్వా
మారేన కః కథయ దూతపదేనియోజ్యః. 16
8. శ్లో. ప్రాయఃక్షమాతికయమానవతీ సరూఢ
ప్రేమాప్రయాతి పునరస్థిరతాం సనోధా

తస్మాద్విధేయమిదమేవమనః ప్రయత్నా
ద్విశేషలేశమపి నేయముపైతియస్మాత్.

24

9. శ్లో. కింవర్ణ మన్మచరణం శ్రవణం శరీరం
నేత్రం మనోఽపి చిరతాజ్ఞగదేకచిత్రాత్
వజ్రేనిమగ్నమివ జీర్ణమనేకకంఠే
యత్పాస్తనాగపి సముద్భృతిమానయన్తు.

37

10. శ్లో. కృష్ణం తమాలతరుకజ్జలభాసి యస్యాః
స్త్రీగృహ్యతే వయసి సుహృదమహుబాక్షమ్
గోవ్యశ్చిరేణ వరితః వరిరోభయన్త్యః
స్మర్యామజాతపులకై రయమిత్యనేయః.

49

11. శ్లో. కజ్జేలికోమలదగ్ధావరిజృహ్యమాణ
మల్లీశిరీషవరికల్పితచారుతల్పే
ఉష్ణద్వమగ్ధకసుమావలిమాకరన్ద
గన్ధభమద్రుమరఘుచ్ఛృతిసంభృతేఽపి.

64

12. శ్లో. లీలాశ్రమామృచయచుమ్మిత కృష్ణగౌర
తస్మిన్తయోరభిముఖం హరిగోపవధ్ధ్యోః
అన్నోఽశ్యజేహరుచిరప్రతిబిమ్బయోగా
న్దారోహరిః కిమపి గోపవధూశ్చ కృష్ణా.

66

13. శ్లో. యాసాంకరేషు కర మీక్షణ మీక్షణేషు
గణ్డేషు గణ్డ మథరేషు తథాఫరజ్ఞు
వక్షస్తపేషు హృదయాభిః సీయవక్షః
సమ్మానయన్తపసిజం విజహార కృష్ణః.

70

14. శ్లో. ఈహామహే సహి మహేన్ద్రబదం ముకున్ద
స్వీకుర్తహే చరణదైన్యముపాగతం వా
ఆశాం పునస్తవవదాబ్జకృతాధివాసామ్
ఆశాన్తహే చిరమియం సకృశా యథాస్యాత్.

82

XXVI మనోదూతః—19. తైలిజ్జవజనాథుచే విక్రమశకము

1814 (క్రీ. శ. 1758) లో రచియింపబడెను. ఈ కావ్యమునకు “సహృదయ

హృదయాహ్లాదన"మని నామాస్తరము గలదు. దుర్యోధనాస్థానమునకుఁ గే కాకృష్ణయై లాగిరినిపోఁబడునట్టి యనన్యశరణ యగుచ్రావది తనమనస్సును శ్రీకృష్ణునియొద్దకు దూతగాఁ బంపుట యిందలి వర్ణితవిషయము.

* శ్రీమాన్ కృష్ణమాచార్యులవారు తమ "సంస్మృతసారస్వతచరితము"న నిట్లులు వ్రాసియున్నారు. (పుట 128)

"Vrajanatha was the son of Ramakrishna. He was a Tailinga Brahmin of the N. W. Provinces. He wrote his 'Manodutikavya' in A. D. 1758 at Brindatavi. It describes the devout reflections of Draupadi on Krishna during the scene of her outrage at Duryodhana's court. The poem closes with the description of the endless expansion of Draupadi's apparel and the consequent disgrace to the Kaurava princes. The plan of the poem was undoubtedly suggested by the Meghaduta, but it is no bare imitation of Kalidasa's work, nor is it written in the same metre. The ideas are fanciful and appealing, but the style is not so amusing as Kalidasa's."

ఈ కావ్యమున 202 శిఖిణీపృస్తములు గలవు. ప్రజనాఘటే యీ కావ్యమునకు "మఙ్గుభాషిణి" యను నొకటిగను వ్రాసికొనెను. ఈ వ్యాఖ్యాపీఠికాశ్లోకము లొందురొందు ప్రకృహితయోగములు.

"శ్లో. స్వయంకృతే మనోదూత కావ్యే భవ్యేనమాసరః

వ్యాఖ్యా కాలావబోధాను క్రియతే మఙ్గుభాషిణీ.

శ్లో. భూయోభూతుః ప్రణమ్యాహం యాచే బద్ధజ్వలి రృధాన్

బాలభాషిత మిత్యేవ కుచుద్వృచావలం మమ."

వ్యాఖ్యారంభము:—అథ 'కావ్య' యక సేఽర్థకృతే వ్యవహరించే శివేతరక్షతయే । సవ్యవరనిర్వృతయే కాంతాసంమితతయోకదేశయితే ఇత్యాదుక్తం కావ్యఫలం ప్రశ్నన్ సహృదయహృదయాహ్లాదకై రదృతకరుణాశాస్త్ర రసప్రధానైః సహృదయానాం భగవద్భక్తిరసికానాం మనసి సద్యః సహజావస్థసముల్లాసప్రవణం మనోదూతాఖ్యై కావ్యం చిక్షీర్షు సస్య నిర్విఘ్నసమాప్తయే శిష్టాచారవరిప్రాప్తం స్వేచ్ఛదేవతాస్తరణగర్భా వస్తునిర్దేశాత్తక మాశీర్వాదాస్తకం చ మజ్జల ముపనిబధ్నాతి:—

1. "శ్లో. దధ చ్చాసః పీతం సజలజలదశ్యామలరుచి

ర్తుచా పూర్ణాం కుర్వ స్పృధరసుసయా సమృరికామ్

సయంతా చాభీరీజనవరివృహో భానుతనయా

రటాస్తాసంచారీ మను హరతు హరీ హరి రఘమ్.

2. మీమాంసాప్రమేయ మాహా:—

శ్లో. స్రుతిం లిజ్ఞం వాక్యం ప్రకరణ మథస్థానక మహా
సమాఖ్యాం జానప్తః కలితపరజాగృహ్యవిధయః
లిజ్ఞం ఛాత్వర్థం త్రివిధవిధియాదంచ నిగమా
సయావం మవ్యాహః క్రతుసదసి మీమాంసకవరాః.

59

3. వ్యాకరణస్వరూపమాహా: —

శ్లో. సమద్యూకం యత్ర జ్ఞగమకృతౌ సాణినిముకే
ర్మఖామ్యాజా త్తాత్యాయసకృతవిశేషార్థకలసమ్
భుజజ్ఞేద్రాధీశోద్భవగహఃసవ్యావ్యవివృతి
ప్రకర్షాధ్వం శాస్త్రం సదసి కథయంతోఽతిసుధియః.

60

4. అథతర్గశాస్త్రనిషయమాహ.

శ్లో. వితర్ణా జత్సామైర్విరహితసువాదోద్ధరగః
ప్రమాణైః ప్రత్యక్షాదిభి రపిచ మేయక్రమవిదః
అభావాభ్యవ్యాప్తి స్ఫుటలసితహేర్వచ్చవిలస
న్మతిప్రాధా వైశేషికమతవిశేషప్రణయః.

63

5. తదాసి మనస్యశరణా(ద్రాక్షి)సాభగవత్ సగణం కృతవతీతి కథయితుం

కవి ర్మహా దూతత్వం పరికలయ్య కథా రచయతి.

శ్లో. విచారం చాకర్షి దహమాపి తా వాపి దయతా
నపుత్రా నభ్రాతా శరణ మహమేఽవ్యాప్తి నగురః
ముతే భక్తాధీనా ద్యుగతులవతంసా దపర ఇ
త్మథోక్తారం స్వగం మరేపుమహం యామి శరణమ్

183

6. అథ శ్రీకృష్ణావర్ణయతి:—

శ్లో. దుకూలం హేమాభం నిజకటితపేఽసౌ పరిదధ
త్సుకాఞ్ఘ్రి రత్నావాం నివిడ ముపసద్ధా యదవతిః
దధాసః శ్రీవత్సా హృది సువిలస త్తైస్తుభమణి
ర్మహానందామృతాధి ర్మయనకథమాయాస్మతి సతే.

158

7. భగవచ్చరణచిహ్నవ్యాహా:—

శ్లో. భగవచ్చత్రామృతాఞ్ఘ్రిశకులిశసక్తుంభసుసను
ర్గదాకక్త్యజ్ఞువస్థితయఃసుచక్రాదిలసితౌ

నభేద్యున్మోక్షాన్నిభి ర్విధున నివికభ్యాస్తవిచయే

హృదిభ్యాతే భక్తై ర్హృదయచఃసౌ ద్రక్ష్యసి హరేః.

159

8. నరేవలం కథామాత్ర మిదమ్. ఉపదేశోఽత్యయం సర్వేషా మిత్యాహ-

క్తో. ఇతి స్తారం స్తారం తవగుణగణా న్యాదవతతే

మనోదూతం యోఽత్యస్వయ నిజకృతే ప్రేమయతిచత్ .

న మ ఇచ్చిస్నేహం తత్ప్రణయకసనాశృజ్జలితహృ

ద్విభో భక్తాధీః శ్రుతిశిఖరన్మృగ్యోఽపి భగవత్.

195

9 అభగ్రన్థే గుణాలంకారరసాద్యభావేఽపి భక్తానాం దుదిర్భగవద్గుణవర్ణనా

సక్తానాం సహృదయానాం భవిష్యత్సే వేత్యాహ—

క్తో. సంపదర్భే ప్రాధి ర్నచగుణసమూహో నకవితా

కరీచకః కశ్చిన్నదనుఘటనాశ్శత్ర సతథా

తథాపి శ్రీకాన్తప్రగుణకథనేనా త్రనుధి నూం

భవే ద్చిత్రసక్తి ర్యది ఫలవతీ స్యా త్ప్రతి రియమ్.

200

10 భగవద్దేవతానై స్తచ్చరితామృతశ్రవణబుద్ధేః సమశ్య మాదరణీయమే

వతి ప్రార్థయతే:—

క్తో. యది శ్రీమత్సన్తాన్తజచరణగజేవమధుకః

సమాస్వాదానక్తో భవతి భవతాం చిత్తమధుకః

కథాయాం వా తుచ్ఛిక్యకమరసుధాయాం మధుకః

ర్తినోదూతం కావ్య శృణుత సరసం భక్తిరసికాః.

201

11. భక్తిస్తరేణ కావ్యోత్పత్తి మాహ:—

క్తో. స్థితాద్భుద్భవారణ్యే తరణితనయాతీరలహరీ

కరీరమ్భాదయ్యః కృషతయజి వంశీవటతలే

న కాన్తా చ్ఛ్రీకాన్తా దధికతవతి సంగ మఃఘా

మతిర్నే ప్రామాత ధ్రువ మిహ మనోదూతతనయమ్.

202

12. ఉపసంహతిక్లోకములలో మొదటిది ప్రకృతోపయోగము—

క్తో. వేదేంద్రునమశీలాంసు (1814) ఓ శేఽబ్దే మార్గశ్చిరశే

సితాష్టమ్యా విదం కావ్య మర్చి సు హరిపాదయోః.”

ఇతి శ్రీమత్తైలకావ్యయ శ్రీభూధరభట్టాశ్చ జ్ఞామకృష్ణతనయ కచ్చన
దాన్వయప్రవనాభవరచితం మనోదూతాభిధం, సహృదయహృద యాహ్లాదనా
కరనామధేయం కావ్యం స్వకృతమజ్ఞుభాషిణ్యా టీకయా సమేతం సమాప్తమ్.

XXVII. మనోదూత:—20. కృత్యాదిక్లోకములవలనను గద్యమువలనను. నీకవినామము రానురామకవి యనియు, నితఁడు చైతన్యుని మేళమామయగువిష్ణుదాసవంశీయుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇతివృత్తము తుల్యమైనను నిది విష్ణుదాసకృత “మనోదూత” కంటె భిన్నమని తెలియునది. ఇందు మొదటిరెండుక్లోకములు మాత్రము శార్దూలవృత్తములు, తక్కిన వన్నియు శిఖిణీవృత్తములు.

XXVIII. మనోదూతకాకావ్యము:—21. ఇందు దూతకావ్యవ్యాజమున జీవాత్మపరమాత్మలసంబంధము వర్ణింపఁబడినది.

XXIX. మనోదూత:—22. ఇది జైనకావ్యమని తోచెడిది. అందుచే నామసామ్యము గలపూర్వోల్లిఖితకావ్యము లన్నిటికంటె నీకావ్యము విలక్షణమైన దని యూహింపవగు.

XXX. మయూరసందేశము:—23 రంగాచార్యరచితము.

* XXXI మయూరసందేశము— కవిపేరుమృగ్యము. ఇందుఁబ్రయుఁడు తనప్రాణప్రియకు మయూరముచే మదనసందేశము సంపుట వర్ణితము. పూర్వోక్తరంగాచార్యనిర్మిత ‘మయూరసందేశము’ కంటె నిది విలక్షణమాయన విషయము విమర్శనీయము. ముద్రపుర ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయకట్టిక (A Triennial Catalogue of Manuscripts' collected during 1919-'20 to 1921—1922 for the Govt. Oriental MSS. Library, Madras. Vol. No. IV. Part I. Skt. A., Page 4298; R.No. 2963.) లో నుట్టుకింపఁబడిన ‘మయూరసందేశము’ లో ని క్లోకముల నుదాహరించెద.

కావ్యారంభము:—

‘శ్లో. అమితమదధారాధారణావ.....

నదమధుకరమాలాకూజితోద్ధోషితాశమ్

మమమనససమిధాం (నాం) సస్థరేంద్రాసనం

త్రిమపి కనకశైలవస్త్రసచ్చాయమోజః.

20. “సంగీత సాహిత్యపరిషత్తు”—కలకత్తా. “Sanskrit Manuscripts No. 1282

21. “Catalogue of Skt. MSS. in the Raghunatha Temple Library of His Highness the Maharajah of Kashmir”—M. A. Stein- p. 70; 287; Introduction, page xxv.

22. “జైగ్రంథాః” (జై నవ్వేకాంబరసమ్మేళనము, బొంబాయి.)

23. “A Preliminary List of Sanskrit and Prakrit Manuscripts in the Adyar Library”—Madras, p. 130.

- శ్లో. శ్రీః శ్రీః శ్రీః పతిబహుమతం మారచేయన్తి కాఖ్యం
మారసామ్యత్త్రుమహిత మధిక్యత్యాధునా సాధుబద్ధమ్
హృష్యస్తల్లికధురమధు' వ్యస్తిసద్దేశకావ్యం
సవ్యం విద్యుచ్చైవిప' పదామస్తు కిర్ణాతిథేయమ్.
- శ్లో. స్వగారామద్రుమనవలతాసూనసారభ్యలాభ
గ్రామం (మే) పుష్పస్థయకలకలధావనవాచాలితాశే
సాధే సాధీయసి (వ)రిలసచ్చస్త్ర)సాదాభిరామే
రేమే వ్యోమస్పృశిమధితయా లాలితఃకోఽసికా(మీ)
- శ్లో. కుర్వన్నిచ్చావిహృతి ముమయానజ్ఞః సాటికాద్రా
వాస్తేఽల్లిచలనకిణి కాక్షత్త.....స్థః (?)
శ్రీః శ్రీః యం స్వయమితిధృతభాన్తిరేసంకదాఽత్
ప్రకాన్తో.....తిముఖః ఫేచరౌఘు సిపేవే
- శ్లో. హాహస్తాసా హతవిధివివర్యాసితాత్తా రదీయం
దృష్ట్వా జావ్యం ముహూరపిమిల ధస్తతాలం జహాన
సేయ న్దురీధనదసుసమో మానమాసేతిరన్తే
కాకుః ప్రాదాన్తహ(ద)వమతిః కస్యనాన్తిప్రసూతే.
- శ్లో. తేనావాసో మమమధుజిత స్సన్నిధౌ కావ్యపిపుణ్యే
క్షేత్రేస్యాది త్యధనవిసయం ప్రార్థ్యమానస్తథేతి
: ప్రావ్యప్రాయాదమమపి సస్తేక్షిప్తసద్యస్సుదూరే
స్యానన్దారే విగతదయతా దీన(మా)త్తానమేవ.
- శ్లో. దైత్యారాతిం దలితశతమన్యూవలోదారశోభం
కశ్యన్ననం భుజగశయనే కల్పితస్వావసాఖ్యమ్
తాపోద్రేక స్థగదపిముహూః ప్రేయసీవిప్రయోగా
దచ్చత్వాన త్కణమివ శన్తరేష సజ్జాతసంజ్ఞః.
- శ్లో. సోఽయంకాన్తావిహజలధౌ వీరపారేనిరుగ్నః
స్వంవృత్తాన్తా సఃసిజద్భిశో హస్తస్థేఽఘికాః
విద్యుద్వల్లి కివచితనవామృతసీరిధ్ధితాశే
కాలికాస్తం కివపికిఘం సమ్మితస్తం కదర్ప.

మల్కాపుర శాసనము.

— జయంతి రానున్నవంతులుగారు, బి ఏ., బి. ఎల్. —

ఈ శాసనము గుంటూరు మండలములో గుంటూరు తాలూకాలో, జేరిన మల్కాపుర మనుగ్రామము పాలములో నొక పాడుదేవాలయము నెరుట నున్న రాతిస్తూభము మీదఁ జెక్కఁబడి యున్నది. ఈ స్తూభము 14 అడుగుల 7 అంగుళముల యెత్తును 2 అడుగుల 10 అంగుళముల వెడల్పును 2 అడుగుల 8 అంగుళముల దళసరియుఁ గలది. అశోక శాసనస్తూభములుగాక యింత పెద్ద శాసన స్తూభము నే నెక్కడను జూచియుండ లేదు. 1915 వ సంవత్సరములో నేను జూచినప్పు డీ స్తూభము నిలువఁబడియుండక నేలపైఁబడియున్నది. పిదప రాజకీయాధికారులు దానిని నిలువఁబెట్టి పీఠము కట్టించినారు.

స్తూభము మూడు ప్రక్కల శాసన మున్నది. తొలిప్రక్కను 90 వంక్తులును రెండవప్రక్కను 79 వంక్తులును మూడవప్రక్కను 31 వంక్తులును వెరసి 200 వంక్తు లున్నవి మొదటివైపు 72 వంక్తులు మాత్రమే మెట్టుశాసనములోఁగివి. తక్కిన 18 వంక్తులు పెద్ద శాసనమునకు సంబంధించినవే యయినను శాసనభాగములు కావు. అవి పెద్ద శాసనము చెక్కినపిదపఁ జెక్కఁబడినట్లు కనఁబడుచున్నది. మూడవప్రక్కను పెద్ద శాసనముక్రింద నిటీవలఁ జెక్కఁబడిన మఱికొన్ని తెలుఁగు శాసనములు గలవు.

గ్రామసీమాదివరణము తెలుఁగులో నున్నది. తక్కిన శాసన మంతయు సంస్కృతపద్యరూపముగా నున్నది లిపి యాకాలపు తెలుఁగులిపి. అక్షరములు పెద్దవిగాను స్పష్టముగాను నున్నవి. వ్రాతరచుటలు కొంచె మున్నవి. భగవాను (I-7) సనుపాలయతు (I-30) ప్రక్రీడతు (I-37) ఇత్యాది శబ్దము లయందుఁ దుదిహల్లున కుకారము చేర్చఁబడినది. ఇది పారపాటు తెలుఁగు భాగములోఁ దప్ప లెక్కువగా నున్నవి.

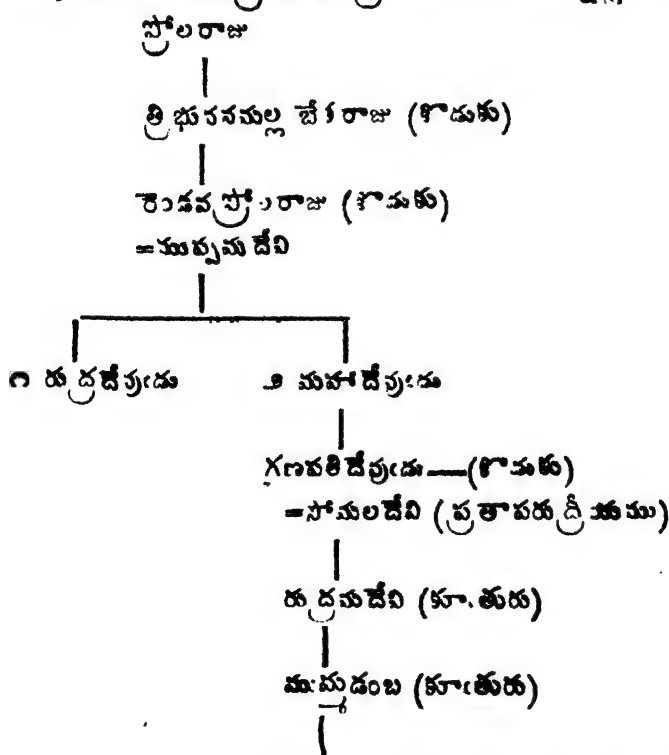
1183వ శకసంవత్సరమునకు సరియైన దుర్గతిసంవత్సర చైత్రబహుళాష్టమీ సుక్రవారమునాడు కాకతిగణపతిదేవమహారాజ మందరమచుగ్రామమున, ఆదినయందే గణపతిదేవునికూతురగురువ్రుదేవి వెలగపూడి యచుగ్రామమును విశ్వేశ్వరేశ్వరుల వసుతై నారాధ్యున కిచ్చిరనియు, విశ్వేశ్వరశివుఁ డీ రెండు గ్రామములుం జేర్చి విశ్వేశ్వరగోళకి యనుపేర నొకయగ్రహారమును బ్రతిష్ఠించి యందు విశ్వేశ్వరశివాలయము, వనమ, సత్రము మొదలగునవి

నిలిపె వనియుఁ జెప్పట యీ శాసనముభ్యోద్దేశము. కాకతీయరాజచరిత్రము, గోళకీశైవమత సంప్రదాయము, పూర్వగ్రామవిర్మాణపద్ధతి యను నీమూఁడువిషయములకును సంబంధించిన విశేషములు పెక్కు లీ శాసనమువలన విశదమగుచున్నవి. వాని సీక్రింద సంగ్రహముగాఁ జెలిపెదను.

— కాకతీయరాజచరిత్రము. —

ఈ శాసనమందు కాకతీయవంశము సూర్యవంశమునో నొకశాఖ యై పట్టు వర్ణింపఁబడినది. కాకతీయులు క్షత్రియులే కా రని నామకము. ఈవిషయమును గుఱి చిన వాదప్రతివాదములు వరివత్పత్తిక వదియన సాపుటమునఁ జూడఁ దగును. అందలి నాన్యాసములో గణపతిదేవుని యనంతరము పుణ్యేశాసనములలో నెక్కడను కాకతీయులు సూర్యవంశపురాజు లైనట్లు లేదని యున్నది. ప్రస్తుతశాసనము గణపతిదేవుని కాలమందుఁబుట్టినట్లే యూహించవలసి యున్నది. దీని కుచిత్రమి ముందుఁ జెలిపెదను.

గణపతిదేవుని పితామహుఁ డగుప్రౌరాజు వంశకర్తగా నీ శాసనమందు వర్ణింపఁబడినాఁడు. ఇతరశాసనములను బట్టియుఁ బ్రతాపరుద్రీయమును బట్టియు, కాకతీయవంశక్రమ మిక్రిందివిధముగా నున్నట్లు కనఁబడుచున్నది.

ప్రతాపరుద్రుడు / కొడుకు) గురుదేవిసీతకృష్ణుడు

రుద్రమదేవి గణపతిదేవుని భార్య యనునొకవాడ మున్నది. కాని ప్రతాపరుద్రీయమందును, ఇదివఱలో, బ్రహ్మింకఁబడిన కొన్ని శాసనములందు ను నామి గణపతిదేవునిపుత్రిక యనియే యున్నది. ప్రస్తుతశాసన మీవాదమునే స్థిరఁజేయుచున్నది. కావున రుద్రమదేవి గణపతిదేవునిభార్య యనువాదమింక శాంకించునుగాక.

ప్రస్తుతశాసనమందు “యస్మాః కాకతివంశమౌక్తికమణేః శ్రీరుద్రదేవస్సుత సస్యాః కిం కథయామి వైభవ మః శ్రీరుద్రదేవ్యాః పరం” అని యుండుటచేత, ప్రతాపరుద్రుడు రుద్రమదేవికొడుకే గాని దాహిత్రుఁడు గాఁడని కొందఱు హించుచున్నారు. కాని, యాయూహ సమైక్యమిది కాదు. ప్రతాపరుద్రీయనాటక ప్రకరణమందు స్వయంభూదేవుఁడు రుద్రమదేవితో “స్వీకృతే పుత్రభావేన దాహిత్రే ప్రాజ్ఞమాజ్ఞయః | అస్మిన్నిభేహి ధారయే గుర్వీమర్వీధురాం” (పూర్వము నాయాజ్ఞచే నీపు పుత్రభావముతో స్వీకరించిన దాహిత్రుఁడును, ధురంధరుఁడు నగునీతనియందు బహువైవ యామహీభారము నుంచుము.) అ న్న ట్లున్నది. దీనినిబట్టి ప్రతాపరుద్రుఁడు రుద్రమదేవికి దాహిత్రుఁడనియుఁ బుత్రుఁడుగా నామిచే స్వీకరింపఁబడె ననియు స్పష్టమగుచున్నది. శాసనములోని సుతశబ్దమునకు స్వీకృతపుత్రుఁడని యర్థము చెప్పికొనుట కభ్యంతర మేమియు లేదు.

ఈ శాసనమువలన విశేషాంశ మొక్కటి తేలుచున్నది. గణపతిదేవుఁడును రుద్రమదేవి యు నేక కాలమందే దాసములు చేసినారు. ఆ కాలమందు రుద్రమదేవి రాజ్యము చేయుచుండెను. (చూ. మొదటివైపు 42-48 వంక్తులు) శాసనాంతరమువలనఁ గూడ గణపతిదేవుఁడు శ. స 1120 మొదలుకొని 1182 వఱకు నలువదిరెండేండ్లు రాజ్యపాలనము చేసినట్లును శ. 1182 సంవత్సరమునందే రుద్రమదేవి రాజ్యమునకు వచ్చినట్లును గనఁబడుచున్నది. కావున దాసకాలమందు రుద్రమదేవితో రాజ్యము చేయుచుండి నక్షమాట తిథ్యము, అట్లయినచో గణపతిదేవుఁ డాసమయమున దాసము చేయుట యెట్లు పొసఁగె ననుసంశయము పొడమఁచున్నది. దీనికి సమాధానము గణపతిదేవుఁడు చిరకాలము రాజ్యముచేసి యవసానకాలమందు రుద్రమదేవికిఁ బట్టాభిషేక మొనర్చి తాను బ్రెనుండి యామిపేర వ్యవహరించుచుండె నని చెప్పవలసివట్టు తో చెబుచున్నది. రుద్రమదేవి శ్రీయోగవచే దాసయంతర

మామె రాజ్యాధికారమునకు శత్రువులవలన భంగము కలుగునేమో యనుభవము గణపతిదేవున కుండినట్లు కనబడుచున్నది. కావుననే కాబోలునామెను కొడుకుగఁ గొంతకాల మాతఁడు భావించి వ్యవహరించెను. “ఏవం మానుష శంభునా గణపతిమహారాజే నాభ్యంతర స్వానుభవమహిమ్నుః సద్భక్తమత్రపుత్ర ఇతి వ్యవహారః కృతః । తదనుగణాచ రుద్ర ఇత్యాఖ్యా”మానుషశంభుఁడైనగణపతిమహారాజుచేత తనపుత్రికయొక్క భావికాల మాహాత్మ్యమును దెలిసికొను తనయంతఃకరణప్రవృత్తికిఁ దగినట్లు పుత్రుఁడని వ్యవహారము చేయఁబడినది. తదనుగణముగా రుద్రుఁడని పేరుకూడఁ బెట్టఁబడినది. అని ప్రతాపరుద్రీయము. దీని కనుగుణముగా రుద్రమదేవి రాజ్యారంభమునఁ గొంతకాల వివరము రాజుపేరు రుద్రదేవుఁడనియే కనబడుచున్నది. గణపతిదేవుని యనంతరము తనరాజ్యమును నిలుపుకొనుటకై రుద్రమదేవి యత్యధిక ప్రయత్నము చేసికొనవలసి యుండినట్లు “వెంగోటివారి వంశావళి” యన వ్రాతపుస్తకములొని యీక్రిందిభాగమును బట్టి స్ఫురించుచున్నది.

“నారికి నాత్మపల్లభుని నారీయగా నొనరింప బ్రహ్మయ్య ।

“నేరఁడు రుద్రమాంబ ధరణీసతీకి బతిగా నొప్పించు ।

“ర్వారవిరోధమండలిని గర్వ మడంచితీ వార మేటి వై ।

“వీరప్రసాదవాంక యరివిక్రమ సీతారులీడ చూడఁగఁ ॥

“అప్రసాదిత్యంకు కాకతిగణపతిదేవరాయలు చనితే అతనికొమార్తె “రుద్రమదేవిని కట్టుముగట్టి కాకితరాజ రాజ్యస్థాపనాచార్యులగుచున్న రాయ “వీరామహాంక బిరుదున్న డబ్బెయెఱ్ఱు నాయంకుల గా నొనరించి భైరవ “వరప్రసాదలబ్ధ బగువచ్చుధరించి నెగడ మహిని.”

ఈ హేతువు లన్నింటినిబట్టి గణపతిదేవుఁడు తాను జీవించియుండఁగానే రుద్రమదేవికిఁ బట్టాభిషేకము చేసినట్లు కనుపట్టుచున్నది. గణపతిదేవుఁడు జీవించియుండఁగానే ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు యావనారంభదశలోనికి వచ్చినట్లు కూడ నీశాసనము తెలుపుచున్నది.

—: గోళకీతైవమతప్రశంస :—

ఈమతము గంగ నర్తదానదీ మధ్యమం దున్న దహలమండలమందు సద్భావశంభు వసుశైవాచార్యునిచే బ్రతిష్ఠింపఁబడినది. ఈయాచార్యునకు యువరాజదేవుఁడను కలచురిరాజు మూఁడలగుగ్రామములు గలదేశము

భిక్షగా నొసంగఁగా నీయన యాభిక్షను గోళకీమతమున కర్పణము చేసెను. సద్భావశంభుశిష్యుఁడు సోమశంభువు. ఈయన సోమశంభుకద్ధతి యను వైవాగమగ్రంథము రచించెను. ఈయనశిష్యుఁడు వామశంభువు. ఈయనశిష్యప్రశిష్యులు కొందఱు కడదినపిదప శక్తిశంభువువచ్చెను. ఆయనశిష్యుఁడు క్షేత్రశంభువు. ఆయనశిష్యుఁడు కేశవదేశజాతుఁడైనవిమలశివుఁడు. ఆయనశిష్యుఁడు ధర్మశివుఁడు. ఆయనశిష్యుఁడు గౌడరాధాదేశమందలి పూర్వగ్రామనివాసి యగు విశ్వేశ్వరశివుఁడు ఈతఁడు కాకతీయగణపతిదేవుని దీక్షాగురుఁడను బ్రకృతశాసనములోఁ బేర్కొనఁబడిన దానప్రతిగ్రహీతయు. దహాలమండల మనునది చేదిదేశమున కవరనామధేయము. దీనికి రాజధాని యైన ప్రస్తుతము తివారి యనువ్యావహారిక నామము గల త్రిపురాంతరివట్టనమందుఁ బూర్వము గోళకీమత ముండెడి డాట గోళకగిరి యనుకొండమీఁదఁ గట్టుటచే దాని కాపేరువచ్చినట్లగవడుచున్నది. ఒక్కకాకతీయరాజే గాక యీయనకుఁ జోళరాజు, మాళవరాజుఁ గూడ శిష్యులుగా నుండిరి. గణపతిదేవుని యాస్థానము దీతనికిఁ బలుకుబడి యధికముగా నుండినట్లు కనఁబడుచున్నది. గణపతిదేవునకు శివదేవయ్య యనుమంత్రి యున్నట్లు సోమదేవరాజీయమువలనను బ్రతాపచరిత్రము *వలనను గనఁబడుచున్నది. విశ్వేశ్వరశివుఁడును శివదేవయ్య యను నొక్కరే యొక ట్లాహించఁదగియున్నది. ఈయననుగుఱించి తిక్కన సోమయాజి గణపతిదేవునితో “ఎసుమతినాథ యీతఁ డిశ్వరుఁడు గాని । మనుజునాత్ముఁడు గాఁడు కల్లాఱు నీతని । యనుమతింబున నీవు రాజ్యంబు నెమ్మి నేలు” మని చెప్పినట్లు సోమదేవరాజీయముం దున్నది. ఈతఁడు చేసినదానములు గూడ గణపతిదేవుఁ డీతనికి వశవర్తి యై యున్నట్లు సూచించుచున్నది.

—: పూర్వకాలపుగ్రామనిర్మాణపద్ధతి:—

తనకు దానముగా నొసంగఁబడిన మందర, వెలంగపూడిగ్రామములు రెంటిని జేర్చి విశ్వేశ్వరగోళకి యనుపేరుతో నొకయగ్రహారమును, అందు విశ్వేశ్వరాలయమును, సత్రము మొదలగునవియు విశ్వేశ్వరశివుఁడు ప్రతిష్ఠించెను. అటువదిమంది ద్రావిడబ్రాహ్మణుల రిప్పించి యీగ్రామమందు నిలిపి వారి కొక్కరికి రెండేసిపుల్లవంతున భూమి యిచ్చి మిగిలినభూమి మూడుభాగములు చేసి యందొక భాగము విశ్వేశ్వరునకును, నూతనముగా స్థాపించఁబడిన

మల్కాపురశాసనము.

— మూలము. —

మొదటివైపు.

- ౧ స్వస్తిశ్రీః వితరతు భగవా నసా శ్రి యం వః కరివ
 ౨ దనో హరిసిలభాసి యస్య । ద్యుతి వరసరసిస్ఫురత్త
 ౩ రంగ శ్రి య హధికా మభిమ క్తయో వహంతి జయ
 ౪ తీందోః కలా ఘేతు గంగాంభఃకణదుతురైః । కరైః కరోతియాశ
 ౫ ంభో మూర్ధ్ని ముక్తావలిశ్రి యం । హరిరవతు కిరీతను వోష్వా
 ౬ (భు) వ ముద్వోధు గతస్య వరుణపురిం । యస్యాఖిలబలిజ
 ౭ లం పాద్యామాభూ దభ్యుక్తయః । జయతి భగవాను స్వయ
 ౮ ంభూ గ్గణతపతే హృదస్థిత స్సకతం । యశ్చానుగ్ధకటా
 ౯ తైః వృద్ధి ప్రాప్తాంధ్రదేశశ్రీః । అస్తి స్వస్తిమతీతమ భృగవతో
 ౧౦ దేవస్య తస్మాన్మృగవాన్భివంకజసంభవస్యభుజశో భూవల్లభాజ
 ౧౧ జ్ఞరే । తేమా తిగ్గునురీది సంతతిభువో యే దుజ్జయూఃక్షత్రియాస్తేమా
 ౧౨ మస్తి కులం కలంకరహితం శ్రీకాకతీభూభుజాం । ఏక స్తస్మా ద
 ౧౩ జని రజనీనాథవద్దుగ్ధసింధోః కీర్తికాక్షోత్తాన్నభిరభువః ప్రాంభాపాల
 ౧౪ నామా । రాజ స్వస్తి స్తమపి స్పవతిం రాజశబ్దాభిధేయ నైవాస్త్రా
 ౧౫ వ్య శ్రి జగతి వినా యామినీకామినీశం । కీర్తికా య్యోస్య హిమందు
 కుందవిశ
౧౬. దామూర్తి జ్ఞవానందినీ దానం విశ్వజనార్తిహారి చరితంగంగావయః
 ౧౭ పావనం । చిత్తం శంకువదారవింద ముగళ ధ్యానామృతకాలితం శౌ
 ౧౮ య్యకా వివ్వగరాతి దుష్కూదహరం ధామాపి ధామశ్రి యః । రుద్ర
 ౧౯ దేవస్తతో జానో యశ్చీత్యా భూ రలంకృతా । ప్రతిపక్షమహీపా
 ౨౦ లయశోఽర్హ్య ముజ్ఞసి । రాజాః కలివా నసా తి సుభటాన్మ
 ౨౧ ంక్రాంతవిక్రాంతయ స్తేతివృంతు త మేకమేవ శృణుమ శ్మారే షు రుద్ర
 ౨౨ ంవృంతుం । యస్యాసీ దనీదారితారిస్థవతిశ్చేదీశిరః కంఠక క్షీడాంజ్లేశి
 ౨౩ తవిక్ర మా యథి జఙ్గశ్రీ । ప్రేయసీ స్థేయసీ ఏకవపధదుర్వీరోరుద్ర దేవోమ

౨౪ హీభుజాం సురేశ్వరాణాం సవ్యేమాం పినాకీప ధవన్తరాం । అభానుజ

౨౫ సైస్య షహీశశాన ధీరో మహాదేవస్యపో మహాజాః । ప్రతాపదీపః

౨౬ ప్రతిపక్షభాజాం శామ్యంతి యత్యైయ్యైకభానిలేన । కుందేందుచందన

౨౭ సఖః కుముదస్య మిత్రం స్వస్సింధుసింధురతురంగరుచాం సనాథిః ।

౨౮ కర్పూరహరహరహాసవయః పయోధిబుధు వివేభాతి యదుదార

౨౯ యశోవిలాసః । తస్యాయం తన త్రయీమయతినోద్దేవాదభవా
నీపతేక

౩౦ (బు:) త్తాం సమపాలయతు గణపతిః త్తాపాలచూడామణిః । యస్మి

౩౧ స్విస్థయకారి విక్రమకథా భారాముచి శ్రీఘన పృథ్వీదప్తదురీశ దావదహ

౩౨ సప్రాప్తాం రుజం ముంచతి । దర్పిణ ధన్వని మర్శిరో రణజయే భావ్యకం
ద్విపారో

౩౩ వాణే క్రొయ్యకంశొయ్యకవిదౌ తురంగదమనే చాకల్య మాశాయధి ।
క్రోధోదుష్ట

౩౪ జన భయం ద్విజధనా లభశ్చ ధర్మాజ్ఞనే పూజాకమ్మణి శాం
కరే గణపతీక్షిణి

౩౫ వతే రాగ్రహః । కోదంఢోచ్చండవేగవృధిరకరిహయవ్రాత పృథ్వీశ సైస్యం
కింబ్రూమ

౩౬ శ్చండీమానం గణపతిస్సవతే బాహుదండద్వయస్య । అద్యాప్యద్రూమ
దర్పాదుమర

౩౭ తపృతినాకొటికంకాలకూటప్రక్షీడితుప్రేరయూధవ్యతికరవిషమభూ

౩౮ మయో భీషయంతే । క్తితి నసంతి భూపః । క్తితి గుణగణాథ

౩౯ రణాః । గణపతిస్సాకరస్త్యేకో నరపతికరిపోషకః । క్తిణ్యాం । నిస్సాగరవ
రం సంప్రస్తాః క్తిణద్గణవతే స్మకాపః । అపీత్యజంతి దుగ్ధాణి సదారా
నేవ కేవ

౪౦ లం । ఉద్రదవీసముదభూ త్పరణ్యా త్పవ్వభూభృతాం । గంభీరాస్తహత

౪౧ సస్త్రాల్పక్షింత్నకరా దివ । సవ్వోష్ణిశ్చకీరీటుకుప్తిమరటివీర్య సహదాం
బుజాశా

౪౩ స్త్రేమా చతురః బురశిరిశనాం శ్రీరుద్రదేవీ భువం । యస్యా జన్తమ
హోత్స్నో

౪౪ గణపతే: త్తౌపాలచూడామణే విష్ణుఃపూజ్యః త్తలికాలకలమ్బః(థా)ధ్వం
తౌఘ

౪౫ తేజోనీధే: సాంభ్రాజ్యే ఖలఃజ్జ్వలం విరచితే శ్రీరుద్రదేవ్యాఃస్వయం
చాతుర్వ్య

౪౬ వ్యూహనిజస్థితివిష్ణుజయతే విద్రాతికాల: కలి: * ధమ్మాసా భగవాన్వి
భాతి దురితం

౪౭ దూరే ద్విజానాం ద్విష స్తన్నామగ్రహభీషితా నిజపురాన్నియంతి
వయ్యాశు

౪౮ లా: ఆక్రామంతి తర తరంగవిగళద్దుగ్ధాభి ఫేనావలీ రాచామంతి శిరత్స

౪౯ శాంకవి సద్వ్యోతస్నాప్రవాహమృతం ఆకవంతి సురేంద్రదండదశన

౫౦ ప్రాగ్భరలగ్నం త్రియం మృక్తాహరలతాయితా: ప్రతిపిశం రుద్రాచికా

౫౧ కీర్తయ: శ్రీవిశ్వేశ్వరదేశి కేంద్ర శివహస్తా*సిద్ధోష్విక్రమస్త్రిక్షోణీక

౫౨ జగద్దళ: ప్రతిబలప్రధ్వంసి జన్తోత్సవ: యస్యా: కాశితవంశమాకశ

౫౩ మణే శ్రీరుద్రదేవస్సత సన్యా: కింకథయామవైధవ మతిశ్రీరుద్రదేవ్యా

౫౪ :వరం అస్తి విశ్వంభరాసార: కిమలాకులమందరం భాగిరథీ సమ్మద

౫౫ యో మ్మధ్యం దహలమండలం ఉగ్రం తత్ర తకశ్చరన్నియమయ

౫౬ న్బాహ్యేంద్రియక్రీడనం సాంద్రానందమయే సమాధిసమయే

౫౭ చిత్రేన లింగశ్చివే నీత్వా కాల మనంత మంతకజయీ సద్భావశంభు

౫౮ గ్గురు ద్రువ సోన్వయసంభవ స్సుచరిత: సాబుద్ధపుణ్య స్మృణాం

శ్రేనానా

౫౯ ప్రథమాయ శంకరవదధ్యానామృతాంభోనిధిక్రీడాంబ్రేడనకమ్మోమ్మో

౬౦ లలితస్వాతాయ శాంతాత్మనే రిస్తై నిస్పృహచేరిసేగళమత్తౌపాలచూ

౬౧ డామణిగ్రోహణాయువరాజదేవస్పృహతబ్జిక్షోత్రిలక్షిందడాకృత్వా

౬౨ సతైవముని రద్భుతశీలమూర్తి శ్రీగోకమతముదార ముదాత్తదిత:

౬౩ (౪) న్యాకరస్సస్మృదశి:మాక్రీకానాం వృత్తిం చకార సకలామపితాం

త్రులక్షిం

౬౪ ప్రాచీనపుణ్యవరిపాకవళాత్పజానా మావిగ్భభూవ భగవా నిహ సో

౬౫ మకంభు: నామ్నా సజేన సైలాగమసేధుసేతుం య:పద్ధతిం కరుణ

౬౬ యా ప్రతిమాం బబంధ! అభవృశేఖరమాలా లాలితపాదోత్త వామశ
 ౬౭ ంభరభూత్! అద్వాపి కలయశా యచ్చరణారాధకాః ప్రశస్యతే! లబ్ధ
 ౬౮ దేశికపదా మనోహరా భూరిదానవరితోషితాస్థానః! యత్రమత్తకరి
 ౬౯ నోపి కువ్వతే సాశభేద మిహ భద్రజాతయః! తస్మి న్మతే తస్యగురో
 ర్భూవు

౭౦ శ్విశ్వాః ప్రశిశ్వాశ్చ వరస్సహస్రః! నివిగ్రహీతుం సమయగ్రహీతుంక్షోణీ
 ౭౧ శ్వరా న్మక్షకటాక్షపాతైః! ఇన్ధ్రాకాలే మాతినస్సంప్రదాయేసంతానస్తిన్న
 ౭౨ క్షే నంతానకల్ప శ్చూభోధే శ్చక్తిశంభో దదారా చ్చిష్యశ్చ్రీమా వ్రీక్షి
 శంభు బృహూప!

౭౩ చిల్వి ఆచామ్యుః శాంతోజ కొడుగు గుడ్డోజవకుఖి అక్షసాలబైయ్య
 ౭౪ ప్రోహ కొడుగు ప్రోహోజవకు ఖగ శ్రీమతు రావగురుదేవార ఆనతిక్రమ
 మున శ్రీమ

౭౫ తు కాశేశ్వరశివా ఆయ్యంగరు సాని విత్తులు పెట్టిన వైయినము! ప్రో
 లాండి నెట్టికుం త్తులు కామ్మల అక్ష

౭౬ పానికి ఖగ తుంగా! నల్లదేవిసెట్టి కుంత్తులు నలమరాసనికి ఖగతుంగా! సమ
 యమత్రికుంత్తు

౭౭ టు విశ్వేశ్వరమణి ఖ్యావకు ఖగతుంగా! ఆడరికుంత్తులు గోళగిరిమణి ఖ్యా
 వకు ఖగ తుంగా!

౭౮ వీరభద్రవైయిగి ఆడరికి ఖగతుంగా! సుకు(వె)న్నజీయకుమలెకు తుంగా!
 వేమన

౭౯ జమనికుంత్తులు కొమసనికి ఖ(గ) తుంగా! ప్రోలెహోయకుంట్లు కొమసా
 నికి ఖగ తుంగా! త్తుట్టు

౮౦ (పా)ము కొమ్మపానికి ఖగ తుంగా! త్తుట్టపాము గుడ్డపానికి ఖ గ
 తుంగా! (వెన్న) సానికూతు

౮౧ టుతల్లపానికి విత్తి ఖగ నంగా! నడవల్లె మల(న) మరుమటలు పాత్రట
 సాని

౮౨ కి ఖగ నంగా! సూయ్యదేవని కూంత్తులు తిరుముత్తసానికి ఖగ నంగా!
 వెలంకనాండి

౮౩ శ్రీసోమనతదేవరకు ఖ౨ ఆస్తనచదిత్రిపుఁగి చితుపిల్లప్రదిదిదిన గణేశ్వ
యనికి న ౩

౮౪ శ్రీవిశ్వనతదేవర గుడిచనిచేసి కా

౮౫ నె ఆ(సో) జనకు ఖ౧ నన్నపోడ

౮౬ నకు ఖ౧ పోన్నోజనకు ఖ౧

౮౭ండికూంత్రిలు మోదలమకు గోకననోం

౮౮కన నంం శ్రీవిశ్వనాథదేవర

౮౯మాండికి కేసరి ఖ౧ విరిగొ

౯౦నికి కేసరి ఖ౧ లోకో

—? రెండవవైపు ?—

౧ ప్రణామవ్యాసోల స్థలచురిమహీపాలచరిష్యురీట ప్రక్షీడ త్తిరణకలికాలా

౨ లితవదాః! యశఃపూరస్సేగర స్తబకిరదిశః కేరలభవా స్తటః వద్దానాసా
విను

౩ శశివపాదా స్సయభవః! నివ్వైకర మువ్యాం కలికాలమధ్యే స్థాతుం
వదాభ్యాం(౦)

౪ కుతుకీవ ధమ్మః! శిష్యః కృపాకండలితాంతిరాత్మా తేమా మభూ ధమ్మ
శివోముసి

౫ ంద్రః! యం కృపానిధి ముదారవైభవం ధమ్మశంభు మఖలాత్మిభంజ
నం! ఏకవ

౬ క్రృకమలుఁ నదాశిమఁ సుకాథామకృతిః; ప్రచంక్షతే! అభ్యేతా నిగ
మస్య ధమ్మతన

౭ య శ్రీగౌడరాఢోల్లస త్పూర్వగ్రామశిఖామణి గ్గణవతిత్వోపాల
దీప్తగుహః

౮ క్షీరాద్ధేవ చంద్రమాః శృశికలామాలే య్యోధా వజ్రఖః శ్రీవిశ్వే
శ్వరిశంభున

౯ గ్రతవసశ్రీసమ్మశంభోరభూత్! చిరంవృద్ధిపాలావలీమకుటఘృష్టాప్రి
కమలద్వయో

౧౦ విద్యావల్లీవలయకలనాకల్పకరయః! నదా దాంత స్వాంత స్థితరకో లప
ద్ధూజటి

౧౧ మహాశాంతః కాంతోజయతి భువి విశ్వేశ్వరశివః శ్రీవిశ్వేశ్వరమాశ్రయ
౧౨ యీతికతీ రాజస్యమాదాయతే మత్స్యప్యేతిమతః పరం గణపతిః జీవతి య్యై
౧౩ త్సుతః సప్తాస్త్రస్య ముదే సదేశికవర శ్రేణాగమాంభోనిధి శ్రీవిశ్వేశ్వర
దేశికః కల

౧౪ చురిత్యై పాలదీక్షాగురుః గౌడాః పూర్ణామనోరథాః కతికతి ప్రాప్తస్త్రియ
౧౫ స్థావరా స్సాతుప్తాః కవిపుంగవాః కతికతి ప్రధ్వస్తపాశా స్పృహః
యేతస్త్రి

౧౬ గణపత్యధీశగురుతాసిహసనాధ్యాసిని శ్రీవిశ్వేశ్వరదేశికే శివపురీ విశ్రా
౧౭ నాశ్లాఘి త్వంగత్పింగజటాకరీట ముదయస్తే రారవిదాననం ముక్తా
కుండల

౧౮ తాడితాంసశిఖరం హరైర్మునోహరిణం విద్యామండపవర్తనం గణప
౧౯ తిత్తై పాలదీక్షాగురుం శ్రీవిశ్వేశ్వరశంభు మీక్షితవతాం తే చక్షుషీ
చక్షుషీ

౨౦ లోహః కోయం శకస్యాబ్దే దుష్కృతౌ వత్సరే శుభే చైత్రే సితేశరాష్ట్ర
మ్యం వా

౨౧ శేషుక్రాభిధానకే విషయే వెలివాడాభ్యే కండ్రవాట్యం విశేషతః యుక్త
౨౨ శేణ వనతి కృష్ణవేణీ మహానదీ శ్రీవిశ్వేశ్వరశంభవే గణపతిః జీవ
త్వరేణ

౨౩ దరా ద్రామం మందరనామధేయశఖలై వ్యాగ్ధ త్రమాయైస్సయంతి త్పు
౨౪ శ్రీ తదహజ్జయూ పశుపతేః శ్రీరుద్రదేవీపుః ప్రాదాద్రామవెలంగపూండిస
౨౫ హితం సీమాప్తకేనావృతం అప్తస్వామ్యేన సహితం ధారాపూర్వం సక
మకం కృ

౨౬ వ్లవేణీః దీమధ్యగతయా లంకయా సహా తస్యగ్రామస్య సీమానః కథ్యం
౨౭ తే పూర్వతః క్రమాత్ పరిజ్ఞానాయ సప్తేమా భాషయాంధ్రా
న్పుటార్థే

౨౮ యా పూర్వకస్యాం వెయంతాక దిక్కు మెడవిలుపు గాల్య పాలమెర
౨౯ గ్నేయ్యాం తాండియండి వచ్చిన మద్దిమడ్లు కాల్య పాలమెర దక్షిణస్యా

24, 25 పంక్తులలో ప్రాదాద్రామ అననది ప్రాదాద్రామం అని యుండవలయును.
వెలంగపూండిసహితం అనగా వెయగుపూండి నామసహితం అని యర్థమైయున్నది.

30 ౧1 కృష్ణునిగొమ్మకాల్య పొలమెరగ నైదుత్యాగి ఉన్మలపాటిచెట్టు వసుమ

3౧ టిక్కొమ్మ రావిపూడి వెలంగపూడి పొలమునందు పొలమెరగ కశ్య

32 చూచూరి మందరానకూరు వెలంగపూడికిని వసుమతిరావి

33 పూడి పొలములోని నల్లంతున్న ఉత్తరము పెరుంబడిను పొలము

34 నందు పొలమెరగ వాయవ్యాది పెరకన్నునుండి వెళ్లిన ఇప్పుగాలి కాల్య

35 తలపొలమెరగిది మొదలు ఈశానవాయువులము కృష్ణవేణియేపొలమెరగ

3౬ అయితావ్యాది కృష్ణవేణినుండి పెనుంజాకరణ్ణి స్వీడిన కాల్యతలపొలమెరగ

37 రావిపూడికి ఐశాన్యము మందరానుకూరు వెలపూడికిన్ని వాయవ్య

3౮ ము పెరకన్నునుండి వచ్చినపాయేటి తలవడునుటి నీరుగాను మందర

39 పులక శ్రీవిశ్వేశ్వరదేవ మిందుకలికాచూడం మతం శాశ్వతం సత్రంవి

౪౦ శ్వేతాగ్రహరసహితం సుప్తాప్యనిత్యోజ్జ్వలం శ్రీవిశ్వేశ్వరగోళకీర్త్యభిధ

౪౧ యా తాగ్రామ మత్యాదరాత్ శ్రీవిశ్వేశ్వర సమముజ త్చిగాడమా

౪2 దామణి నానాగోత్ర సముద్భూతా గ్రావిదా యేద్విజోత్తమా పరస్ప

౪3 రం ప్రకువ్యాదా క్రయవిక్రయ మూడికం వష్టిసంఖ్యావిశిష్టేభ్యః ప్రత్యేకం

౪౪ పుష్కరాద్వయం పెనుంజాకప్రసిద్ధేన మానదండేన సమితం స్థితుపాధిమ

౪5 దాత్రేభ్య శ్రీవిశ్వేశ్వరదేవిః ఏతతుక్షేత్రంతు పుష్టినాం విశత్యాభ్యధికంశ

౪౬ తం వెలంగపూడిసహితం దత్తమందరనామః త్రిధావిభజ్యతస్మి

౪7 వ్యమేకం భాగం పిరాకినే విద్యాభిభౌతం వరం భాగం శుద్ధశైవమతాయ

౪౮ చ ప్రమాత్యరోగ్యశాలాభ్యాం విప్రసలాయ చేతరం గ్రాదాద్విశ్వేశ్వర

౪9 వ శ్చైవసిద్ధాంతపారగః రుగ్యజ్ఞానువేదానాం సమ్యగధ్యానకాస్త

౫౦ యః పదవాక్యప్రమాణానాం సాహిత్యశ్యాగమస్యచ పంచవ్యాఖ్యాన

౫౧ లో వైద్యకాయస్తా ద్వా విచక్షణౌ దశానామపి చేత్రేషాం ప్రత్యేకం పుష్టికా

౫2 ద్వయం శ్రీవిశ్వేశ్వరదేవస్య సత్రకోదశసంఖ్యయా ముఖరీద్వయ సంయుక్తా

౫౩ అప్రా మద్దలవాదకాః॥ అప్రాదశానా మేతేషాం ప్రత్యేకం సాధకపుట్టికా॥
 ౫౪ కః కాశ్మీరదేశీయో గాయత్య శ్చతుర్దశః॥ కరదావాదనాద్యేషు కృత్యే
 షు రస

౫౫ సంఖ్యయా । సాచకౌ ద్వా ద్విజన్తానా చత్వారః పరిచారకాః॥ తదైవ
 వట్టనూ

౫౬ ఖ్యాతా బ్రాహ్మణా వరసత్రయోః । చాతుర్వర్ణ్యైః సమద్భుతా
 జటిలాశ్చోడదే

౫౭ శబాః॥ బీజచ్ఛేద శిచ్ఛేద క్షిచ్ఛేదాదికర్మభిః । వీరభద్రసమాఖ్యా
 తా దశ గ్రా

౫౮ మస్య రక్షకాః॥ భటాస్య రహతే భక్తా వింశతి స్వీకరమప్తయః । సువ
 ర్ణతామ్ర

౫౯ సామాన వంశాయస్తుభకారకాః॥ ఏతే స్థపతి సంయత్రాః కారునాపిత
 ౬౦ శిల్పినః । దశ స్వకృత్యం కువాణా భటాస్య స్వీకరమప్తిభిః॥ త్రిసప్త
 తి మ్మనష్యా

౬౧ నాం కల్పితా త్యేకపుట్టికా । ప్రత్యేకం పూర్వముక్తానా మారామా
 త్థం చ సర్వక

౬౨ తః॥ స్రావత్ పోదశకం భాగ సివత్రాస మిరక్షితేః । నాడకక్షీణరా
 ధ కుపూ

౬౩ వ్యంగ్రామ సముద్భవాః॥ శ్రీవర్సగోత్రినో యేస్య బ్రాహ్మణా సాను
 వేదినః

౬౪ ఏతేభ్యః ప్రాంతం పుట్టి రదా ద్రాజగురు సైథా॥ ఏతా ఏతే ప్రభుజానా

౬౫ గ్రామస్యావ్యయాదికం । అనుసందధతాం సర్వం సమ్యక్లేఖనపూ

౬౬ వ్యకం॥ ఇత్యాహత్య శతం సాధకం పుట్టికానాం ప్రతిలితం॥ కిష్కతా
 మేవస

౬౭ వ్యేషో స్వేస్వేష్టాణి పృతయః॥ భవం త్యాచంద్రతారక మస్య
 థా సభవంతి వా

౬౮ పుత్రభావే స్త్రీయో ప్యేషాం కులాచారసమన్వితాః । కారయంత్య
 స్వకర్మాణి తే

౬౯ త్రామాది భుంజతాం త్రేతాని శిష్టాస్యఖిలాని దేవదేవాంగభోగాలయ
౭౦ ముఖ్యకృష్యే । ఉపేయమాం శైవరహితానాం కాళాసనానాం శివశా
సనానా

౭౧ ౦! విద్యాత్థి నాం పాశుపతవ్రతానా మకృష్ణవస్త్రాదీనమక్షణాయ । ఆ

౭౨ రభ్య ఏప్రాసనివాతానాం చండాలకయ్యైంత ముపాగతానాం । అన్న

౭౩ ప్రదానాయచ సర్వకాల మకల్పయ ద్రాజగురు మహత్తా । దేవస్య
సత్ర

౭౪ స్య యతస్య తస్య గ్రామస్య సర్వస్యచ సాధికారీ । యోగి శకీవశ్య
కృతాభిషే

౭౫ క శ్చాంత శ్శుచి శ్చైవరహస్యవేదీ । శైవాగమానా మపి పారాగమీ
సంతాన

౭౬ పాల సుమల్పప్త హేమాసర్వాణి భూతాస్యనుకంపమానస్సుప్తవిద్యా

౭౭ మకృతావగాహః । మహీసురశ్శీలవతాం పురోగో భవత్తరాం నైష్ఠికదేశి

౭౮ శ్రేష్ఠః । విశ్వేశ్వరశివాచార్యౌ ధీమా న్రాజగురుస్వయం । వినమా
జ్ఞాన

౭౯ యద్ధీర శ్చైవాచార్యౌ శతైర్వృతః । ఆంధ్రేషు స్థానవతయః షట్క
మూఢ స్తపాధనాః

—మూఢవైపు—

౧ సాంతానికాశ్చ సర్వేత్ర సాక్షిభూతా భవంతు తే । త్రివిశ్వేశ్వర
గోళక్యా

౨ మూచార్యైః ప్రతిష్ఠితః । పరితృప్త్యం సదాచారః పరిపాల్యజీతం

౩ సదా । నిష్టానాం శత మూచార్యైః భోగం భుంజీత దేశికః । ఉపే

౪ యశే స్థిర దుష్టతైః ప్రజ్ఞా * * భక్త * క్తు * * సంతరిత్యజ్ఞసా

౫ంతానిక మథాపరం । ద * * * త * * తా * * హయాంకూ

౬ స్తభా । సర్వకీర్తకఫలం సర్వజపహోషఫలం తథా । సర్వదేవా
ర్చన

౭ వధలం ప్రాప్నువం త్వత్ర మానవాః । విరుద్ధా విఘ్నకర్తారః తే త్రద్ర

౮ వ్యావహారికాః । త్రిసత్తకులజై స్సాధక మన్నపానాద్యభావతః । దరి

౯ ద్రాః ప్రేత్య రాద్రీశ్చ ప్రాప్త్యాప్తాదశదగ్గతీః । దుఃఖా న్యనుభవిష్యంతి
౧౦ మహంతీతి మహతపాః । విశ్వేశ్వరశివాచార్యైః సదాచారైః సప్రసాద
౧౧ వైః బ్రాహ్మణైః రిక్యసంఖ్యేయైః గ్రహే స్వభావనా రవా । కృష్ణవేణ్యామ్
౧౨ హాసద్యాం స్నాత్వా చమ్యచిధానతః । ఏవం పాకకృతాం శాకం ప్రాదా
త్పుణ్యకృతా

౧౩ ౦ వరం । కృత్వా కాలీశ్వరాఖ్యే పురే ఉపలమతం పొన్నగామా గ్రహారం
క్రిత్యా

౧౪ విశ్వేశ్వరశివ ఉరుధీ ద్దత్తవా సర్వహామీ । నిర్మాణస్వాఖ్యలింగ
మత మపి

౧౫ సగరే మంద్రకూటాభిధానే మానేకల్యాట్టుపల్లిద్వయ మదదత సద్దేవస
౧౬ త్రద్వయాయ ॥ నామ్నా స్వేస సచంద్రవల్లినగరే లింగం ప్రతిష్ఠాప్యనా
కంచం

౧౭ కల్లితటాక సేతుమధికం కృత్వాఽన్య మస్తా అదాత్ । కృత్వానందవదే స్వ
వామనగ

౧౮ రం ప్రతిష్ఠాప్య చాప్యనందం ముకుటామకృతపురం దేవస్య భుక్త్యా
౧౯ అదాత్ । కొమ్మగ్రామే స్వాఖ్యలింగ ప్రతిష్ఠా కృత్వా త్రిశతార్థా
మానాం మ

౨౦ హీనః సః । నిమ్నక్షేత్రం కంచఖారీ మితంచ ప్రాదాద్దేవా యోగరం
గోకభు

౨౧ కైశ్చిత్రైశ్చ శాన్త్యే లీశ్వరపురిసమతం చ షోడశావరకం । అకరో త్తద్భి
ష్యో చాద్రా

౨౨ మం గణపతి రవాసిత్రాయ । విషయే కల్లివాదాఖ్యే కంద్రకోటాభిధాన

౨౩ కం । ఆచార్యుః దక్షిణాయానం లిప్తేభక్త్యా సమాన్యాయత్ । లింగ
న్నిపృత్తే ని

౨౪ మ్నా మ తద్వెల్లాలూతంభలిం । దుద్యాల్గ్రామవన్యాశం పూసూరుగ్రామ

౨౫ మక్యదాత్ । ఉత్తరసోమశిలాయాం లింగం వైశ్వేశ్వరం ప్రతిష్ఠాప్య
ఐశ్రప్రోల్నా

౨౬ మానం గ్రామం ప్రదా త్సదశికశ్రేష్ఠః। సామాన్యాయం ధర్మసేతు
స్థాపాణా

౨౭ ౦ శాలే శాలే పాలసీయో భవద్భిః। సర్వానేతా వ్యావినః పార్థి
వేంద్రా న్నూభ

౨౮ యోభూయో యాచతే రామచంద్రః। స్వదత్తాం పరదత్తాం వాయోహ

౨౯ రేత వసుధరాం। వప్తిం పరుషసహస్రాణి విష్ణాయాం జాయతే క్రిమి

౩౦ ॥ అస్య సర్వస్య ధర్మస్య పాలకస్య కడద్వయం। విశ్వేశ్వరశిన చా
యోక్తవహ త్యన్యా

౩౧ ౦ సహత్యలం। మంగళమహా శ్రీశ్రీ.

(41) రసమంజరి—గ్రంథ. సం 165.

గుడిపాటి కోదండకవి రచించినది. మూడుగుచ్చములు మాత్రము గలవు. నడుమనడుమం గొన్నివక్రములు లేవు. ప్రతిగుచ్చమునను బ్రథమ కుసుమము ద్వితీయకుసుమము అష్టాదశపద్యదశబుల తృతీయకుసుమము నని భాగము లున్నవి.

సీ. శ్రీకరనందవరీకాగ్రగణ్యండు వహిమీటు గుడిపాటివంశభవుడు
బిరుదుగా నవఘంటసురధాని పేరంది మహితుడౌ వెంగళమంత్రిపాత్రుఁ
డతులితుం డగురంగయామాత్యతనయుండు వీరమాంబానందవృద్ధికరుడు
సింగనవెంగళశ్రీనిధి లనజులై భాసిల్లు కోద డపతి ఘనండు
సరసకవితాచమత్కారసార్యభౌముఁ, డవం శ్రీరంగధామదయాశ్రితుండు
ఎలమిరసమంజరినిరచియించెనందుఁ, బ్రథమగుచ్చాబుమాధ్వీకఁఫణిశనమను.

ఈవంశావళి వివరముగా మొదట నిచ్చియున్నాడు, గాని, పూర్తిగా లేదు. అక్కడక్కడఁ గొన్నివిషయములు:—

స్వాధీనపతిక:—అష్టవిధనాయకలయందు స్వాధీనపతిక యనునది యెల్లప్పుడును దనయింగిత మెఱింగి తనయాజ్ఞకు లోనుగా నడిచెడు పతిగలయది. ఈస్వాధీనపతికకు వనవిహారాదులు మదనమహోత్సవములు మదాహంకారములు మనోరథావాపులను జేవ్వలుగాఁ గలిగియుండు. లక్షణము.

చ. గరిమ కుచంబులం గ్రసెమి కొనునఁ గాంతిమ యంగకంబులం
బిటుడుల మిక్కిలిం బ్రథిమ స్థితిమ నవ్వుల వాక్కుటత్వమున్
వరనటన స్తవఃప్రతిమ వక్రిమ చూపుల మందయానమున్
మొరవడి లేకయున్న సతి మిక్కిలి చూడ ని జేమి చిత్రమౌ.

2. అభిసారిక:—తాను నాయకుని గూర్చి యభిసరించునదైన నాయకుని నభిసరింపఁ జేయునదైన అభిసారిక యనందగు, నీనాయకకీచేష్టలు సమయోచితమైన భూషణములు ధరించునదియు, శంకయు, బుద్ధినిపుణతయుఁ గవటము, సాహసమును లక్షణములు, స్వీయాభిసారికా పరికియాభిసారికలకుఁ బ్రకృత మొక్కటే యుండును.

ఇందు ముగ్ధాభిసారిక, మధ్యాభిసారిక, ప్రాధాభిసారిక, జ్యోత్స్నాభిసారిక, దివసాభిసారిక, స్వీయాభిసారిక, సామాన్యాభిసారిక లనుభేదములు గలవు. అందు స్వీయాభిసారికాలక్షణము.

చ. కులుకుచుఁ దారహారములు గుబ్బల వెన్నెలగాయ నందియల్
 ఘలుఘలుఘలుమం చనఁగఁ గాంచి ఝళఁఝళ లుప్పతిల్లఁగా
 సలయఁగ ధక్తమ్రాయ యభిసాగి కవైతి మఱేల తెల్పుమీ
 సాలయుచు మిక్కిలిక బెదరి చూచెద పెరిటిమూఢురాలవే.

3. సకలనాయకులయందును సమమైన సహజానురాగము గలవాఁడు
 దక్షిణనాయకుఁడు.

ఉ ముందట నున్నవారు పరిమగ్ధులతోచన లెందఱైన నే
 నిందఱియందు నక్షియుగ మేక్రియనిల్పెద నంచు నంది లా
 నందముమీఱ మీలితదృగంచలుఁడై మఘసూదనుండు నిం
 పొందఁగ మేనఁ గ్రొంబులక లూరఁగ నిల్చె దరస్తితుండునై.

ఈసమంజరి కిరారిలో శ్రీపతికుల సుధాకరులైన గానవిద్యాపారంగ
 తులైన కోనుకోలు వేంకట్రాయలవారి తనుజునికొఱకు తిరుమలస్వామి వ్రాసి
 యిచ్చినది.

ఈపుస్తకములో నె మొదట (మువ్వగోసాలపదములు) క్షేత్రయపదము
 లు గలవు. దానికి మొదటఁ బదములవట్టిక యాయఁబడినది. ఇందు 184 పద
 ములున్నవి.

కొంత సాహిత్యలక్షణము గలదు. గణలక్షణములు సాహిత్యరత్నాకర
 ము, సాహిత్యచంద్రోదయము, అలంకారచూడామణినుండి కొన్నిశ్లోకము లిచ్చి
 యున్నాఁడు. వంచమస్థానమందు కళారవిషమాక్షరం యేలూరి శేషయ్య
 యుంచి చెప్పినకవిత—

చ. మునుపాకకేల రావణుఁడు మోదమునక రజతాద్రి నెత్తినం
 తన హరుఁ డప్పుడే తనవదంబునఁ ద్రొక్కి మదం బడంచె గా
 మనమయగారి తుక్తసదినా నెలశ్రీగిరి గడ్డపాటలం
 గనలుచుఁ ద్రవ్వె సర్వమును గైకొన నీకును నాతఁ డోపఁడే.

కొన్నివక్రములు, సంగీతరత్నాకర మని సంస్కృతముగలదు.

శ్లో. సప్తాధ్యాయాత్తకం గ్రంథం శార్దూపూరిస్వమూలనోత్

శిశుర్వేత్తి పశుర్వేత్తి వేత్తి గీతరసం ఫణి

అజ్ఞాతవిషయా గోపాల మురళీకబ్జశ్రవణాత్ మారయావ గోచరాత్ | ఆగత్య
 కలితో గావః విబన్తి సుషిరామృతమ్ | వ్యాకరణహికగా నేన స్థితా అహి,

కార్యదండవత్ । నిర్భయ రోగముద్భవత్య పిబన్తిస్త స్వరామృతమ్
అస్తిస్వస్తి గ్రహం వంశ శ్రీమత్యాశ్చీరసంభవమ్
యజ్వభిదర్శభి ధురైః వేదసాగరపారైః
తత్రాభూ ద్భాస్కరః ప్రభేభ్య భాస్కర స్తేజసానిధి
అలంకర్తు ర్దక్షిణాశాం యచ్ఛక్రే దక్షిణాయనమ్.
తస్యాభూ తనయః ప్రభుతవినయః శ్రీసాక్షః ప్రాశఢీః
యేన శ్రీకరణప్రవృద్ధవిభవాభూవల్ల.....
ఇ ట్లసంపూర్ణ ముగా నై దాతులుగలవు.

(42) గజారణ్యమాహ త్తమః. గ్రం. స. 167.

ఇది యొక వచనకావ్యము. కవి పేరు తెలియదు. గ్రంథము పూర్తి
గాలేదు. చిట్టచివర కవిపేరు వేసికొనియుండును. ఇదియును దక్షిణదేశ ప్రతియే
దాక్షిణాత్యుండఱును సంస్కృతభక్తి నే యధ్యాయములుగా రచించి కొన్ని
యధ్యాయముల కొక్కయాశ్వాసముగాఁ దెనుఁగురీతి వనుసరించువారు. వచ
నము చక్కనిది వద్దపురాణంబున మధ్యమఖండంబున ఉమామహేశ్వరసం
వాదంబున నూటముప్పదిరెండవ యధ్యాయమునుండి ప్రారంభింపఁబడినది.
142 వ యధ్యాయము దాఁడఁ గలదు. కొంతలైలికై చూడుడు. 189
అధ్యాయములో.

“తదనంతరంబ లోకపితామహుండైన సురశ్శేష్ఠుండు ఫాలాక్షునికిం
బ్రత్యక్షంబుగావించి నమస్తరించి బహువిధంబులం గొనియాడిన భగవంతుం
డైన యమృతేశ్వరుండు విరించి స్తోత్రంబునకు సంతసించి కమలగర్భా నీతవం
బునకు మెచ్చితి వలయువరమ్ము లొసంగెద వేడు మనుటయుఁ జతగ్గులుండు
వంచముఁలు జూచి జేవా నీవేసరోవరంబున వావిర్భవించితి వాసరస్సు బ్రహ్మ
పుష్కరిణి యనం బ్రసిద్ధిఁ గాంచవలయు బ్రహ్మపుష్కరిణి తోయంబున మునిం
గిన మనుజులు దురితవిముక్తులై భవదీయసాయుజ్యంబు నందవలయు. జేవా !
ధ్వజారోహణంబు సేయించి నేటిమొదలు నీకు నుత్సవంబు సేయించెద నీ
యత్సవం బాచంద్రార్థంబుగాఁ బ్రతిసావత్సరంబు నడువవలయు, వానక్షత్రం
బైనరోహిణియందు రథామూఢుండవైన నిన్ను సేవించి నీతోడంగూడ నవ
భృగస్నానంబు సేసిన నయలకు సాయుజ్యంబు గలుగవలయు ననిన ”.. అమృ
తేశ్వరుండు నలువవలుకు లాలించి...మాఘమాసంబున మృగశిరానక్షత్రం

బున నుత్పవంబునకు నారంభించి ఘోషమానాబున రోహిణియూ దవభృథ స్నానంబు... ఈయనవదియేమదినంబులును నాగమోక్తవిధానంబున శ్రేవాచారసమన్వితుండవై—సేవింపు మని యానతిచ్చిన...”

దీనికిఁ బ్రారంభమెట్లుండునో తెలియదు. ఉన్నదాని మొదటనే “అంకితంబుగా నాయొనర్పంబూనిన గజారణ్యమాహాత్మ్యంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టి దనిన” యని మొదలిడినాఁడు. ఈపుస్తకము గరిమల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిద్వినది.

(43) ఆంధ్రరసమంజరి—గ్రం. సం. 148.

ఈగ్రంథమును పురుక్షోట గరిమల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారింపఁగినది యే. ఇందు మొదట శ్రీభానుదత్తమిత్రవిరచిత మైనసంస్కృతరసమంజరి కలదు. అది రాక్షసనామసంవత్సర వర్షదుతు శ్రావణబహుళ త్రయోదశిస్థిరవారం—వచ్చిమిరియం ఆదివృష్యాగారి మనుమడైన వీణాకుప్పణ్ణాయ్యగారి కుమారుఁడు వీణామల్లయ్య వ్రాసినది. 20 పత్రముల గ్రంథము పూర్తిగాఁ గలదు. తరువాత నాంధ్రరసమంజరి కలదు. ఈరసమంజరి పురుక్షోటసంస్థానప్రభు వగు కోటి రాజగోపాలభూపవిజయరఘునాథవసుమతీవిభుని సభలోని నారాయణయ్యగారు రచించినది. సమగ్రము. ప్రారంభము—

క. శ్రీరంగస్థలవత్సః, స్ఫూర శ్రీవత్సకౌస్తుభప్రథలతమ

స్ఫూరులః గేసు స్త్రీకా, శ్రీరంగస్థలవతిని భజింతును భక్తిః

ఉ. వల్లభు నుల్లమందుఁ గృతవాస యగుం దనదివ్యజేహమ

త్యుల్లసితద్యుతి న్వలికిఁ దోచె ననం దదురస్థలంబునం

జెల్లువడి న్నిరంతరము చేరి వసించు సరోజపాణిమ

తల్లి యభీష్టసిద్ధి సతతంబు నెసంగ నొసంగు నంతయున్.

క. వినతియొనరింతు మలయల్లునికి నటనచలితమకుటలుతదమరధునీ

ఘనతరతరంగ బింబిత, వనజాఙ్గళాసహస్ర వల్లనగతికిఁ.

క. కేవలకాంచనకటకవి, భావిచ్ఛృతియుతులు కాభిదాసాదికప్రల్

భావింప రత్నకటకమహావిభవులు నన్నయూదు లాంధ్రకవీంద్రుల్.....అని

వ. ఎద్దియేని యొకసరసకృతి చతుర్త్వతి కృతసమున్నతిగ రచియింప మతిఁ

బూనియున్న సమయంబున,

సీ. కోటివంశాంభోధికుముదినీరమణుండుకువలయానందైకగుణగణుడు...

కలితనిజనానుభోధితకాంతివిభవ, సమరసాహసనత్యనాక్రమసమాన
శీలపురుషుడు రాజగోపాలభూక, విజయరఘునాథవసుతివిభుడుమహిని.

మ. ప్రసరచ్ఛాత్రుని వపుయాగ్యవరసత్పౌత్రుఁ ద్విషన్వీరద
శ్వసనస్ఫూర్తిని జియ్యవేంకటమహాచార్యత్తజ్ఞుఁ విశ్వవి
శ్వసనీయుఁ స్మృతగోపయోగిక్షణాసంప్రాప్తసారస్వత
స్వసనాథుఁ ద్వమపూర్వవాక్యముఖపద్యర్థప్రసిద్ధాహ్వాయక.

మ. ...ప్రతిభోదాదితకావ్యకల్పను భరద్వాజీయగోత్రుఁ జగ
న్నుతచారిత్రుని నన్నుఁ జూచి పలికెఁ.....

మ. నుకవీంద్రుడవు మగ్గురుండవు జనస్తత్త్వండు వత్సాదయ
డకళంకాత్ముడ వాంధ్రసంస్థితకవిత్వాశ్రయవిఖ్యాతుఁ డా
నకలోర్వీయతరీతి నీవాక కృతిఁ సంతుష్టుఁడై చేసి వే
డుకఁ గావింపు మిల న్నదంకితము ప్రాథోక్తిఁ సుధీంద్రగ్రణి.

క. శీలితబుధమానసమధు, సాళి రసాసంగపేతువై యలరంగ వా
క్తేలిని నేరనమంజరి, జాళిఁ బ్రకాశింకఁజేసె భానుండు జగతిఁ.

క.ఆరనమంజరి తెలుఁగొనర్చు రసికులు పొగడఁ

వ. అని రాజువలుకఁగా నీకవి యాంధ్రీకరించెను. కృతివతివంశావలి విశే
షముగ వర్ణించియున్నాడు. వాలుగా శ్వాసములు ప్రత్యాశ్వాసాంతము
నను గద్యము, పద్యరూపమున రచించెను. చిట్టచివర-

శా. వన్నెల్లీతఁగ నుల్లసించిన భరద్వాజీయగోత్రాష్టవో
త్పన్నశ్రీఁగొనుసూరిచంద్రుడు దలిర్ప న్నీకటాచార్య శ్రీ
మన్నారాయణసత్తవీంద్రుఁ డొనరింప న్నయ్యమై యాంధ్రమై
యెన్న న్నారనమంజరీకృతిఁ జతుర్థాశ్వాసమున్విందఁగూ.

వ. అనియున్నది. "నవసాలపురముననుండే పడమటినగడభోకపై యంకితము
గా శ్రీమన్నారాయణయ్యగారు జేసిన రసమంజరి యనుగ్రంథము."
దీనినిగూడ వీణె సుబ్బయ్యయే రాక్షసనామ సం॥ శ్రావణశు॥ షష్టికిఁ
బూర్తిగ వ్రాసెను. దీనితరువాతను సంగీతరత్నాకర మను సంస్కృతగ్రంథ
ము కొంత కలదు.

“భరణాఖ్యనుభాసింధుసంభూత ఇవ కాన్తుభః

రఘువీరవజ్రాంభోజమిలిందశుచితసా

శోనిందనామ్నా సంగీతకాన్త్రుః స త్తే పతోచ్యతే” ఇట్లు —

28 వక్రములుగలవు. కడవట- ద్విసప్తతితమే భేదే రసికప్రియనామ కమ్ తజ్జాతం రసమంజర్యా రాగద్వయ మితీరితం ద్విసప్తతితమే వాళ్ళజాతం రాగః ప్రకీర్తితాః” శ్రీరామజయం అనియున్నది.

(44) హాలాస్యమాహ-త్వము. గ్రం. సం 170.

ఇది యొకవచనకావ్యము దక్షిణమధురాక్షేత్రమాహ-త్వము. 71 య ఛాందము. 8 అశ్వాసములుగ రచించుటబడినది. అధ్యాయాంతంబుల “ఇతి శ్రీస్తాండే మహాపురాణే హాలాస్యమాహ-త్వైః... అధ్యాయః” అనియున్నది. అంధ్రీకరించినకవి- శ్రీపతి రామభద్రకవి- అతఁడు తనగద్యము నీక్రిందివిధమున వ్రాసికొనియెను.

ఇతి శ్రీమీనాక్షిమండరేశ్వరసాంద్రకృపారసః జ్ఞ కవితామాధురీధురీణ కాశ్యపగోత్రాశ్వలామనసూత్ర శ్రీపతికులవవిత్రచరిత్ర శ్రీగిరియమాంబానల్లశత్ర సూరయామాత్యపుత్ర కవిరామభద్ర ప్రణీతంబైన హాలాస్యమాహ-త్వంబునందు వచనకావ్యంబున... అశ్వాసము.”

కవి దక్షిణదేశస్థుఁడు. పుస్తకమును దక్షిణదేశమునుండి వచ్చినదియె-వచనము సంస్కృతజటిలముగ నున్నది. వ్రాఁతిపౌరపాటులుగలవు. ఉభయభాషలయందును యమకములు తఱచుచుగాఁ గనఁబడును. కొన్ని చంక్రులుచావారణమునకై చూపఁబడును.

“అశ్వినీదేవతలు చూచి యిది యవరిహార్యం బున నిడుద్యోగులై జాగులైరి. తద్రోగవరిహార్యంబుగా నొక్కయుపాయంబు దేవరానతీయవలయుననిన వరుణమఖావలోకనంబుచేసి వానపుండు విను మోసంబు లే దనినుభాసారసమానవచనంబులు వలికినపుడు- ఏమహావ్యాధిపీడితులై పాశకృత్యులై యవమృత్యుపీడితులై కాలమృత్యువశులైనవారెవ్వరో వారందఱు మందరమూర్తి సందర్శనంబునఁబునీతు లగుదురు గావున మనోవాక్యాయపరిశుద్ధుఁడై యాముఖిషేకపాండ్యరాజగ్రణి భక్తిప్రభావంబుచు, అదేవుని మహిమాతికయంబును నీత్రు లెన్నఁగఁ బరీక్షించి తెలిసి తల్లింగార్చనంబు గావించితివామనా నీరోగంబు తొలఁగు నిందుకు సందియంబులేదు. అనిన శక్రునివాక్యంబులు విని

వరుణుడు చొక్కమని యాచొక్కనాథుని శోధించు దలచి గ్రక్కున లేచి యతనికి మ్రొక్కి మక్కువతోడ మిక్కిలి యెక్కువైన వార్షికవశుఁడై చక్కగఁ దనపురంబునకుఁ జరి యంత నొక్క నాఁడు. ఆరాజును సుందరగాజును జక్కన శోధించఁదలంచి వరుణుడు సముద్రుని బిలిచి సముద్రగ నిద్రలేచి నీయందుఁ గలజలచరవరివృతుఁడవై యనేకతుంగతరంగావృతంబుగ నామధురానగరం బుఁగబింపు మనిన-

వరివత్సు సైకభాండగారములో నంజరాజకృత మైనహాలాస్యమాహా త్యవచనముఁ గూడ నున్నది.

ఈరామభద్రకవిగ్రంథము “గర్భపురీక్షే త్ర నిత్యనివాసు లగు బ్ర! శ్రీ లక్ష్మీనృసింహసూరినప్రుండును శ్రీలక్ష్మీనృసింహర్యపాత్రుండును శ్రీరామార్య వర్యుల పుత్రుండు నగు నందవగోత్రాశ్వలాయససూత్రుండు నగు శ్రీసీతారామ య్యది.” అని మొదలఁగలదు. వ్రాతచక్కనిది. మంచిస్థితిలోనున్నది.

(45) వారివంశము. గ్రం. సం. 4534.

ఎత్తావ్రగడరచించిన పూర్వోత్తరభాగములతోఁగూడిన యొకతాళవత్త గ్రంథము. ఇం దుత్తరభాగమున, చతుర్థాశ్వాసము తరువాత 5, 6, 7 ఆశ్వా సములు నేమానిభైరవికవి రచించినవిగలవు. ముద్రితప్రతులలో నిదిలేదు. 8 వ యాశ్వాసము, ఎత్తావ్రగడ పంచమాశ్వాసముక్రిందను లెక్కింపఁబడు చున్నది. 20 వ త్రము మొదలు పంచమాశ్వాసము ప్రారంభమున. ఈ మీదట నేమానిభైరవావధాల్లకవిత్వము” అనికలదు. 21 గి లో నాల్గవం క్తిలో “యీమీదట యర్థ యోగవిత్వము” అనియున్నది. ప్రారంభము.

ఉ. శ్రీరమణీయకాస్త్రుభశుచిప్రభలందున బిబితాంగియై

శ్రీరమణీలలామ తనచెక్కిటఁ జెయ్యునుటించఁగాంచి య
త్తొరపుటల్లఁ దీర్పుతఱిఁ దొయ్యలిపాదములంటి యంటి నే
మాటును మూరుకేళి బరిమాలెడు వెన్నుడుఁ మమ్ముఁబ్రోవుతఁ.

చ. వరగుణశాలి కోటగిరివంశభవుం డగుశ్రీనివాసభూ
వరుఁ డతిభక్తితోడ హరివంశకథాశ్రవణైకచిత్తుఁడై
యరయుమఁ బారిజాతపారణాదికథావళి లేకయున్నచో
సుగుచిరదృష్టిచేత ననుజూచి దయామితితోడ నిట్లనఁ.

గి. ఎత్తనార్యుండు తెలిఁగింపఁడలన్ శ్లో, తెలుఁగుఁ జేసినపదవను దొలఁగెనొక్క
యొకథలుసేపు దెలిఁగింపుమింపుమీఱఁ, బ్రకటనేమానిభైరవముకవితంద్ర

క. వేంకటభర్తకు నీకృతి, వంకితముగ సేయు నేతయగు నాతని పే-
మాంకితరుచిదేదీవ్య, త్త కంకణగత మైన కంపుకరణిం బాలుచున్.

వ. అనివలికి, తాంబూలాంబరజంబూనదాగ్రహారాదిప్రదానంబుల నాదరిం-
చినఁ బ్రహృష్టాంతరంగుండనై వత్సంతములం జెప్పెద-

అని వత్సంతంబులు రచించెను. వైదానింబట్టిచూడ నీకవి పారిజాతావ-
హరణాదికథ లింకఁ జెప్పి యెచ్చియున్నట్లు తేలుచున్నది. భేరవకవి తనమూఁ-
డవయాశ్వాసము పూర్తిచేయలేదు. చివర-

క. “హరిగరుడారూఢుండై, సురనగరీతులితభద్ర శోభాఁకితమై
మెరిసిన తద్వారవతీ, పురమంతటఁ జూచె నపుడు భూపతితిలకా.”

ఇట్టి భేరవకవికడపటికడ్యమును,

వ “అట్లుగాంచి భగవంతుండైన హరి మణిపర్వతయంత్రంబులనుక్రీడాగృహం-
బులును-” ఇత్యాది యెఱ్ఱాప్రెగడ వచనముతో సంబంధముకలిపెను. శైలి
తైరెండుపద్యములు-

ఉ. అతటికిఁ ది కాశ్యవవరావ్వయజాతముతాట మీరు మ
ద్రాభరణు దేవపుణ్యజనభాసురదివ్యవిమానవాహవి
ఖ్యాతములైతిరేకద సురాళికి శత్రువా కార్యసాధనం
బీతటిఁ జేయఁగావలయుఁ జేయుదు కూడదు మంత్ర భేదముక.

మ. హరివై చోద దివిజారి నాథుఁడయి గోపాల్ పమేపాటఁగా
నిరవద్యామిత కాంతిదర్శనదశాంధీభూతభూచక్రముఁ
శరణార్థింద్రముఖామరావనలసత్సైలభ్యనిర్వక్రముఁ
వరధారాహిత ఘోరరాక్షసవిభాస్వన్నక్రముం జక్రముక.

ఇక్రవి గద్యము. ఇది శ్రీమత్తల్వార్యగౌరీచరణసరసిజవట్టదాయమానమా-
నసోభయకవితాసార్వభౌమవిరుదాంక వేంకట భట్టారకపాత్ర సూర్యనా-
రాయణ సోమయాజిసత్పుత్ర నితుండిసగోత్రవతిత్ర నమానిభేరవావ-
థాని ప్రణీతం బైన హరివంశంబునందు..... ఇత్యాసము.

“ప్రమోదూతనామసంవత్సర శ్రావణబహుళ ౧౦ శుక్రవారము
వరకు రాజశ్రీ రావు రామయ్యగారికిమాట్లు వె.కయ్యగారు వారివంశము
యిరవైమూడ శ్వాసలు రాజశ్రీ కోటగిరి శ్రీనివాసరాయఁగారి ప్రతిస
సుపూర్ణంగాను వ్రాయించిరి.” ఈపుస్తకమును, పెండ్యాల పెంకటసుబ్రహ్మ
ణ్యశాస్త్రిగారు పంపిరి.

పరువున నేగి యొక్కచెలి పయ్యెడఁబట్ట నదల్పినంతలో

సరసములాడుదుం గురుకుచంబుల రెంటిని గేలుదోయిచే

సరగునఁబట్టి మోవిగొని సాహసమేర్పడఁ గ్రోలినట్టి మం.

౪౭

కర మచురక్తి నొక్కనతి కాంచన రమ్యఘటం బమ్మిత్తఁ

బెరుగు మధించుచుండఁ గని పెల్లన నేగి పిటుండఁజేసే

కరములు చూచి చన్నుగవ గట్టిగఁ బట్టదలంచినట్టి మం.

౪౮

పురుషుడు నిద్రవోపుతఱి బోయి వెన న్నురగంబువానిపె

న్నరమునఁ బెట్టి వాడదరి వఱోయని పాటఁగ నందు చిక్కెనం

చురవడి వానితోయ్యలిని నొప్పుగ మన్తధ కేళిఁ గూడు మం.

౪౯

సరసిజపత్రనేత్ర యొకనందున జల్లములాడుచుండఁగా

బిటబిట నేగి పిల్లలను బిండుగఁ గూర్చుక నేలించేయుచుం

గరములఁ దట్టుచు న్నతిని గన్నులుమూసి మఁ గొంగిలించు మం.

౫౦

తరుణి యొకర్తు వెన్నకడిఁ దద్దయుఁ జేయుచు వంగియుండఁగా

సరసకు నేగి పన్నగము సాహస * *

* * * *

సరసిరుహక్షి యొక్కతె వెనక

* * * *

నిరతము నిట్లు చేయఁ గని సీరజగఁధులు కల్వ రత్తిజ్జ

పరుసఁగఁ గూడి వాడిటకు వచ్చిన బట్టద మంచు నుండఁగా

సరమర లేకబోయి యట నందఱసెగ్గులుఁ గొల్లలాడు మం.

౫౩

వెటచినవానికెవడిని వేటొకగోపికపుత్రువేణికిన్

మఱియొక బాలు పెన్నిగకు మర్మముగా ముడివెట్టియంత బా

లుర గమిగూడి కవుల నులూఖిలమెక్కుక నృత్యమాడు మం.

౫౪

త్వర నొకగోపభామిని ముదంబునఁ బాడుచుఁ జల్లచేయఁగాఁ

బరువేలుపాట్లుగా నరిగి బాస కెగంబడి జాట్టుకోఁగనా

తరుణి యదల్ప నాకరము దానిముఖాబ్జమునందురాయు మం.

౫౫

సరసని నాటకుం జని వెనకజలకంబుల నాడుచుండఁగాఁ

బరువడిఁ బోయి చేలములుఁబట్టి జరియార కంచుకంబులుం

దరుణు లెఱుంగుండఁ గొని లక్షణమే సురిపొన్న నక్తు మం.

౫౬

కరిగమన జ్వలంబుల వికాసమనంబులఁ గేలినిల్పి వే

గిరమున గట్టుఁ జేరి యిటు కృష్ణుఁడు వచ్చునటంచుఁ జేలముల్
చిలచిలఁ జూడ లేమి గని బెగ్గలమొందఁగ వేణువూఁడు మం. ౧౭

కరముల నెత్తి మ్రొక్తు లిడఁ గంచుక చేలము లెల్ల మీకునే

గరుణ నొసగు వాఁడనని గట్టిగఁ బల్కిన వారలట్లని
శ్మరణ మటంచు మ్రొక్కిన వెనిం గృహఁ జేలము లిచ్చినట్టి మం. ౧౮

మురియుచు నొక్కగోపనతి ముద్దులుగుల్లఁగఁ బాటపాడుచు

స్నేహుఁడు రాఁ డటంచు మదిఁ జాల విరాళిని బొందుచుండఁగాఁ
బరువడినేగి యాచెలినుపాయముతోడ వరించినట్టి మం. ౧౯

మఱచియు నిద్రపోవుతటి.....

వరసఖశైవక్రియల నందఱుమెచ్చఁగఁ గ్రీడనల్పుచున్

నిరతము గోపికామణుల నయ్యముఁ దీర్చి కుచాగ్రసీగువైఁ
బారలుచు మోవియానుచును బొందుగ నుండెడి నన్ను నెంత మం. ౨౦

* * * *

సురవరవద్దసంభవత్రిశూలులు మెచ్చి నుతింప నవ్వుడ

వ్వరత్రితయాంగనామణుల బొంకఁగఁ జేయను బుద్ధరూపమై
తరుణుల మానము ల్లోనిన తండ్రివి నీకు జోహారు ప్రోవు మం. ౨౧

ధరఁ గలిరాక్షసాదుల వధం బొనరింపను గల్గిరూపమై

కరముల ఖడ్గభేటకముఖాయుధముల్ ధరియించి నట్టి శ్రీ
హరియిదె నీదు దాసుఁడను నంజలిచేసెద నప్రమేయ మం. ౨౨

*ధరఁ జనియించుటెల్లఁ బరదారధనంబులఁ గోరునందుకా

తెరువునఁ బోవువారలను దేటి కనుంగొని మోహమందనా
విరసములాడి పెద్దలను వృద్ధుల గొట్టుటకాసుతుండు మం. ౨౩

వరుసగ లేనిదంతములు; వాదులు మెచ్చనికల్లు సుష్ణముల్

మఱచెడువాని విద్య; వలమూఱును దెప్పెడు వానివిందు బల్
దురుసుల నాడు సోదరుఁడు; ద్రోహీశకుఁ డిలఁ గూడదంద్రు మం. ౨౪

తరుణిని బాలు వశ్యమును దాసుని దండనసేయకుండినం

బాదుగులకేగు వ్యాజ్యములు బోరనఁ దెచ్చునుఁ గ్రిందఁజ్రోయుఁ జేఁ
పునవటనుండి తెచ్చును నపోహముగాదు నిజం బిద్వెల్లము. ౬౯

గురగురలాడునోరు, పతికోపము చేయ నెదిర్చి మిక్కిలి

స్వీరసములాడు భార్య, నుకవీడ్పులు మెచ్చని యాకవిత్వముం
బొతుగున నవ్వఁ గుత్తిపులపాం దతిహీనత కూడదండ్రు మం ౭౦

నిరతము ధర్మహీనులకు నీతియొకవృక్షగల్గి పెద్దలఁ

గురులఁ గవీడ్పుల న్నరసి కొంచెము గొప్పయొనర్తరించునే
మరణము నొందు నదిగమయమందుననే మఱి గవ్య లివ్వము. ౭౧

సరసుఁడు మెచ్చవచ్చి నతి, సంభ్రమచేష్టలు, విత్తహీనుల

వ్రగినవేళ్ల, ద్రోహియగుచున్ ద్రివి నుంచినరాజు, పుత్రువై
గరుణము లేని తల్లి తుడిఁ గన్వముఁ దెచ్చును వెట్టవచ్చు మం. ౭౨

వరకవికివ్యవచ్చి ధనమాతుని సొగడ యేటియొప్పునం

బెరిగిన న్యూరు నోడమున పెద్దతటాకమునందునీరు నీ
ధరనిలువంగఁజోడు కరిదా భుజియించు కప్పిమ్ము మం. ౭౩

దురితము చేయరాదు సతితోఁ గలహింకుఁగరాదు పెద్దల

స్వీరసము లాడరాదు పరవిత్తములఁ గ్రహియింపరాదు మీఁ
దరయక శ్రుత్తరాదు భువి నల్పులసఖ్యము చేయరాదు మం. ౭౪

సరపతి లేనివాఁడు హరివామము చింగన లేని వీరు తా

సరయనితోడు పాదమున కబ్బరిజోడు భుజించుమాత్రనే
ధర మృతిఁ బొందు కూతురు యధాగ్రముకూడదు కీ డటండ్రు మం ౭౫

హరిగుడి లేని పేట జనులందఱకాల్పడ లేనిబాటఁ గ

మృరియియలేని వీట మతిమఁతునిపాలనలేని కోటఁ నే
విరులును లేని తోట నభివృద్ధికిరా వట నుండరాదు మం. ౭౬

తరుణుల నమ్రరాదు తనుదాన మహాత్ముఁ డవంగరాదు తా

బరిపరిశ్రోవలం దిరిగి బాధల నొంది కృశింపరాదు నే
మఱి కనుమాయరా దడవి మధ్యను జాలము సేయరాదు మం ౭౭

తిరికము వెత్తువారిఁ గని దిగ్గన లేది వటంబుఁగట్టి తా

సరగున వచ్చి డంతములు సారెకు గీటుచుఁ గంట నివ్వలం
గురియును హుమ్మటంచు నిటఁ గూయకు పొప్పుచు దుష్టుఁ జంపు మం ౭౮

- సిరి యిదె చాలునంచు భ్రమ సింధుక మట్టులు క్రొవ్వి యెట్టులుం
గరుణను జూడక నిగుల గర్వము నొంది తిరచ్చరించునా
దురతుల ముక్తిహీనులయి తూలుమరా నరకంబునందు మం. ౭౯
- హరిని మహానుభావుఁ డని యచ్చుతుఁ డవ్యయఁ డప్రమేయుఁ డీ
శ్వరుఁ డని పాటపాడుచును శాంతమునొంది ధరాతలంబుపైఁ
దిరుగుచునున్న సజ్జనులఁ దిట్టెను నుష్కులఁ గొట్టుమయ్య మం. ౮౦
- హరిభజన ల్పహింసక యహర్నిశముగా ధనకాంక్షచేసియే
వెరపుననై నఁగాని యిల విత్తము నాజ్ఞనచేసి ధర్మము
స్థలము దురాత్ములంగలయు ముందు ను చేరఁడు మోక్షమందు మం. ౮౧
- దొరలతో చాడిచెక్కుమను దుష్టచరిత్రము చాలఁ జేయుచు
వృదులకుఁ గానివాఁ డగుచు నైజగుణంబులు మానకుండఁగా
విరసములాడు మానవుల వెంగలియింపఁడు మాన్వరయ్య మం. ౮౨
- నిరతము నిన్ను నెన్నకయు నీకదభక్తులఁ జేరకుండఁగం
బరువడి దానధర్మము లపారదయానుతిఁ జేయకుండఁగం
బరులకుఁ గీడుసేయుచు నెహులినున్నుల రట్టుసేయు మం. ౮౩
- కురకురలాడి భక్తజన కోటుల దూఱి హసించువానినీ
చరణయుగంబు నమ్మి మతిసల్పుచు నుండఁగూరి కావదల్
త్వర నమకూర్చున్నట్టి వతితాత్పర శ్రుశృంగిపురుయ్య మం. ౮౪
- పురుషుడు క్షత్రియుం డగుచు భూమియున్నట్టి పుట్టగావలెగా
ధరను మహాత్ముపాదములు తద్దయా భక్తిని బట్టఁగావలెగా
దురమున శూరుడై రిపుఁడ్రుది యశంబుచుబొంద మేలు మం. ౮౫
- గురువులఁ దల్లిదండ్రులను గోవులఁ బూజయ్యెనర్చఁగావలెం
బరహితము న్నది న్నిలిపి భక్తిని బెన్దల కన్నమిచ్చి తా
వరుసభుజింది పుణ్యుఁ డనువార్త వహించుట మేలుగాదె మం. ౮౬
- * నిరతము నిన్నుఁ గాంచుటకు నరక సన్దరుఁ గానఁబోక యే
తెనుపుఁగసంగలేక తనదేహము సుస్థిరమంచునమ్మి యీ
ధరనటియించువారలకుఁ దారకయోగమజేస నయ్య మం. ౮౭

- వరమగురూత్తముం గదిసి పాదయుగంబుచు బట్టి భక్తివా
పురుషుడు చూపుచుగ్గమును బాల్లక లోనిప్రకంచమెల్లసా
దరముగఁ జూచువారలకు దబ్బిలియ్యాదెలిగాధలేల మం. ౮౮
- స్థిరమతితో రహస్యమగు సిద్ధప్రదేశమునందుఁ జేరి స
ద్గురువరు నాజ్ఞాపొప్పనను గూఁమితోడుత నొక్కపాదము
స్వరగునవంచి యామడనుఁ జక్కఁగఁచూలముఁ జేర్చమేలు మం. ౮౯
- అరమర లేక వాయువుచు సంతట స్తంభన చేసి తిన్నగా
నెఱుకను దొల్తనుండు గిరి నెక్కిగజానను గాంచునట్టి యా
పురుషుడు పుణ్యుడౌ నతనిఁ బోలరు మానవు లంటివయ్య మం. ౯౦
- సరగున దాని దాటి తన సాహసమేర్పడ స్వాధిష్ఠానమ
నిరి నివసించి యచ్చటను గేవలభక్తిని దమ్మిచూలని
స్వరగుననుగాంచి మ్రొక్తు బుధవద్యుడు శ్రేష్ఠఁ డంటివయ్య మం. ౯౧
- మఱి మణిపూర కాఖ్యయల మారుతవేగముతోడనెక్కి యా
గిరినివసించు నయ్యతుని గేవలభక్తినిగాంచిమ్రొక్కుత్రి
ధరజయ మొడినట్టి సుకృతాత్ములు పెగలటంటివయ్య మం. ౯౨
- వరుసగ దాని కావలను వాసి యనాహతకొండఁ జేరి యా
హరునటఁ గాంచి మ్రొక్కి వినయంబున నంజలిచేయువారలే
వరమకృతాద్భుతాదురని కంఠజనోచన తెల్పితొర మం. ౯౩
- వరువడి నావిశుద్ధమను కన్వితమెక్కి మహేశుఁగాంచి యా
పురుషునకుం బ్రదక్షిణముఁ బాటిగఁ జేసి సమస్తించు నా
సరసులు ముక్తతాదురని చాటుచుఁ బల్లవే దేవదేవ మం. ౯౪
- త్వర నదిదాటి యాజ్ఞ యను దొడ్డగిరింద్రము నెక్కి యచ్చట
స్వరగునగ నానదీత్రయము వాంఛను గాంచి నలత్యుమార్దులై
వరువడివచ్చుఖం గనిన భవ్యులు నావలె నంటివయ్య మం. ౯౫
- వరగుణశాలియై సకలవాంఛల నెల్లను మోచి ముందు స
ద్గురుకృప వేయిశృంగముల కొండను జేరి ప్రచండమూర్తియై
హరి నినుఁ గాంచువాఁడె ఘనుడౌ గురుఁడౌనని వల్లలేద మం. ౯౬
- సరగున మణ్ముఖాంజరము సాహస మొక్కగఁ గంటఁబెట్టిలోఁ
గురుతులు చూప మార్గములుఁ గొండలుఁ బల్లెలు దండ్రీగ్రామముల
చెఱుపు లరణ్యముల్లనిన సిద్ధుఁ డనన్గచునంటివయ్య మం. ౯౭

విరివిగ శాంభవాంజనము విక్రమలీల ధరించి యంతట

స్మరసిజుల ప్రమండలముఁ జందురు మండల మగ్నిమండలాం

తరములఁ జూడవచ్చునని తద్దయఁ బల్లవ ముద్గులయ్యో మం.

౯౮

సరసతఃపరాంజనము సాహస మొప్పు ధరించి చూడఁగా

సరసుర లేక ముక్తి నిలయాలు న నుండెను శోభనాంగి పే

రురమునఁ జేరవచ్చు నని యుద్ధతిఁ బల్లవ దిద్విలాసమం

౯౯

సురసుత భూచరాంజనము సొప్పుగఁ దాల్చిన నెల్ల వేడుకల్

సారిడిగనంగవచ్చు ఘటశోభతుడై వెలుంగంగవచ్చు నే

మరక ప్రపంచము స్ఫల మర్జములం గన నానటంటి మం.

౧౦౦

ఉరుగుణశాలులై వడిగ నుత్తరశాంభవిముద్రతోడ భా

సురముగ నర్వజంతు సమశోభితుచ్ఛాత్రమలంబునందు నా

హరిహరు లబ్ధగర్భ సురలాది వరాత్పరుఁ గాంతురంధ్ర మం.

౧౦౧

వరమతి యై మనోవిజయ వైభవుడై కరణక్రయంబులం

గజకటః స్తోధవానలఁ గాలించి కేత్రుల గెల్పునంత నీ

చరణసరోజము ల్గనుట సత్యము సిద్ధ మటఁటి వయ్యో మం.

౧౦౨

అరుదుగఁ జిహ్నుచీకటిని నజ్జ్వరపాటును బొందకుండగా

మెఱపులకు పుకైవడిని మెండగు దివ్వ వెలుంగు నందు నీ

వరుచిరప్రమూర్తిఁ గనువారలు నిత్యులు ముక్తులంధ్ర మం

దరధర కుండసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా.

౧౦౩

వరగుణశాలి బాలయకు వాఙిజలోచనలక్ష్మహంబకే

వరతనయుండఁ గృష్ణ కవి వైభవ మొప్పుగ వృత్తకద్యము

ల్సరవి రచించితి న్సుకవిసంఘము మెచ్చుగఁ బ్రోవు నన్ను మం

దరధర కుండసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా.

౧౦౪

ప్రభవవామనంవత్సరమార్గశిరసు ౧౧ తరిమెల అగ్నిలాచార్యులవారి కుమా

రుడై రంగాచార్యులు వ్రాసిన ప్రతినిబ్బడి.

పరశురామశతకద్వయము.

పరశురామచతుల రామమూర్తి.

— 1 ఆటవెలది-గీతపద్యములు —

- శ్రీశు సీశు భారతీశు భజించి విఘ్నేశుఁ గొలిచి కవుల నంది యొక్క
గీతపద్యశతము గీర్తింతు వినుమురా, వటుగుణాభిరామ పరశురామ. ౧
- హరిహరాత్మలగు మహాదేవగురులింగ, మూర్తిపాదకమలములకు మ్రొక్కి
తన్నెఱుంగుయిక్కి తగ నజింగింతురా, వటుగుణాభిరామ పరశురామ. ౨
- ధరణి లోకశాస్త్రులనువాసనాబద్ధుఁ, డగుదు విహితకర్త మాచరించు
నద్విజుండ ననడి జనుఁడు మూఢుండురా, వటుగుణాభిరామ పరశురామ. ౩
- కాయ వాఙ్మనములు గలిపి సాత్త్వికవృత్తి, నీశ్వరార్పితముగ నెల్ల క్రియలు
సలుపునిర్తముండు నాధువిప్రుండురా, వటుగుణాభిరామ పరశురామ. ౪
- విష్ణుమూర్తిరతుఁడు విష్ణుకథార్చన, ధ్యానకీర్తనామృతాతురుండు
పరమ విష్ణుభక్తిపరుఁ డుపాసకుఁడురా, వటుగుణాభిరామ పరశురామ. ౫
- గురులనాశ్రయించి కోరిస్తానాంగభా, వాత్సనేప లార్తి నాచరించి
పావనాత్మఁ డతఁడు పరమభక్తుండురా, వటు. ౬
- భక్తిగలుగ సకలపాపంబు లణగెను, బాప మణిగఁ గలుగు భావశుద్ధి
భావశుద్ధిగలుగఁ బరమార్థ మెఱుఱురా, వటు. ౭
- బహుప్రపంచకాంక్ష పరిహార మొనరించి, పారమార్థికేచ్ఛ ప్రబలమైన
ధీరుఁ డాగురూపదేశ యోగ్యుండురాఁ వటు. ౮
- మంత్రమర్త మెఱిగి మంత్రోపదేశతం, త్రం బెఱింగి శిష్యధర్మ మెఱిగి
తదుపదేశ మిచ్చు ధన్యుడే గురుఁడురాఁ వటు. ౯
- తన్నుఁ బా నెఱింగి తనరూప మొకరికి, దెలియఁజెప్పునన్ను దెలిసికరుణ
బోధ సేయువాఁడ పో న్నయిండురాఁ వటు. ౧౦
- తనువు నిజముగాదు తా నిజంబని మది, నెఱిగి పారమార్థ మిచ్చుముచు
సజ్జనాశ్రయండు శ్రవణాధికారిరాఁ వటు. ౧౧
- ఇహసుఖంబు లిచ్చుండువక వర్జించి, పరసుఖంబు లా నేవదక మించు
సజ్జనాశ్రయండు శ్రవణాధికారిరాఁ వటు. ౧౨

కరణమతుల గెలిచి కర్తృబువరమించి, యోర్పుశ్రద్ధ గలిగి యుక్తి దగిలి

సజ్జనాశ్రయందు శ్రవణాధికారిరా, పటు.

౧౩

లన్యవదపు లొంద నభిలాష సేయక, యమృతవదని నొందనానవడెడి

సజ్జనాశ్రయందు శ్రవణాధికారిరా, పటు

౧౪

సద్గునుడు నిట్లు నచ్చివ్యవరునకు, బోధసేయు తత్త్వబోధ నీకు

నలుంగ వరుసతోడ నెఱిగింతు వినుమురా, పటు.

౧౫

మును యమాదియోగములు సాధ్యములుగావు, సాధ్యమైనమహిమసంభవించు

మహిమలబ్ధి ముక్తిమార్గంబు దప్పరా, పటు.

౧౬

తనకుఁ బరున కెద్దితాదాత్మ్య మొందించు, నదీయే రాజయోగ మదియుఁ ద్రివిధ

మయ్యె సాంఖ్యతారకామనస్తము లనఁ, బటు.

౧౭

చిత్తచలన ముడుగఁ జిత్తభా నాదసం, భాన మందఁజేయుఁ దారకంబు

పొనఁగ సాంఖ్యమునకుఁ బూర్వాంగ మదియురా, పటు.

౧౮

స్వానుభవము గలుగ సంసారదుఃఖోప, శాంతి నొందఁ జేయు సదమనస్త

యుక్తి సాంఖ్యమునకు నుత్తరాంగంబురా, పటు.

౧౯

అట్లుగానఁ దారకామనస్తములకు, ముఖ్య మతిశయంబు మోక్షదంబు

సాంఖ్య మదియు మొదల సాధింపవలయురా, పటు.

౨౦

పుడమి నొక్కజనుడుఁ బుట్టక మునుమున్నఁ, బొడము జనమునమసిపోవు

దుదినదిక్కుమాలి యొక్కదేవుఁడే యుండెరా, పటు.

౨౧

అతఁ డేకమనెడి యాగమార్గంబుపై, వెలసిస్మృప్తి మొదట వేద్యుడయ్యె

శాస్త్రమున నఖండ నత్యాదిరూపుడై, పటు.

౨౨

ఏక మయ్యె సముడు లేకుంట సేవకా, రార్థమయ్యెవిషముఁ డబ్బకుంట

నద్వితియుఁడయ్యె నగులుడై యుండుట, బటు.

౨౩

ఇదియు నదియు నట్టి దిట్టి దింతిలని, వలికి చెక్కుఁ జూపఁ దలఁవరాని

బ్రహ్మగుఱుఁ దానె వఱిపూర్ణుఁ డగునురా, పటు.

౨౪

దేశకాలములకుఁ దెగక వస్తువులగు, భూతభౌతికముల పోలుపులేక

నిండియుంటఁ దానఖండరూపుండురా, పటు.

౨౫

క్రకృతిభౌతములను బ్రహ్మాదిసురులును, జనమృగాదులెల్ల సమసిపోక

సమయకుంటఁ దానె సత్యరూపుండురా, పటు.

౨౬

సీ. రమణీయనాయకరత్నంబు నంటంగ హేమవల్లికి వేళ యిదె యటంచుఁ
జుద్రచేఖకు నబ్బసాంద్రాధకారాభచిత్తరమల్ దెరలించు చేగయంచుఁ
గృష్ణమేఘముచెంతఁ గీల్చొని మెలఁగంగ విద్యుల్లతకుఁ జాలువెర వటంచు
సిదె సర్వమంగళాస్పదునాదలంటాగ మందాకినియె నేర్పుఁ జెందు నంచు
కిధునిసేమిరుగనుదార విత్త యనుచు, నీలవేణియె గోవిందునెలవటంచు
నంబుబాడులునర్చొక్తులాడుకొనుచు, గడుముదంబాప్సమధువైరి గ్రమ్ముకొనఁగ
సీ. స్నిగ్ధంబులై మించి చెంతలచూపులు రమణ నీలాబ్జశోరణము లునున
* సేదనీరాగిగ్రమ్మి చెన్నారనమ్మోము సమరందకంజచ్చాయఁ బూన
నవవిల్వపల్లఁ బోలిసేవీపువై వాలుచందమొందుచుఁ గీలుజడ చెలంగ
బిగువుకంచుక(ము)ల్ బెడఁగుదిట్టమెఱుగుజమ్మమిట్టలోకింతచలనమొంద
హారములు దూఁగఁ గౌ నసియాడఁ దొడఁగ
వలచునూర్పులు పెంపెక్త వళులు నిక్తఁ
గంకణధ్వను లలతాళగతుల నెనయ

శౌరితల యంటె నొక మహాదారజఘన.

౮౪

వ. ఇట్లు యదుకుంజమును సాభ్యంజనుండై యొక్కకుంజరయాన కైదండ
యొసంగఁ గ్రొమ్మిటుంగు నండగొను ఘనాఘనంబుననువున ధరాధరశృం
గోన్నతం బగు నవగావానగేహంబుఁ బ్రవేశించి యొక్కమించుఁబోడి వల
పులు నించు మంచిగంధంబుటటకలిం బెన్నెరుల నూనియ గుర్మదగ్గఁ
జేయ మఱియొక్కకొమ్మ కిమ్మతావు లూరు జలంబుల జలకం బార్చి నొ
క్కరంగులాడి బంగరురంగుల తెఱుగుల మరుంగువడఁజేయు దువ్వలువకవ
యొసంగ నుత్తరాధరాంగంబుల ధరియించి కొందఱు మందయాన లమం
దానందంబున నెడనెడ మంగళాశాస్త్రికంబు లొసంగ వాసంతికకునును
విచిత్రాస్పదంబు ను జువకమూలోత్పలమాలికాభ్రమరవిలసితలసితంబు ను
మంజుభాషార్యశీసుముఖమనోహరంబును నానావదార్భనమృద్ధంబును బ్రస
న్నంబు నతిమధురధ్వనిసమాలింగితంబు నస్పృష్టదోష లేకంబు ననుగతాభి
లాలంకారంబు నగుచు మహాకావ్యంబుతో నెక్కు నెక్కుంబు లాడు వివాహ
వేదిం దా నాయకరత్నం బగుట నధివసించి కొందఱు జీందువదనలు తురుల
తడియార్చి సంస్థారధూపంబు దీర్చి జలార్చానిలంబులం దేర్చి సురభిశకు

సుమమాల్యంబులం జేర్చి యంతరే కాంతపరిపూర్ణతా బహిరుదీప్త సత్త్వ
గుణవైభవప్రథమంబు నవగమించు దివ్యచందనలేవనం బమర్చి యమూల్య
రత్నకలాపంబులు తత్తమదితస్థానంబులఁ గుదిర్చి యా కాళిందీముఖారవింద
* దర్శనాదర్శనం బీమాదర్శనంబు దర్శింపు మనుచు మనోభవప్రతీతదర్శన
ప్రదర్శితబింబప్రతిబింబైక్యంబై తద్దర్శనశిల్పితంబుసేయం దగు ననుచునో
యొక ముకురకపోల యొకనిద్దంపు నిలుపుటద్దంబుఁ దెచ్చి ముందట నిడ
నయ్యవసరంబున నచ్చుంపు నెలదాల్చు నబ్బుచులయెకిమినికిం బ్రాతిభ
ట్యంబు వాటించి యఖండచండకిరణముండలంబు దాల్చెనోయన నలరారు
మణికిరీటంబుగల శిరంబును గవప్రచయనజలజలదఁగిగళన్దుక్తాఫలజాలం
బుసోలిక వెలుంగు తెలివ్రానిపువ్వులబాసికంబును దద్గంధాస్వాదనలోలు
కబంధరదీంధంబులవిడంబించు నలకంబులు గలయలికంబును దావితామర
పువ్వును మదిఁగదురఁ బటతెంచి కదలకనిల్చు తేటికూనలేమనఁ బాలుచు
కమ్మకన్దురిచుక్తబొట్టగల నమ్మెంబును నిజాతేవాసులం బ్రోవ మనవి
కేతెంచి కర్ణాంతికంబుల నిలుచు వేలుపుతోలువేలుపొజ్జలనజ్జగించు నాణి
సుపాణిముత్త్రయంబుటొంటులు గలకర్ణద్వయంబును సకలంకాపూర్వకళాం
కకళకళంక నుకురింపఁజేయు వినాహనకళోద్భిరకజ్జలబిందువు పొందుఁ
గొను కపోలతలంబును గంధరాభిధానబంధురకంబునిరర్థశిర్గలెమాక్రికమణి
రాజరాజలోయనఁ బురణించునుదంచన్దుక్తాహంభేదంబులు సంతరనవకాళ
బహిష్కృతకాళద్రవ్యవిషయకానురాగంబు పెంపుఁదలపించు కొన్దుభనామ
మణిసార్యభామంబును గలశ్రీవత్సవనమాలికామనోహరవిశాలదోరంత
రంబునునవికలమణికిరీతబలభిదుకులస్తంభజృంభణసంభావితంబులగుచిరత్న
రత్నకిరీతకేయూరాంగదవిసిరభుజాద్వయంబును మణిబంధప్రభావలయం
బున నలరారు మణివలయంబుల నలరుకరంబులును నిజోదరాంతరావనదనం
తవనజజాండభాండస్థైర్యకార్యార్థంబనా నిబద్ధమణిమేఖలం బగు కటిప్రదే
శంబులును దెలిసిటియేటికీతమియెమ్మి నా మగరాల తేటనీటు లుద్ధా
టించు కటకంబులు గలపదద్వయంబును గలిగి లక్ష్మ్యలక్ష్మ్యపదార్థజీవితం
బగునమ్మనాపురుషునకు నిట్టియలంకార్యత యబ్రమేయనుచు నాద్యులెన్న
తెలుంగుచుండ నవ్వడు.

౨౭

గీ. కంజనేత్రుడు బహువరిష్టారముక్తిఁ, ద్రిగుణసంబాధభవ్యుఁడేజరిల్లు
నపుడునశ్చ్యుతితోమైత్రి నందికొనియె, నొకయనోపతకస్థుఁడెయ్యుడెగాని.

క. మును హరునికంటినెకలం, జెవసిన యొకమదనుఁ గనియె శ్రీకాంతుఁడు దాఁ
గన వింతపెట్టికొడుకై, మరుచు నసంఖ్యాకసుతచురువచులఁ గనియెగా.

ప. అంత.

౮౮

ఉ. ఐదువరాంశు హంసరసయానుణి క్షీరపయోధివీదికా
వాదరదానదక్షిణత నల్లగు మేల్గుజరంపురాలబ
ల్లేదిక నిల్చి నెన్నుదుటఁ బెక్కిరి కెఱిగిమించు నక్షతల్
వాదనలేది వీడెనఁ బాటలనీయల * నుల్లు లొవ్వఁగఁ.

౮౯

క. ఉడుగు వెఱచెల్ల దేనకి, కొడు కివ్వకు నీకుఁ బెట్టికొడుకై యురురెం
గొడు కగుచు నీకు మరచు, శుడుగర లదఱుచు మరున కునివా వింటె.

గీ. అనుచుఁ జెలియలు మధురోక్తు లాకుచున్నఁ
బడఁతి యొక్కర్తు మిగుల నేర్పరి సుగంధ
తైలమున నింతిల యంటి తార్చి తీర్చి
నూనెముడి సొఘటించెను నూనెముడికి.

౯౦

గీ. కులుకుముడిగూడనిదంపుఁగురులసొంపు, గుంపుగనుపట్టనవ్వేళఁగుందరదకుఁ
దాళతశ్యంబుమీఱుగఁ దైలరసము, వలపిదిద్దినయనునికృపాణియనఁగ.

గీ. మచ్చెకంటులుమోదంబుపొచ్చివచ్చి, వసుపువలఁగార్చినవృక్షవృక్షఁతిమేరు
దీవయొప్పారెఁగాఁకలుదీరి † మెఱుఁగు, జోకఁ గైకొన్నపైఁడికలాక యనఁగ.

చ. అలకలఁ గొప్ప మీఱుగుటిలాలకయొక్కతె దివ్యచందనా

మలకము నూనె నిగ్గునడిమానఁగఁ బెట్టెను మేలుతావులం

జలుకునవాంబుపూరములఁ జెల్వ మఱొక్కతె చెన్నమిన్నఁగా

జలక మొనరె నొక్కచెలి చక్కఁగ మైతడి యొత్తుచుండఁగన్.

౯౧

గీ. వనిత యొక్కర్తు మేలుచువ్వలువఁదెచ్చి, సొదిఁ గట్టాగవవ్వకు సూర్యజాత
నప్రసాదశరజ్జాతజలదవటల, ‡ రేజితాకార యగుచంద్ర రేఖఁ బోలె.

౯౨

క. చెలియొకతె చెలువయాఁదలఁ, గలతడిముడిగింప నొక్కకలికి సుగంధో
జ్జ్వలధూపధూమ మొసఁగెన్, జలముగూమములు జన్మజనకము లనియో

—? కాళిందిని జెలు లలకరించుట ? —

- ఉ. ముచ్చటగాఁగ నొక్కచెలి మోహనగాత్రికిఁ గొప్ప దిష్టఁగాఁ
బొచ్చెములేని మేల్వలపుఁబువ్వలదండల గొప్పకొవ్వఁన్
మెచ్చుగ నిల్పె నొక్కచలమీనవిలోచన సాటి నైకొన
స్వచ్ఛ నరాతులం బటవ వచ్చిన కీర్తులమూర్తులో యనన్. ౯౭
- చ. కుటిలములైన ముంగురులఁగూడి మెలంగెడుకామినీయణి
నిటలమునందుఁ గస్తురిని నెచ్చెలియొక్కతె బొట్టుఁజెట్టఁ దాఁ
గుటిలతమాన ఫాలమయి కోమలచంద్రుడు వంకపూనుచుం
జటిలకలంకముం గుటిలసంగతి మిక్కిలిఁ గాంచెనో యనన్. ౯౮
- క. వంకజమాఖ కొకనెచ్చెలి, పొంకపుసీనుంకపీఠిఁ బొందుగ నిలిపె
గుంకుమచూర్ణం బహితా, లంకముగాఁ గబి వీరతం దాల్చెనన్. ౯౯
- చ. నడుమ మహేంద్రనీలమణినాయకమా మగ గాల బొట్టుచేఁ
గడునలరారు ముత్యపుఁజొకటపు బొట్టు నెలంత కొప్పెడన్
విరువక వీర నెచ్చెలులు పెంబడి జాల్గొనిరా మహాభయం
వడి మాఖచంద్రుఁ గొల్చుటకు వచ్చిననిండుశశాంకుఁ బోలుచున్. ౧౦౦
- గీ. కంటఁ * గాటుకఁదీ ర్చెనుగలికియోస్తు, నరసివాఁడీకిఁగనుదోయి† సామ్యకఁడీ
దళసామునరింపఁగోరినఁ దాదృగీక్ష, గల్లుసిద్ధాంజనముఁ జెట్టుకరణితోఁడు.
- గీ. ముద్దులాఁడికి నొకబోటి ముత్తియఁపు, మేలుముంగర ముక్తు‡ మెఱవనొప్పె
నధరమాధుగ్యమాసింప నవతరించి, చెంతమెలఁగెనునమృతఁపుఁజరుకనంగ.
- క. శ్రీకారసామ్య మాకృతి, నేకా దర్శప్రకాశ నేనియుఁ గలదగ్
జోక(ను)వీనుల(న)తులా, కపునవరత్నకుండలులుదైనాఁజెగ. ౧౦౩
- క. లంజనరుచిలీనాసిత, మంజులతరవలదసంగమంజరి మిగులం
గంజాక్షి గండరలమున, నంజఃగ్రీనుదిరంపుబిందు వందముఁ జెందెగ. ౧౦౪
- క. అరణాధరయరుణద్యుతి, శరణాధరసీమఘటితసమ్యగలక్తా
స్ఫురణంబుఁ గనక యొకచెలి, తిరుగఁ ఘటి(యి)ంపఁదలఁచితెలిసిన్నానగ
- గీ. తొలఁగకుండునువర్ణచిందువులఁజెంది, మధురబంధంబుగాంచిసమృదమునించి
సాధువాగ్మిఁగైకొన్నచారుకంచు, కంబులోఁజన్నుఁగవవ్యంగ్యగతిఁజెలంగ

* కాటిక - † సామ్యసాక్షి-మా. ‡ మేరకొప్పె-మా. § దళసాము-మా.

చ. ఉరుకరిరాజకుంభములయందలి మానిది తజ్జ మాజిత
స్ఫురితయశస్సితం బగుచు శోభించానికీ దద్వినిస్సర
న్దురుతరమాక్రికావళులఁ గూడుట యబ్రమె యాచు నెన్న న
త్తరళమ్మగాఁజ్చి వన్నుగవ దాలిచె గంధపుఁబూ త హారముల్. ౧౦౭

ఉ. నీలపురాలకాందికయనిందితరోదులు క్రిందఁ బర్వమఁ
మేలగురోమరాజురుది *మేగుచు(నుండుట)వాభిరామకా
వాలములో మెలఁగెను నవారితనీలరసంబుమీది యు
ద్వేలముగాఁ దనుచున్నసితధీ నిరువకలఁ జేయు నింతికా. ౧౦౮

క. చారుకరకల్లవాంకిత, మై రాజలుబాహుతిక నతివకునమరె
హీనమయకంకణాదులు, సారలతాంతములమేలుచాయు గనుచున్ ౧౦౯

క. మదదంతిగామిమినుణి, వదవంకేరుహములందుఁ బాయక నిలిచె
మృదుమధురనినాదంబులు, †పాదలఁగఁ హంసకములతులపూర్ణద్యుతులకా

గీ. ‡నహవనత్పతికరతనే నవతి గాదు, కంకణావాస కేశరత్నద్వయన
నిరువమావేలసౌందర్యనిర్మలదత, నేని యల్లట్టి సవతియయ్యునువదన ౧౧౦

చ. ముడు(గు)దనంబు(వ)క్రతయు మోయుటనూని ససూక్ష్మవృత్తిశన
వదలుచు వృశ్యతం గొనుచు పాసినహించినఁ జిత్రలేఖ దా
బాదలుచుఁ గ్రీకార్తికక్షణదఁ బూని మెలంగిన యద్ది పాటిగా
మది మదమావహిల్లుఁ జెలినుండితపేశలదేహయస్యికా. ౧౧౧

గీ. కమలలోచనపాణిసంగ్రహణకారి, నిరతిశయభాగ్యవర్ణాభిసేటుఁ గాంచి
సలలితాకృతి ఫాలదేశంబునందు, భామ కలరాఁరె ముత్యాలబాసికంబుకా.

—(వివాహవర్ణనము) —

క. అవ్వడ మహీసురోత్తమ, లివ్వడ సుముహూర్త వేళ యెడలే దనఁగా
రప్పించిరి తెరమటుఁగున, కొవ్వలకువ్వచు మదలు లొవ్వలు గువ్వకా.

చ. పలితెలిపచ్చడంపుఁదెర కన్విననచ్చలిమోము దాగనకా
హాసెయుదోడు శారదఘనాంతరపూర్ణనిశాకరుంబతె
గలికవరాననాంబుజము గన్గెరఁగాఁ దనుకిందియుం దదా
కలన భరింపద మ్రొఁ బుగ్రక్కడు దట్టపుసిగ్గుబల్లెరకా. ౧౧౨

*మీగు-మా †పాదలకళాంశకలము-మా ‡నహవనత్పతికర-మా గ్రీకార్తికక్షణతపూన-మా.

క. మధుకన్ధామ్యవచారము, బధిగతకరన్మాతశ్శుడగుచు నొనర్చెన్
మధువైరి కన్దుడతఁడుగ, బధిగనుహభాగ్య మొనరుబులవేలు పొగి.

చ. జలరుహరాగనీలమణిరంగతపీకనుమంపుఁబాశ్రమో

జలరుహనాభపాదజలంబులు భక్తిప్రసన్ని వారిధా

(ర)లగడిగెడ దివాకరుడు రాని యొసంగఁగఁ దన్నణిప్రభా

కలనఁ ద్రివేణికాజలముకైవడి పాశ్రజలంబు కైవడిన్.

౧౧౭

గీ. సాక్షిగన్వేదమకరందసహిత మయన, హరికరాజులు భావోదకానిసిక్త
మగుచు నాత్మకరస్పర్శ నతిశయి, వాని రవియచ్చ బ్రహ్మర్పణ స్తుటంచు.

ఉ. చేతనమాశ్ర *విజ్జగతి శ్రీకృతిగా మదినిల్చి యాత్మసం

జాత నోనగువాఁడు నిజజాతినముల్లననప్రదాను నా

నీతటి నాదిదేవునకె యింతికోసంగినయ్యర్థముండు వి

ఖ్యాతిగ లోకదీపకత గాంచఁడె యాచు నుతిచిరుత్తముల్.

౧౧౮

క. తెర దొలఁగ వరుడు చెలివా, తెరసాగములు గనఁగమెలగఁదీనపునుచునా
తెరగలుగు(?) తెఱవ సిగ్గుల, తెర తమిరుగులంగ మదిని దెరలన్పాగెన్.

గీ. శుభగుణావృద మైనయీసువతికంత, మునకుఁ దవర్చితవక్త్రము గనివకంబు
వెల్లు సరియగుననురీతినింతి గాలికి, నిభుఁడుపొందుగఘటియించెశుభగుణంబు

చ. చిటువగు తేటల చ్చిగుల శ్రీనిరువొందిన ముత్తియంబు లా

నటవొర యింతియాడలను నిల్చిన వావృత్తిచైరమూని య

క్రటిమొగు లంచు వచ్చి వయఁ గ్రమ్మిన మించులు నా మెలంగె మై

యొటపుల్కఱిగై మెలఁగి యొప్పుచు మొగ్గలనిగ్గు నిగ్గుచున్.

౧౧౯

క. వరమాణుమధ్య శ్రీగురిశిరమున ముత్వాలప్రాలు చేదోయి నిడెన్

హరి(తను)వు తత్పితంబై, కరమరుదుగ నపుడు పుష్పమున సైయొప్పెన్ ౧౨౩

సీ. సరబడి వారిహెచ్చరికమాటలు తేటమాటలాఁడుల్య తేటనీటుపాట

లఖలావవద్దవాద్యాగావములు సాచుముఖవేదరవములు భూశాస్త్ర

నినదముల్ దచ్చననేర్పుబల్లులు హాసమధురధ్వజుల్ వస్త్రునుక్షరములు

స్ఫీతభూపాఁగణిజితంబులు వందికబ్బముల్ మాగధస్వావములును

సకలసురమానిమనుజసంసత్ప్రయుక్త

జయజయధ్యానములు నొక్కసయయమునను

గలసికొన నైన యవ్వంతకలకలంబు
చాల దీపించె దోయింటి ప్రాంతేళ.

౧౨౪

క. పువ్వలదోయిటికయ్యంబవ్వంతావరుల నలరఁ *నందించె గడుం
బువ్వలరువ్వలకయ్యము, పువ్వలతునినడుమ నలరఁ బొందింపంగన్. ౧౨౫
వ. అంత.

౧౨౬

ఉ. వేలిమివేళయ్యదు నరవిందదళాయితలో చనామణుల్
వేలిమిపాట రాగములు వింతలువింతలుగాఁగఁ బాడ నం
దోలి నడంగ నారదమ భోర్జితఃపర్జరగాయనప్రవే
కాళికరాజ్జనంపన పదంచితమజువిపాచికార్భటుల్.

౧౨౭

గీ. ఇంకహృదయావసచ్చిరమేధమాన, మదనదావానలజ్వలమద మణిగె
బహిరవిరహీతివైనావాపవసమిత్ర, ధూమకీలలు మిగుల నుద్దామములుగ.

క. ఇద్దలు వేలిమివేడి, న్నిద్దపునజరంపుబీతి నజిగదియంగా
నద్దటికఁ గూర్చుచుండె, యద్దటిసంకున మరుదు నజికి వసింపెన్.

౧౨౮

చ. పొగ సొగయంగ ముద్దుచెలిపొందిక కాటుకకంటికోసలన్
దిగియెనుశ్రుమిదుపులు దీర్ఘరుచుల్ దలపించు నీలపుగ
జిగిబిగిఁగాంచు ముత్రియపుజిప్పలలోపలనుండివచ్చు హే
తుగుణమలై(వ)యత్థముల దూకొనుకప్పు మెఱుంగుపొంగున్.

౧౩౦

క. పొగ నెరుమున నొకవంకకు, సొగసుల నెమ్మోమునలిపి చూచెను ననలా
పొగరుకటిచాయచూపుల, మగనితెలుపుటొంట్లు నీలమణులై తనరగ.

ఉ. కమ్మలవచ్చరావయిడికాంతులు చూపులతెల్పుకప్పు లొ
క్కుమ్మడి బాదపల్లవమహాజ్వలకాంతులఁగూడి పంచవ
ర్ణామ్మలముగ్గుసిడి(దన)నాథుని వెంటఁ బ్రదక్షిణమ్ము చొ
క్కుమ్మగఁ జేసెఁ బద్దహితుగాదిలికూతురు నీటిచూలికన్.

౧౩౨

మ. సనఁల్కొకెడువేళఁ బద్దముఖ యంచల్పాద మాద్యత్తరం

బునఁ బట్టించుగఁ గృష్ణమానసమునన్ మోదాతిరేకంబునం
గనకాంగీమణి కబ్బసౌఖ్యమహిమం గంజాశ్రువీరాగ్రణి
కనదేశాంతవిభుత్వవైఖరులు లెక్కలే సేయఁగా శక్యమ.

౧౩౩

- క. నీలవణిమయపునదిక, లబ్ధలావణి ద్రౌకై శౌరివరతంత్ర(త)చే
జాలుకొననడుగురుచును, నీలోకల వజ్రరాగనింద యొనర్చన్. ౧౩౪
- ఉ. మోదముతో సుభద్ర చెలిమద్దులగండతలంబునందు సా
మోదనిశాకకర్షముము పొందుగ సంచెను నవ్వులాటకై
నీదుకిపోలభాగమున నిండి తొలంకెడ తేటమిన్నయో
కా దిపు డే నొసంగునక కాంతులు మేలె యటన్నకైవడిగ. ౧౩౫
- చ. హానినుజెక్కుటద్దమున నర్జునునందన సత్యభామిని
విరచితసంజ్ఞ పూర్వోత్పత్తితమైత్రియు హెచ్చరింకఁగా
స్ఫురిదరుణంపుఁ గుంకిమము పూసినఁ దచ్చవి యొప్పెఁ దేటి (జే)
పారుచిగనంగ మోము గను నదృశరాగమునీడయో యనఁగ. ౧౩౬
- చ. ముసేముసినవ్వుతేటలను మిత్యపుఁ బాపటచేరుచాయలుం
బసగలముక్తుముత్రియపు బల్లిగయున్ గుమిఁగూడి ధారయై
మసలుచుఁ బోయి మిఁటికొన మంచరుచిం దనరిగ వసిష్ఠతోఁ
బాసగెను నైదువం గినయెఁ బుణ్యచరిత్ర మొసంగ మ్రొక్తుడఁగ. ౧౩౭
- గీ. పురుషతల్లజుపెండ్లి నీవ్వుడుభుజించు
మధురచతురాస్నములు మీఁద మనకునబ్బుఁ
బేర్చి కృష్ణుని కింకొక్క పెండ్లియైన
దిరుగ నేతెంచుపుణ్యంబుదీరదేని. ౧౩౮
- క. అనియెన్ను చరుచులానుచుఁ గొనకొ నెసమయంబులెస్సగొనుఁదా యనుచుం
దినఁదినఁగ వింతి లరుచున్, జనతె తదన్నానుభూతిఁ జాలం దనిసెగ. ౧౩౯
- సీ. మంచిభోజన మబ్బె మాగధిక్షీతిపాలసలలితపరిణయోత్సవమునందు
నవి చెప్పనటికి నంతకంటెను మేలువెలయుకా శ్రీరేశుపెండ్లిబంతి
యాబ్రతితియేమి యంతకు(మి)క్తలి బుగా శవతిపెండ్లిబంతికూడు
అకూటిపనయేమి యంతకంటెను బాగు వంగేశుపెండ్లిలోవంటకంబు
అవివచింపంగ సన్యామా యంతకంటె, నెక్కుడై చక్రనై నాల్గసాక్షఁజేసెఁ
* పోల్చి తనిదివారిపెండ్లిబోనమనుచు, జనులు మృష్టాన్నములఁద్రుప్తిగొనిరిచాల.
- గీ. ప్రోలుసొరఁబడి వెడలుచుఁ బురుషచంద్రుఁ
ఉరుతిరోజ్జ్వలఁ గణిసముతో త్రమాంగ
మభినవలతాంతవిశదంబు నగు (ట) బాఁప
పాన్పునగియెడు పెడిలిపాను పెక్కై. ౧౪౦

కాకినాడ-పరిషత్కార్యాలయమున వెలకు దొరకు

గ్రంథములు.

1	విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయకవి	రు	0	8	0
2	కవిజనాశ్రయము-నేములవాడ భీమకవి	...	0	10	0
3	చంద్రామాయణము-ముగ్ధాదికవి వేంకటాచలపతికవి	...	1	0	0
4	నీతిసేనపద్యశతకము-తాళ్లపాక పెదతిరుమలాధ్యక్షుడు	...	0	2	0
5	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము-శ్రీమాన్ కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు బి. ఏ., యల్. టి.	...	0	8	0
6	జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్టు సర్వశాస్త్రీకవి	...	0	2	0
7	సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు	...	0	3	0
8	యుద్ధములుని బెజవాడ శిలాశాసనము-జి. రామయ్య పంతులు గారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.	...	0	8	0
9	కావ్యాలంకారచూడామణి-విన్నకోట పెద్దయకవి		0	8	0
10	చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పల మల్లనకవి	...	1	0	0
11	అకారాద్యముద్రితగ్రంథసూచిక	...	0	8	0
12	ప్రాకృతభాషాత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12	0
13	శివరత్నసారము-మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	...	0	12	0
14	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్య పంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.	...	0	8	0
15	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి	...	0	12	0
16	అర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8	0
17	Dravidian Lexicography	...	0	4	0
18	ప్రాస్యరంగములు-క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు...	...	0	8	0
19	నారసింహపురాణము ఉత్తరభాగము-హరిభట్టు	...	1	0	0
20	మన్నారదాసవిలాసనాటకము-రంగాజమ్మ	...	0	8	0
21	కైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	...	0	12	0
22	కాళిందీకన్యావర్ణనము. (ముదటిభాగము) అహోబిలపతి	1	0	0	
23	రెడ్లనాటి రెండు శాసనములు శ్రీనాథుడు	...	0	4	0

